

POLSKIE CENTRUM MEDIACJI ZARZĄD GŁÓWNY
03-468 Warszawa, ul. Jagiellońska 58 lok. 122
tel. 22 / 826 06 63; fax. 22 / 692 48 16
e-mail: zgpcm@mediator.org.pl strona internetowa: www.mediator.org.pl

SKRYPT SZKOLENIOWY

MEDIACJE RODZINNE

Spis treści

1. Mediacja	3
2. Rodzina w mediacji	11
3. Rozwód/ separacja	23
4. Dziecko w sytuacji rozwodu / separacji rodziców	31
5. Rodzina dysfunkcyjna	47
6. Przebieg mediacji	63
7. Rodzaje pytań w mediacji	74
8. Wzory pism	76
9. Zagadnienia prawne	83
9. Wybrana literatura	116

M E D I A C J A

Mediacja, to **forma sprawiedliwości naprawczej**, która koncentruje się na naprawieniu i odbudowaniu relacji między stronami. Ma służyć naprawie tego wszystkiego, co da się naprawić w najbardziej korzystnym stopniu dla obu stron.

W klasie zazwyczaj nie ma czasu na emocje i przeżycia, gdyż uwaga nauczyciela skupia się głównie na realizacji treści programowych. Nauczyciel, jako osoba odpowiedzialna za to, co dzieje się w klasie, czuje się zobowiązany rozstrzygnąć problem,. Czasem zbyt koncentrując się na poszukiwaniu i ukaraniu winnego. Sprawca zostaje ukarany a pokrzywdzony zostaje sam ze swoją szkodą psychiczną lub fizyczną i lękiem, co będzie czekać go po szkole ze strony sprawcy. Mediacja uczy wzajemnego dialogu, szacunku, respektowania praw.

Mediacja jest dobrowolnym porozumiewaniem się stron będących w konflikcie przy wsparciu akceptowanego przez nie mediatora, kierującego się zasadami: bezstronności, neutralności i poufności.

ZASADY MEDIACJI

Dobrowolność – strony uczestniczą w procesie z własnej woli. Mediator, a także inne osoby, nie mogą stosować żadnych form nacisku, ani wywierać jakiegokolwiek presji na którąkolwiek ze stron w celu skłonienia ich do udziału w mediacji. Mediator ma obowiązek poinformować strony o możliwości wycofania się na każdym etapie postępowania mediacyjnego. Strony przystępują do mediacji w dobrej wierze.

Poufność – wszelkie informacje pozyskane w trakcie przeprowadzania rozmów mediacyjnych ze stronami (dotyczy to także informacji uzyskanych od każdej ze stron w trakcie spotkań informacyjnych oraz spotkań na osobności – mediator nie przekazuje ich drugiej stronie) są poufne i nie mogą być przekazywane żadnej instytucji, ani osobie prywatnej. Mediator sporządza sprawozdanie z mediacji dla organu kierującego sprawę do mediacji. Informacje w nim zawarte dotyczą tylko spraw formalnych: - osób uczestniczących w mediacji, miejsca i czasu trwania oraz sposobu jej zakończenia (czy mediacja zakończyła się ugodą, czy też nie). Zasada ta odnosi się również do sposobu postępowania z wszelkiego rodzaju dokumentacją dotyczącą postępowania mediacyjnego. Dobrą praktyką jest niszczenie wszelkich notatek mediatora po zakończeniu mediacji. W dokumentacji mediatora pozostaje ugoda, sprawozdanie.

Bezstronność – strony konfliktu mają równe prawa i są jednakowo traktowane. Mediator szczególnie dba o zachowanie równorzędności stron. Mediator nie powinien podejmować się prowadzenia postępowania mediacyjnego, jeśli któraś ze stron jest/była z nim spokrewniona lub pozostaje/pozostawała z nią w innych związkach lub zależnościach.

Neutralność – mediator pozostaje neutralny wobec przedmiotu sporu. Nie narzuca stronom własnych rozwiązań nawet, jeśli według niego byłyby one najkorzystniejsze dla stron lub dla rozwiązania konfliktu.

Mediator jest obrońcą rzetelnej procedury, a nie konkretnego porozumienia.[Ch. Moore]

Akceptowalność – strony wyrażają zgodę na zasady mediacji oraz na osobę mediatora. Mają prawo zmiany mediatora, jeżeli uznają, że mediacja nie jest prowadzona zgodnie z zasadami i regułami.

Ta zasada dotyczy także reguł mediacji, które powinny być uzgodnione między mediatorem i stronami. Dobrą praktyką jest pisemne potwierdzenie stron, co do

w/w zasad i reguł.

ZASADY MEDIACJI DODANE PRZEZ POLSKIE CENTRUM MEDIACJI W KODEKSIE ETYKI MEDIATORA (I wydanie 2000r).

Bezinteresowność – mediator nie może wykorzystywać kontaktu ze stronami dla własnych korzyści, nie może mieć żadnego osobistego interesu z faktu zawarcia lub nie zawarcia ugody.

Profesjonalizm – Mediator powinien ukończyć specjalistyczne szkolenia z mediacji oraz stale poszerzać swoją wiedzę i umiejętności posługiwania się nią zgodnie z dobrem i interesem stron.

Szacunek - mediator szanuje godność stron i dba, żeby strony odnosiły się do siebie z szacunkiem. W trakcie mediacji rozmawia się o zachowaniu i decyzjach ludzi, ale ich nie ocenia.

RODZAJE MEDIACJI

MEDIACJE OFIARA-SPRAWCA

• **mediacje karne** kierowane z prokuratury i sądów w oparciu o art. 23A Kodeksu Postępowania Karnego oraz przez policję.

• **mediacje między nieletnim sprawcą czynu karalnego a pokrzywdzonym** – kierowane z sądów rodzinnych – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18.05.2001r.

MEDIACJE CYWILNE

Sądowe:

- **rodzinne – o rozwód/separację** – kierowane z sądów okręgowych na podstawie postanowienia,
- **rodzinne – o kontakty z dziećmi** - kierowane z sądów rejonowych na podstawie postanowienia
- **gospodarcze** - kierowane z sądów okręgowych, gospodarczych
- **pozostałe kierowane do sądów cywilnych** -podział majątku, dział spadku, sąsiedzkie, o zapłatę itp. kierowane z sądów okręgowych lub rejonowych na podstawie postanowienia
- **pracownicze** - kierowane z sądów pracy na podstawie postanowienia

Pozasądowe:

- **rodzinne – o rozwód/separację** – zgłaszane przez osoby prywatne, ugoda mediacyjna, porozumienie rodzicielskie (plan wychowawczy) wraz z protokołem stanowi załącznik do wniosku o rozwód/separację
- **rodzinne – o kontakty z dziećmi** - zgłaszane przez osoby prywatne, ugoda mediacyjna wraz z protokołem stanowi załącznik do wniosku o ustalenie kontaktów lub zmianę
- **gospodarcze** – zgłaszane przez osoby prywatne, firmy, instytucje – ugoda mediacyjna może być złożona w sądzie wraz z wnioskiem o nadanie klauzuli wykonalności.
- **inne** -podział majątku, dział spadku, sąsiedzkie, o zapłatę itp., ugoda mediacyjna może być złożona w sądzie z wnioskiem o nadanie klauzuli wykonalności lub np. złożona wraz z wnioskiem o dział spadku.
- **pracownicze** – zgłaszane przez osoby prywatne, firmy, instytucje – ugoda mediacyjna może być złożona w sądzie wraz z wnioskiem o nadanie klauzuli wykonalności.
- **oświatowe** – zlecane przez osoby prywatne, instytucje, organizacje
- **społeczne** – międzykulturowe, przygraniczne – zgłaszane przez osoby prywatne, instytucje, organizacje

CELEM MEDIACJI JEST PRZED E WSZYSTKIM

- rozwiązywanie konfliktu, a nie jego rozstrzygnięcie
- poznanie i zrozumienie racji i punktu widzenia drugiej strony,
- utrzymanie, naprawienie/zbudowanie dobrej komunikacji i satysfakcjonujących relacji między stronami, dążenie do pojednania stron,
- wypracowanie przez strony (przy wsparciu mediatora) satysfakcjonującego i akceptowalnego dla nich planu wychowawczego i ugody mediacyjnej,
- naprawienie szkody/krzywdy doznanej przez osobę pokrzywdzoną,
- zadośćuczynienie doznanej krzywdy/szkody osobie pokrzywdzonej zgodnie z jej potrzebami i oczekiwaniami, które jest również akceptowane przez sprawcę,
- „budowanie” poczucia odpowiedzialności za swoje oczekiwania, decyzje, czyny i potrzeby u stron mediacji,
- danie stronom możliwości współdecydowania we własnej sprawie.

PRZEBIEG MEDIACJI

Rozpoczęcie mediacji

Etap 1 - zapoznanie się ze sprawą

Etap 2 POSIEDZENIE MEDIACYJNE WSTĘPNE

- zaproszenie na mediację

Kolejność zapraszanych stron na spotkanie wstępne:

- pierwszego zapraszamy inicjatora (powód)

Zadania spotkania wstępnego, punkty 1-4 monolog mediatora (schemat monologu):

- nawiązanie kontaktu z każdą ze stron – zbudowanie atmosfery zaufania i bezpieczeństwa
- przedstawienie zasad, reguł mediacji i roli mediatora
- przedstawienie korzyści z mediacji dla strony
- przedstawienie prawnych uwarunkowań mediacji
- odebranie zgody na mediację i mediatora
- podpisanie umowy/wniosku o przeprowadzenie mediacji
- wysłuchanie punktu widzenia strony na konflikt z dzisiejszej perspektywy
- przedstawienie przez stronę jej potrzeb i oczekiwań
- przekierowanie na przyszłość - poszukiwanie najlepszego sposobu rozwiązania konfliktu satysfakcjonującego strony.
- próba spojrzenia na konflikt z perspektywy drugiej strony.
- diagnoza fazy (patrz fazy ofiary, fazy rozvodu), w której znajduje się strona, wstępna hipoteza przebiegu i wyników mediacji.

POSIEDZENIE MEDIACYJNE WSPÓLNE

Etap 1. wprowadzenie do mediacji

- przypomnienie zasad mediacji i roli mediatora
- spotkania na osobności – rola, reguły, zadania
- wspólne wypracowanie reguł obowiązujących podczas posiedzeń mediacyjnych
- określenie ram czasowych mediacji i posiedzeń mediacyjnych
- określenie przedmiotu, tematów mediacji

Etap 2. przedstawienie punktu widzenia stron (ewentualna weryfikacja diagnozy i hipotezy)

- umożliwienie wypowiedzenia każdej stronie jej punktu widzenia konfliktu
- umożliwienie wysłuchania tego punktu widzenia przez drugą stronę – m.in. stosowanie technik aktywnego słuchania.
- zebranie przez mediatora potrzeb, oczekiwań każdej ze stron
- wspieranie stron w dotarciu do źródeł konfliktu
- definiowanie problemów i ich gradacja/spisanie listy tychże

Etap 3. poszukiwanie rozwiązań

- wysłuchanie punktu widzenia na poszczególne problemy każdej strony
- określenie potrzeb i interesów każdej strony
- budowanie zrozumienia (choć niekoniecznie akceptacji) dla punktu widzenia, potrzeb i interesów każdej strony
- poszukiwanie punktów zbieżnych – wspólnych interesów
- zebranie propozycji możliwych rozwiązań
- podkreślanie wspólnych interesów
- sprawdzanie realności wypracowywanych rozwiązań
- sprawdzenie, czy są akceptowane przez obie strony
- jasne sformułowanie zobowiązań każdej strony

Etap 4. spisanie porozumienia

a. sformułowanie treści porozumienia – ugody mediacyjnej – mediator czuwa nad tym, by ugoda spełniała wszystkie wymogi formalno-prawne, a także była precyzyjnym odbiciem intencji stron w stylu MAKRO:

Mierzalne

Aktualne

Konkretne

Realistyczne

Określało terminy

- b. spisanie projektu porozumienia – projekt porozumienia mediacyjnego, jeśli przekazuje się go stronom w formie pisemnej przed podpisaniem, powinien być spisany w sposób uniemożliwiający identyfikację tzn. bez sygnatury akt, nazwisk itp.
- c. strony mają prawo do przedstawienia porozumienia ugody mediacyjnej, swoim prawnikom, rodzinie i innym osobom, z którymi chciałyby ją skonsultować, bądź same potrzebują czasu na przemyślenie jej.
- d. podpisanie porozumienia – ugody mediacyjnej (ewentualność ugody częściowej). Dokument ugody dokładnie oddaje intencje stron, przecież to strony są autorami porozumienia. Zapis ugody jest zwięzły i dokładny, forma zapisu zawiera łatwe do zrozumienia dla stron sformułowania.
- e. **zakres ingerencji mediatora w treść ugody** - mediator czuwa nad:
 - realnością podjętych zobowiązań,
 - dobrowolnością przyjęcia warunków przez strony,

Porozumienie powinno być tak spisane, aby jego złamanie było bardziej kosztowne niż przestrzeganie. <Ch. Moore>

Etap 6 - Zakończenie mediacji

- przekazanie stronom po jednym egzemplarzu ugody mediacyjnej
- przygotowanie i przekazanie protokołu mediacyjnego

- o przypomnienie procedury formalnej – jeśli mediacja sądowa – przesłanie protokołu i ugody do sądu wraz z wnioskiem, podpisanym przez obie lub jedną stronę, o zatwierdzenie ugody oraz wnioskiem o zwrot $\frac{3}{4}$ wpisu sądowego.

KRYTERIA SELEKCJI SPRAW DO MEDIACJI

Warunkiem niezbędnym do prowadzenia mediacji jest zgoda na nią, biorących w niej udział stron.

Mediator może zrezygnować z prowadzenia mediacji, gdy:

- jedna ze stron nie wyraziła zgody na mediację lub zrezygnowała z niej w trakcie jej trwania,
- mediator zna osobiście stronę mającą uczestniczyć w mediacji,
- trudno pozostać mediatorowi bezstronnym,
- z dokumentów lub z rozmowy wynika, że strona jest chora psychicznie lub jest upośledzona umysłowo,
- patologia, np. przemoc lub alkoholizm mogą mieć wpływ na przebieg mediacji lub realizację warunków porozumienia,
- mediator ma prawo zrezygnować z prowadzenia mediacji gdy strony nie zgadzają się co do podstawowych faktów.

Kryteria zastosowania mediacji przez sąd i prokuraturę określone są w przepisach Kodeksu Postępowania Karnego.

Z instytucji tej może korzystać organ procesowy w sprawach z oskarżenia publicznego, tj. takich, w których oskarżycielem jest prokurator, jak i w sprawach prywatnioskargowych, w których funkcję oskarżyciela pełni pokrzywdzony.

Sprawy skierowane do mediacji, mediator poddaje ocenie, uwzględniając czynniki wykluczające możliwość jej przeprowadzenia.

W mediacjach rodzinnych jak i w pozostałych jednym z zasadniczych warunków prowadzenia mediacji jest zgodność stron co do faktów, choć relacja z przebiegu wypadków, interpretacja faktów i podawane przyczyn ich wystąpienia mogą być różne. Mediator bierze pod uwagę te same czynniki, które wpływają na obniżenie zdolności do mediacji jak w pozostałych rodzajach mediacji, są to:

- ▶ uzależnienia od środków odurzających (narkotyki, alkohol)
- ▶ choroby psychiczne, opóźnienia umysłowe

Dodatkowym, bardzo ważnym czynnikiem warunkującym prowadzenie mediacji rodzinnej, lub nie, jest występowanie przemocy domowej. Mediator nie prowadzi mediacji:

1. w sytuacjach kiedy jest zagrożone bezpieczeństwo uczestnika mediacji,
2. na temat zmian zachowania osoby stosującej przemoc, tzn. celem mediacji nie może być ustalenie warunków wspólnego codziennego życia.

Celem mediacji w sytuacji przemocy domowej może być:

1. ustalenie wspólnych warunków podjęcia terapii, przede wszystkim przez osobę stosującą przemoc, a także przez osobę doznającą przemocy. Oczywiście zawsze trzeba pamiętać o zapewnieniu bezpieczeństwa współmałżonkowi jak i całej rodzinie oraz o realności tych ustaleń.
2. ustalenie warunków rozstania – przy takiej mediacji, mediator powinien zwrócić szczególną uwagę na zachowanie równowagi stron.

KORZYŚCI Z MEDIACJI

W wyniku przeprowadzonego postępowania mediacyjnego korzyści powinny odnieść przede wszystkim strony mediacji.

W zależności od rodzaju mediacji można również wskazywać na korzyści

odniesione, np. przez Wymiar Sprawiedliwości, społeczność lokalną, itd. (te rodzaje korzyści zostaną zaprezentowane adekwatnie do charakteru programu szkoleń mediacyjnych).

Mediacja jest procedurą umożliwiającą obu stronom konfliktu:

- bezpośredni wpływ na rozwiązanie konfliktu oraz podejmowanie decyzji o zadośćuczynieniu, świadczonej rekompensacie, czy też określeniu dalszych reguł współżycia, np. w przypadku mediacji rodzinnych (oznacza to możliwość rozwiązania konfliktu przez czynne włączenie się obu stron),
- zamianę walki stron na działanie mające na celu rozwiązanie wspólnego problemu.
- realne szanse otrzymania zadośćuczynienia zarówno w formie materialnej, jak i moralnej,
- współdecydowanie o sobie i przebiegu konfliktu, w którym jest się stroną,
- odreagowanie emocji, zmniejszenie lęku,
- przyjęcie odpowiedzialności za własne czyny,
- uniknięcie zaangażowania „niechcianych” przez strony osób trzecich, wyznaczonych do rozwiązania sporu,
- rozpoczęcie wszystkiego od nowa,
- zapobieganie stygmatyzacji
- wyrażanie potrzeb i uczuć
- pojednanie się

Funkcje mediatora

1/ Dokonywanie diagnozy konfliktu, zrozumienie istoty konfliktu

Mediator na podstawie dostępnych mu informacji na wstępnym etapie mediacji podejmuje decyzję o tym czy konflikt nadaje się do mediacji i czy on (mediator) podejmie się prowadzenia konkretnej mediacji. Mediator sprawdza gotowość stron do mediacji oraz dobrowolność uczestniczenia w niej. Mediator podczas spotkań ze stronami wykorzystując techniki dobrej komunikacji (np. komunikację niewerbalną, aktywne słuchanie, zadawanie pytań) stara się zrozumieć, na czym polega konflikt, jakie są jego źródła, jaka jest istota konfliktu. W oparciu o koło konfliktu dokonuje szczegółowej klasyfikacji konfliktu. Mediator diagnozuje konflikt mając na uwadze zasady mediacji, a w szczególności zasadę bezstronności i neutralności.

2/ Organizowanie procesu mediacyjnego

Mediator postępuje według znanych mu procedur mediacyjnych. Wykonuje czynności niezbędne do nawiązania kontaktu ze stronami i dobiera właściwe formy (np. listownie, telefonicznie). Mediator zapewnia bezpieczne warunki, w jakich będą prowadzone spotkania mediacyjne tzn. bezpieczne miejsce, wyposażenie pomieszczeń, odpowiednia ilość czasu zarezerwowana na spotkanie. Właściwa organizacja procesu mediacyjnego pozwala uczestniczącym w mediacji pokonać przeszkody i trudności w rozwiązaniu konfliktu. Zapewnia uczestnikom spotkań bezpieczne warunki. Mediator na każdym etapie procesu mediacyjnego wykazuje dużą uważność i dokładność. Jest strażnikiem procedury mediacyjnej. Mediator nie pracuje schematycznie i pamięta, iż każda mediacja jest inna. Motywuje strony do działania poprzez ich dowartościowanie.

3/ Aktywny słuchacz

Mediator zna i potrafi stosować różne techniki dobrej komunikacji. Potrafi aktywnie słuchać i umiejętnie stosuje tę technikę w zależności od potrzeb

zachowując umiar, naturalność i autentyczność.

4/ Sprawdzanie realności i wykonalności propozycji

Trwałość porozumienia wynika w dużej mierze z realności i wykonalności propozycji (ich realizacji). Mediator uważnie sprawdza zadając pytania, budząc wątpliwości czy proponowane rozwiązania są możliwe do wypełnienia. Czy druga strona zgodzi się na te propozycje dobrowolnie. Mediator aktywizuje strony do argumentowania opartego na gwarancjach osób kompetentnych: w oparciu o aktualny stan prawny (adwokat, radca prawny, notariusz), opinie ekspertów (rzecznicy, biegli sądowi), obowiązujące ceny rynkowe, doświadczenie życiowe.

5/ Sprawdzanie innych możliwości, szukanie alternatywnych rozwiązań

Otwieranie perspektywy do poszukiwania rozwiązań niestandardowych, pobudzanie i zachęcanie poprzez zadawanie pytań do spojrzenia na problem z innej perspektywy.

Mediator motywuje do poszukiwania alternatywnych propozycji, pobudzanie do myślenia o problemie wieloaspektowo i dostrzeganie jego złożoności.

6/ Poszerzanie źródeł informacji

Mediator po dokonaniu diagnozy konfliktu jest otwarty na zachodzące zmiany podczas procesu mediacyjnego. Korzysta z informacji, które napływają w trakcie procesu mediacyjnego. Mediator uwzględnia możliwości ewolucji w sposobach widzenia problemu przez strony i jej wpływ na zawarcie porozumienia. Mediator inspiruje strony do poszukiwania rozwiązań w oparciu o możliwie pełną wiedzę dotyczącą konkretnego problemu.

7/ Pomoc w formułowaniu warunków ugody

Przedstawione przez strony warunki ugody powinny być sformułowane w języku zrozumiałym dla mediatora i dla stron oraz wyrażone zgodnie z intencją stron. Pomoc mediatora nie może być na tym etapie rozumiana jako udzielanie porad lub dawanie instrukcji. Mediator czuwa nad realnością proponowanych warunków. Zachęca strony do współdziałania w tworzeniu ugody i jej zgodności z prawodawstwem polskim. Mediator nadaje ugodzie ogólne ramy uwzględniając min. datę, sygnaturę akt, podpisy stron, obszerność ugody.

RODZINA W MEDIACJI

MAŁŻEŃSTWO

W tradycyjnym ujęciu małżeństwo to pewien zespół środków instytucjonalnych umożliwiających społeczeństwu realizację zadań wiążących się z prokreacją i socjalizacją swych członków oraz określających stosunki pokrewieństwa w ramach grupy, w tym przede wszystkim przypisujących dzieciom ich rzeczywistych lub domniemyanych rodziców. Występują tu dwa elementy definicji: akcentuje się zespół zadań nałożonych przez społeczeństwo i powiązań oraz zobowiązań ludzi te zadania wykonujących.

Małżeństwo jest instytucją poprzez którą społeczeństwo:

- określa członkostwo społeczne każdego dziecka, więzy jego powinowactwa oraz sposób dziedziczenia własności;
- wprowadza każde dziecko w sferę kultury grupy, do której należy i kultury całej społeczności;
- wyznacza zakres uprawnień seksualnych swych członków;

- o określa sferę materialnej i pozamaterialnej pomocy dzieciom, kobietom ciężarnym i wychowującym dzieci.

Spółeczny charakter małżeństwa wyraża się poprzez:

- publiczną formę jego zawarcia
- społecznie kontrolowany dobór małżonka
- dziedziczenie nazwiska i majątku wewnątrz powstałej grupy małżeńsko-rodzinnej
- uprawnienia seksualne (w związkach kultury patriarchalnej)

Zawarcie związku małżeńskiego wyznacza nowożeńcom przyjęcie na siebie nowych ról społecznych: żony i męża a w niedługim czasie rodzica. Nie należy zapominać o wejściu do grupy rodzinnej współmałżonka i przyjęciu ról synowej i zięcia.

Każde małżeństwo przechodzi przez określone fazy rozwojowe a w sytuacji posiadania dzieci – przez tak zwane cykle życia rodzinnego.

Prawidłowe funkcjonowanie związku małżeńskiego we wszystkich fazach generuje jego sukces a uzależnione jest od:

- czynników wewnętrznych (miłość wzajemna i przyjaźń małżonków, poczucie odpowiedzialności za związek, realizacja indywidualnych strategii życiowych)
- czynników zewnętrznych (sankcje religijne i społeczne przeciwdziałające rozpadowi, warunki ekonomiczne uzależniające małżonków od siebie wzajemnie)

Obecnie oprócz tradycyjnych związków małżeńskich spotyka się również związki konkubenckie, partnerskie, których członkowie budują silniejsze lub słabsze wzajemne relacje. Mediator powinien znać prawne aspekty różnego rodzaju związków ludzi.

RODZINA

Grupa społeczna, która przede wszystkim zapewnia ciągłość biologiczną społeczeństwa i przekazuje dziedzictwo kulturowe następnym pokoleniom.

Grupę rodzinną wyróżnia spośród innych grup współwystępowanie następujących cech:

- wspólna kultura duchowa
- wspólne zamieszkanie
- wspólna własność
- ciągłość biologiczna

Mediator spotykając się z rodziną w trakcie postępowania mediacyjnego powinien zdawać sobie sprawę, że nie ma do czynienia nie tylko z panią i panem X i dzieckiem/dziećmi pana i pani X., ale również z potężną instytucją posiadającą swoją wewnętrzną strukturę, tworzącą specyficzne dla siebie relacje interpersonalne, rządzącą się własnymi prawami. Ma ona swoją historię, mity i tabu, jest mniej lub bardziej otwarta na wpływ otoczenia. Ważne są również powiązania z rodzinami pierwotnymi z ich własnymi prawami i historią.

Co zatem należy wiedzieć, aby móc skutecznie pomagać rodzinie i nie zaplątać się w gąszczu powiązań, relacji i rodzinnych uwikłań?

Zanim zaczniemy poznawać wewnętrzne mechanizmy tworzące rodzinę przyjrzyjmy się, jaką rolę rodzinie przypisuje społeczeństwo. Rodzina w wymiarze

społecznym postrzegana jest przede wszystkim jako część społeczeństwa wypełniająca określone społeczne funkcje.

Funkcje rodziny (wg M. Ziemskiej)

prokreacyjna – rodzina jako grupa społeczna powiększa się dzięki funkcjom biologicznym, dostarcza nie tylko członków dla swojej (własnej) grupy, lecz dla całego społeczeństwa, równocześnie są zaspokajane potrzeby seksualne męża i żony,

produkcyjna – dostarcza społeczeństwu pracowników i przyczynia się do zwiększania twórczych i wytwórczych sił, wobec możliwości zarobkowania z reguły poza domem członkowie rodziny mogą zaspokajać swoje potrzeby ekonomiczne – tj. potrzeby posiadania niezbędnych środków utrzymania,

usługowo-opiekuńcza – zapewnia wszystkim codzienne usługi (wyżywienie, czystość mieszkania, odzież, itp.), oraz opiekę tym członkom, którzy nie są samodzielni w pełni z powodu wieku lub choroby, kalectwa bądź innych przyczyn; rodzina zaspokaja zarówno potrzeby bytowe oraz opiekuńcze członków, potrzeby troszczenia się o innych i doznawania opieki,

socjalizacyjna – stosowana jest w stosunku do dzieci, które dzięki życiu w rodzinie wstępują do społeczeństwa, ale i współmałżonków gdyż proces dostosowania się ich w małżeństwie jest procesem socjalizacyjnym. Podobnie potrzeby rodzicielskie wychowania dzieci, a także przekazywania im własnego języka, podstawowych wzorów zachowania obowiązujących w danym społeczeństwie, obyczajów, wprowadza w świat wartości moralnych i w świat kultury kontrolując zachowania swych członków,

psychohigieniczna – dzięki stabilizacji, bezpieczeństwa, możliwości wymiany emocjonalnej i stworzenia warunków dla rozwoju osobowości przyczynia się do ich dojrzałości emocjonalnej i równowagi psychicznej; częściej nazywa się tę funkcję funkcją wymiany emocjonalnej lub funkcją ekspresji uczuć, bądź też rozładowania napięć emocjonalnych czy też funkcją zapewniającą członkom rodziny poczucie bezpieczeństwa. Rodzina przyczynia się do ugruntowania i kultywowania zdrowia psychicznego w społeczeństwie. Dzięki niej w rodzinie zaspokajane są potrzeby emocjonalne: miłości i przynależności, uznania i szacunku, poczucia bezpieczeństwa.

Powyższe funkcje w pełni wypełniała rodzina epoki preindustrialnej, w rodzinie epoki industrialnej odchodzi się powoli od tych funkcji – najczęściej jest to rodzina nieprodukcyjna - zarówno ojciec, jak i matka pracują poza domem. Większe znaczenie mają więzi osobowe, zanika dystans między małżonkami oraz rodzicami i dziećmi, rodzina jest bardziej wewnętrznie związana, a mniej ze środowiskiem zewnętrznym. Jednocześnie jest mniej stabilna, gdyż więzi osobowe są bardziej podatne na zerwanie niż więzi rzeczowe, które konstytuowały rodzinę epoki preindustrialnej. Wraz z przejściem do epoki postindustrialnej coraz więcej funkcji jest załatwianych poza domem. Proces indywidualizacji ma znaczący wpływ na życie rodziny. Coraz większy nacisk kładzie się na realizację swoich i wzajemnych potrzeb jednostek – małżonków, członków rodziny, niż na zadania jakie małżeństwo, rodzina ma w stosunku do społeczeństwa. Decyzja o posiadaniu lub nie posiadaniu dzieci podejmowana jest przez jednostki i nie jest przesądzona koniecznością realizowania tego zadania społecznego. Determinowana jest oczekiwaniami wzajemnych gratyfikacji emocjonalnych, jakie mogą dać rodzice dziecku i dziecko rodzicom. Dziecko z jednej strony staje się przeszkodą w procesie indywidualizacji, z drugiej strony jest ostatnią stałą relacją międzyludzką nie podlegającą zerwaniu, jak jest to w przypadku małżeństw. Dziecko staje się jedyną stałą osobą w rodzinie, daje miłość i stałość – jest ostatnim ratunkiem przed samotnością. Relacja ta nabiera szczególnego

znaczenia przy rozstaniu małżonków – dziecko staje się elementem walki o miłość.

Zmieniające się warunki społeczne wywołują zmiany w strukturze rodziny i jej funkcjach. Np.: rodzina wielopokoleniowa (preindustrialna) pod wpływem zmieniających się warunków społeczno-ekonomicznych przeobraziła się w rodzinę nuklearną, składającą się tylko z rodziców i dzieci.

W rodzinach nuklearnych wzrasta rola instytucji zewnętrznych przejmujących część funkcji rodziny wielopokoleniowej, stąd niektóre funkcje tracą na znaczeniu a waga innych wzrasta.

Cechy rodziny tradycyjnej/ nuklearnej/ industrialnej	Nietradycyjne alternatywy
Prawnie zawarte małżeństwo	Niezamężna kohabitacja, osoby żyjące samotnie
Posiadanie dzieci	Dobrowolna bezdzietność
Dwoje rodziców	Samotne rodzicielstwo (bez małżeństwa w ogóle, poprzedzone małżeństwem)
Trwałość	Rozwód, powtórny związek opieka adopcyjna, binuklearne rodziny, rodziny rekonstruowane - patchworkowe
Mężczyzna utrzymuje rodzinę, posiada autorytet	Praca zawodowa obojga małżonków, małżeństwa rozdzielone z powodu pracy
Wylączność seksualna	Pozamałżeńskie związki
Heteroseksualność	homoseksualność
Gospodarstwo dwóch dorosłych osób	Gospodarstwo wielu osób – komuny, wspólnoty, rozszerzona rodzina.

za E.D. Macklin, 1980

W sprawnym funkcjonowaniu rodziny ważną rolę odgrywają tzw. prerokwizyty systemu rodzinnego:

- adaptacja (rodzina powinna dopasowywać się do społecznego i fizycznego środowiska, w którym żyje)
- osiąganie celu (zrozumienie i ogólna zgoda na podstawowe cele - wspólne i indywidualne - rodziny oraz sposoby ich osiągania.)
- integracja (dotyczy wyłącznie spraw wewnątrz systemu rodzinnego, a głównie relacji pomiędzy jego częściami. Opisują ją pojęcia takie jak spójność, stabilność, solidarność, porządek i względna stałość)
- zachowywanie wzorców (dotyczy oczekiwań)

Funkcje rodziny (wg Tyszkii):

biopsychiczne:

prokreacyjna – zaspokajanie potrzeb w kwestii posiadania potomstwa;
seksualna – zaspokajanie potrzeb seksualnych współ małżonków, nie musi być związana z prokreacją;

ekonomiczna:

materiałno-ekonomiczna – zaspokajanie potrzeb materialnych;
opiekuńczo- zabezpieczająca – troska nad dziećmi i osobami starszymi i chorymi ;

społeczno-wyznaczająca:

klasowa- utrzymanie dziecka w klasie rodziny;
 legalizacyjno-kontrolna – rodzice legalizują pewne zachowania(np.
 przyzwyczajenie do nagości) ;

socjopsychologiczna:

socjalizacyjna – dostosowanie zachowania do norm obowiązujących w społeczeństwie;
 kulturalna- zapoznavanie z dziedzictwem kultury, inkulturacja;
 rekreacyjno-towarzyska – umiejętności zachowania się w towarzystwie, spędzania czasu wolnego, spontaniczne kontakty towarzyskie;
 emocjonalno-ekspresyjna – poparcie, bezpieczeństwo, miłość, kształtowanie wspólnoty rodzinnej, emocjonalnej i intelektualnej

Funkcje rodziny (wg Adamskiego):**ze względu na analizę rodziny jako grupy i instytucji społecznej:**

instytucjonalne – dotyczące rodziny i małżeństwa jako instytucji społecznej
 prokreacyjna (biologiczna) ma podtrzymywać ciągłość społeczną;
 ekonomiczna – dostarczanie dóbr materialnych;
 opiekuńcza – zabezpieczenie członków rodziny w określonych sytuacjach życiowych, gdy sami nie są w stanie sobie poradzić;
 socjalizacyjna – wprowadzenie członków rodziny w życie społeczne;
 stratyfikacyjna – gwarantująca członkom rodziny określony status życiowy;
 integracyjna – funkcja społecznej kontroli zachowań członków rodziny;

osobowe - dotyczą rodziny jako grupy społecznej:

małżeńska – zaspokajająca potrzeby życia intymnego małżonków
 rodzicielska – zaspokajająca potrzeby uczuciowe rodziców i dzieci;
 braterska – zaspokajająca potrzeby uczuciowe braci i siostr;

z punktu widzenia ich trwałości i zmienności:**istotne** (pierwszorzędne):

prokreacja
 socjalizacja
 funkcja miłości

akcydentalne (drugorzędne):

ekonomiczna
 opiekuńcza
 stratyfikacyjna
 rekreacyjna
 religijna

FAZY ŻYCIA RODZINNEGO (wg Combrinck-Graham)

Narodziny
 Dzieciństwo
 Dorastanie
 Zawarcie małżeństwa
 Podjęcie roli opiekuna dzieci
 Stabilizacja
 Bilans lat 40.
 Wiek średni
 Podjęcie roli dziadka i babci
 Planowanie przejścia na emeryturę
 Przejście na emeryturę
 Starość

CYKL ŻYCIA RODZINNEGO (wg Duvall)

I faza – para małżeńska bez dzieci
 II faza – para z małym dzieckiem
 III faza – rodzina z dzieckiem w wieku przedszkolnym
 IV faza - rodzina z dzieckiem w wieku szkolnym
 V faza – rodzina z dorastającymi dziećmi
 VI faza – rodzina z dziećmi opuszczającymi dom
 VII faza – stadium pustego gniazda
 VIII faza – starzejący się rodzice (aż do śmierci obojga)

Cykl życia rodzinnego (wg Duvall)

W fazie I, która rozpoczyna się z chwilą ceremonii zaślubin, głównym zadaniem, jakie stoi przed młodym małżeństwem jest stworzenie rodziny. Nowa rodzina ma powstać na podłożu dwóch mniej lub bardziej różniących się od siebie systemów rodzinnych, z jakich wywodzą się nowożeńcy.

W fazie II, III i IV najważniejszym zadaniem jest przystosowanie systemu rodzinnego do przyjęcia nowego członka lub członków, jakimi będzie dziecko lub dzieci, oraz podział obowiązków dotyczących ich wychowania. Zmiana relacji z rodzinami pochodzenia (babcie dziadkowie), a chyba najistotniejsze jest w tym czasie „przejście z bycia we dwoje na przejście bycia we troje”. Do kolejnych istotnych zmian dochodzi gdy dziecko/dzieci idą do przedszkola a potem do szkoły.

W fazie V mamy rodzinę z dorastającym dzieckiem, gdzie głównym zadaniem jest przygotowanie dziecka do dorosłego, samodzielnego życia. Następuje powolne rozluźnienie zależności dziecka od rodziców, na rzecz uzyskiwania pełnej autonomii i niezależności nie tracąc jednak więzi z rodzicami.

W fazie VI Rodzina z dziećmi opuszczającymi dom – najważniejsze zadanie, to przygotowanie się do nowej – bardzo ważnej i dużej zmiany w życiu rodziny.

W fazie VII Rodzina w stadium pustego gniazda. Małżonkowie na nowo muszą nauczyć się żyć w diadzie małżeńskiej, odnaleźć dawną bliskość emocjonalną i dokonać wyboru celów na dalszą drogę życia.

W fazie VIII Stadium starzejących się rodziców. Głównym zadaniem w tej fazie jest przystosowanie się do końca kariery zawodowej, dostosowanie się do zmniejszonej aktywności życiowej i wreszcie zakończenia życia.

W cyklu życia działają na rodzinę stresory o charakterze poziomym i pionowym:

- **Stresory poziome** związane są z przechodzeniem z jednej fazy cyklu życia do drugiej tzw. rozwojowe. Oraz te związane z nagłymi i nieoczekiwanymi zdarzeniami losowymi jak wypadki, choroby, śmierć, wojna. Te ostatnie utrudniają a nawet uniemożliwiają przesuwanie się rodziny w czasie, z jednej fazy cyklu życia do drugiej.
- **Stresory pionowe** są przekazywane z pokolenia na pokolenie w postaci mitów, wzorców i delegacji rodzinnych.

Stopień stresu na obu osiach poziomej i pionowej determinuje mniej lub bardziej satysfakcjonujące przechodzenie przez fazy cyklu życia rodziny.

WYKORZYSTANIE SYSTEMOWEGO UJĘCIA RODZINY W MEDIACJI

Spotykamy wiele definicji systemu, wszystkie one podkreślają, że w przypadku systemu mamy do czynienia z całością składającą się z różnych

elementów pozostających ze sobą w interakcji. Ta całość jest zawsze czymś więcej niż prostą sumą tych elementów, z których się składa.

Ogólna teoria systemów tłumaczy w sposób całościowy funkcjonowanie organizmów żywych i społeczeństw, z niej też wywodzi się systemowe ujęcie rodziny. Według niego rodzina jest żywym (otwartym) systemem psychospołecznym.

System rodzinny złożony jest z pojedynczych członków pozostających w interakcji podczas wspólnego życia. Jest jednak więcej niż sumą ich osobowości - jest odrębną całością.

- **Z perspektywy systemów rodzinnych pojedynczego człowieka można zrozumieć w kontekście związków i poprzez ocenę interakcji z całą rodziną.**
- **W systemie rodzinnym najważniejsze są wzorce relacji, to jak jego członkowie się ze sobą komunikują.**

Jednostka jest włączona, porusza się w sieci różnych systemów (podsystemów), zmiana w którejś części systemu odbija się echem we wszystkich innych częściach. Dokładna ocena problemów pojedynczego człowieka jest niemożliwa bez obserwacji w jaki sposób wchodzi on w interakcje i jaki jest wzajemny wpływ między nim a innymi członkami rodziny, a także bez obserwacji szerszych kontekstów (społecznych), w jakich żyje jego rodzina i on sam.

Cechy systemu rodzinnego

- jest częścią innego szerszego systemu
- funkcjonuje w określonym otoczeniu
- dzieli się na podsystemy
- posiada granice wewnętrzne i zewnętrzne
- zachodzi wymiana z otoczeniem
- posiada strukturę
- dąży do zachowania homeostazy (stałości w systemie – powtarzające, dające się przewidzieć wzorce zachowań wszystkich członków) – koherencji – utrzymanie stałych relacji z członkami rodziny, dążenie do utrzymania stabilności systemu – jeśli grozi destabilizacja – członkowie rodziny podejmują działania, aby ją zatrzymać i utrzymać rodzinę bez zmian.
- posiada możliwości adaptacyjne do funkcjonowania w nowym systemie

PODSYSTEMY

System rodzinny ma swoje podsystemy. Takimi podsystemami są:

- rodzice
- dzieci
- diada matka-córka/syn
- ojciec – córka/syn

Podsystemy tworzone są ze względu na wiek, płeć zainteresowania itp.

W różnych podsystemach ta sama osoba pełni różne role i wchodzi w różne relacje.

Dla prawidłowego funkcjonowania rodziny ważne jest jasne wytyczenie granic pomiędzy systemami.

STRUKTURA RODZINY

Struktura rodziny jest niewidzialną siecią wzajemnych oczekiwań, warunkującą sposób, w jaki członkowie rodziny wchodzi ze sobą w interakcje. W każdej rodzinie wytwarzają się określone wzory wzajemnych interakcji. Obowiązujące w danej rodzinie wzory interakcji regulują zachowanie jej członków. W każdej rodzinie istnieją systemy zabezpieczające obowiązujący układ reguł rodzinnych

(reguły uniwersalne tworzące hierarchię w rodzinie i reguły wytworzone na potrzeby danej rodziny i tylko jej właściwy).

W każdej rodzinie istnieje potrzeba utrzymania jak najdłużej ustalonych reguł, a co za tym idzie, na zbyt duże zmiany rodzina reaguje oporem. Struktura rodziny musi jednak wykazywać się pewną elastycznością tak aby przystosowywać się do zmian zachodzących na zewnątrz rodzinnego systemu.

Ze względu na charakter granic wewnątrz rodziny, a także tych na zewnątrz możemy mówić o dwóch typach rodziny:

1) rodziny splątane

- granice pomiędzy systemami są niejasne, brak wyraźnego zróżnicowania grup, niejasne role

- W małżeństwie najgorszym po łeciowej jest... zorna.

2) rodziny niezwiązane

- granice są nadmiernie sztywne, które utrudniają porozumiewanie się ludziom należącym do różnych podgrup

Wymiar spójności rodziny- wymiary wzajemnie powiązane (D. Olson, D.Sprenkie, E.Russel)

Wyobcowanie (bardzo niska spójność)	Oddzielenie (spójność niska do umiarkowanej)	Związanie (spójność średnia do wysokiej)	Zmieszanie/S plątanie (bardzo wysoka spójność)
---	--	---	--

Niezależność członków rodziny	Wysoka niezależność	Umiarkowana niezależność	Umiarkowana zależność	Duża zależność
Granice rodziny	Otwarte granice zewnętrzna, zamknięte wewnętrzne, sztywne granice pokoleniowe	Pół-otwarte granice zewnętrzne i wewnętrzne, jasne granice pokoleniowe	Pół-otwarte granice zewnętrzne, otwarte granice wewnętrzne, jasne granice pokoleniowe	Zamknięte granice zewnętrzne, zatarte granice wewnętrzne i pokoleniowe
Koalicje	Słabe koalicje, zwykle istnieje koziół ofiarny	Jasna koalicja małżeńska	Silna koalicja małżeńska	Koalicja rodzic-dziecko
Czas	Maksymalizowanie czasu z dala od rodziny (fizycznie i emocjonalnie)	Czas spędzony razem i osobno tak samo ważny	Czas spędzany razem jest ważny, przyzwolenie na spędzanie czasu osobno tylko akceptowanych powodów.	Czas spędzany razem jest maksymalizowany, mało przyzwolenia na spędzanie czasu osobno
Przestrzeń	Osobna przestrzeń fizyczna i emocjonalna jest maksymalizowana	Utrzymana jest przestrzeń osobista, trochę przestrzeni rodzinnej	Przestrzeń rodzinna maksymalizowana, przestrzeń prywatna minimalizowana	Mało albo brak prywatnej przestrzeni w domu
Przyjaciele	Głównie przyjaciele indywidualni, widywani bez rodziny, mało przyjaciół rodziny	Trochę przyjaciół indywidualnych i trochę przyjaciół rodziny	Kilku przyjaciół indywidualnych, zaplanowana aktywność z parami i przyjaciółmi rodziny	Ograniczona liczba indywidualnych przyjaciół głównie znajomi pary lub rodziny, widywani razem

Podejmowa nie decyzji	Głównie decyzje indywidualne	Większość decyzji podejmowanych jest indywidualnie, w kwestiach dotyczących rodziny jest możliwość podejmowania wspólnych decyzji	Większość decyzji jest wspólna i podejmowana z uwzględnieniem rodziny	Wszystkie decyzje osobiste i dotyczące związków podejmowane przez rodzinę
Zaintereso wania i czas wolny	Głównie aktywności indywidualne , rodzina nie jest w nie angażowana	Niektóre spontaniczne aktywności rodzinne, wspieranie aktywności indywidualnych	Trochę zaplanowanych aktywności rodzinnych, rodzina zaangażowana w indywidualne zainteresowania	Większość aktywności i zainteresowań dzielonych z rodziną

STAWIANIE HIPOTEZ

Przez stawianie hipotez rozumiemy: formułowanie hipotezy opartej na zdobywanych informacjach, a odnoszących się do rodziny, z którą prowadzimy mediację. Hipoteza wyznacza punkt początkowy poszukiwań, a także sposób weryfikacji ważności tej hipotezy, oparty na specyficznych metodach i umiejętnościach. Jeśli hipoteza okazuje się fałszywa trzeba sformułować drugą, opartą na informacjach zebranych podczas sprawdzania pierwszej.

Stosowanie hipotezy podczas rozmowy ze stronami spełnia rolę porządkującą, wprowadzającą ład, eliminuje chaotyczne zadawanie pytań.

Kiedy hipoteza, którą postawiliśmy jest nieprawdziwa możemy postawić następną i ponownie prowadzić rozmowę w sposób uporządkowany. Dążymy wtedy jedynie do sprawdzenia trafności danej hipotezy, nie zajmujemy się w tym momencie innymi sprawami, również stronom nie pozwalamy na „zmiany tematu”, czy „wybieganie naprzód”.

Funkcjonalna wartość hipotezy:

– hipoteza nie jest ani fałszywa ani prawdziwa lecz ma być mniej lub bardziej użyteczna.

Mediatorowi pozwoli na śledzenie wzorów relacyjnych występujących w danej rodzinie. Mediator jest aktywnym badaczem hipotezy. Gdyby zachował się biernie i pozwolił stronom „nadawać ton rozmowy” to strony narzuciłyby mu swój własny – linearny scenariusz ograniczający się do wyjaśnień „kto jest winny”.

Hipoteza musi być systemowa. Musi łączyć wszystkie składowe rodziny. Dzięki niej domyślamy się jakie funkcje pełnią poszczególne relacje.

GENOGRAM

Genogram jest to sposób zapisu i porządkowania informacji o rodzinie.

Przybiera on formę graficzną. Na genogram nanoszone są informacje o wszystkich członkach rodziny i ich wzajemnych relacjach emocjonalnych, co najmniej w zakresie trzech pokoleń.

Na genogramie umieszczamy informacje:

- demograficzne – wiek, płeć, miejsce zamieszkania, zawód itp.
- dotyczące funkcjonowania poszczególnych członków rodziny – problemy emocjonalne, szkolne zawodowe
- dotyczące krytycznych wydarzeń w rodzinie – separacja, rozwód, śmierć, przeprowadzki i inne wydarzenia.

W pracy mediatora genogram może być przydatny, choć jest raczej rzadko stosowany.

KONFLIKT W MAŁŻEŃSTWIE

Czynniki warunkujące występowanie napięć i konfliktów małżeńskich:

- indywidualne postawy małżonków
- sytuacja ekonomiczna
- czynniki powodujące zmianę ról

Czynniki warunkujące występowanie napięć i konfliktów między rodzicami i dziećmi:

- różnica wieku
- różnica wzorów kulturowych
- różnica wyznawanych wartości i wzorów zachowań
- różnica wyznawanych światopoglądów

Nieumiejętność rozładowywania napięć i rozwiązywania konfliktów w małżeństwie może doprowadzić do rozbicia grupy społecznej jaką jest rodzina i w efekcie separacji bądź rozwodu.

Rozwód jest nie tylko stanem prawnym unicestwiający dany związek małżeński. Z socjologicznego punktu widzenia oznacza dezorganizację grupy społecznej. Każdy rozpad małżeństwa potwierdzony orzeczeniem sądowym o rozwodzie oznacza nic innego jak rozwód uczuciowy, psychiczny, ekonomiczny i rodzicielski.

REAKCJA NA KONFLIKT W MAŁŻEŃSTWIE

Gdy w małżeństwie istnieje ostre lub przewlekłe napięcie, małżonkowie mogą reagować na cztery sposoby:

- **dystans emocjonalny**

Dystans emocjonalny może mieć charakter fizyczny lub psychiczny. Służy redukcji dyskomfortu i lęku przed wchodzeniem w bliskie emocjonalne kontakty. Małżonkowie swoje potrzeby „bycia razem” kierują na zewnątrz – utrzymywanie związku pozamałżeńskiego, czy osiągnięcia zawodowe.

- **wejście w konflikt**

Małżonkowie ciągle siebie atakują by nie ustąpić drugiemu i nie przegrać. Po długich okresach konfliktów, następuje krótki okres bardzo intensywnej bliskości.

- **rezygnacja jednego z małżonków**

Jeden z małżonków ustępuje lub idzie na kompromis.

To upośledzenie może się manifestować poprzez chorobę fizyczną, psychiczną lub niesprawność społeczną. Objawy występują u partnera, który uczynił więcej ustępstw w ramach własnego funkcjonowania.

- **przeniesienie zainteresowania na dzieci**

Pozwala na stabilizację funkcjonowania małżeństwa odbywa się jednak kosztem dziecka.

KOMUNIKACJA W RODZINIE

Komunikacja otwarta polega na szczerym, bezpośrednim i otwartym wyrażaniu swoich potrzeb, uczuć przez członków rodziny. Ma w niej panować harmonia pomiędzy słowną zawartością, oznakami niewerbalnymi i wewnętrznymi odczuciami. Otwarte komunikowanie to również przejawianie wobec partnera emocji i uczuć negatywnych.

Negatywne wzorce komunikacji utrudniające szczerą i otwartą komunikację w rodzinie:

- obwiniająca
- uległa
- chłodna
- zakłócająca

POZYTYWNE CECHY RELACJI MAŁŻEŃSKIEJ (Według Rogers'a)

- wierność
- otwarta komunikacja
- elastyczność roli
- niezależność

ZASADY OTWARTEGO MAŁŻEŃSTWA (Według O'Neil'ów)

- Żyć teraźniejszością
- Okazać szacunek dla prywatności partnera
- Stosować otwartą komunikację
- Zachowywać elastyczność w pełnieniu ról
- Stosować otwarte partnerstwo
- Przyjęcie zasady równości w związku
- Być autentycznym
- Budować zaufanie

MITY RODZINNE

Pod pojęciem mitów rodzinnych rozumiemy specyficzne sposoby, jakich używa rodzina do podtrzymania rodzinnego *status quo* (homeostazy) oraz do utrzymania przez rodziny znajdujące się w kryzysie, swych własnych wzorów rozwoju i kierunku zmian.

Mity rodzinne dotyczą pewnych zintegrowanych przekonań podzielanych przez wszystkich członków rodziny na temat siebie nawzajem oraz swojej rodziny jako całości.

Dzięki mitom poszczególne osoby w rodzinie mają przypisane role i właściwości w swoich wzajemnych interakcjach. Mit rodzinny pełni w rodzinie taką samą funkcję jak mechanizmy obronne dla jednostek. Podobnie jak mechanizmy obronne jednostkę, mit chroni system rodzinny przed dezintegracją i chaosem.

R O Z W Ó D / S E P A R A C J A

Każde małżeństwo ma swój początek i koniec. To z pozoru banalne stwierdzenie odkrywa niechętnie akceptowaną prawdę o skończoności wszystkich więzi, instytucji i ludzkich działań.

Rozwód zaliczamy do najpoważniejszych kryzysów życiowych. To jak rodzina przebrnie przez rozwód stanie się w przyszłości dla jej członków wstępem do pełnowartościowego rozwoju lub drogą destrukcji.

Rozwód jest rozwiązaniem małżeństwa przez sąd, wówczas gdy między

małżonkami nastąpił trwały i zupełny rozkład pożycia. Oznacza to, że między małżonkami została zerwana wszelka istniejąca do tej pory więź duchowa, fizyczna i gospodarcza oraz istnieją podstawy do wnioskowania, że powrót do wspólnego życia nie nastąpi. Każde z małżonków ma prawo żądać rozwodu, jednak sąd nie orzeknie rozwodu gdy:

- Żądać go będzie jedno z małżonków winne wyłącznie rozkładowi pożycia, a drugie odmówi zgody, lub gdy byłoby to sprzeczne z zasadami współżycia społecznego
- W skutek rozwodu miałyby ucierpieć dobro małoletnich dzieci małżonków.

Ten kto wnosi pozew do sądu zostaje nazwany powodem ten kto nie jest wnioskodawcą pozwanym.

Rozwód może mieć trzy formy:

1. z orzekaniem o winie, gdy wina zostaje udowodniona jednej ze stron lub rzadziej, gdy jedna ze stron bierze winę na siebie,
2. za obopólną winą gdy strony przed sądem przyznają, że są tak samo winne rozpadowi małżeństwa,
3. Bez orzekania o winie lecz wówczas wniosek stron musi być zgodny.

W wyroku rozwodowym sąd z urzędu rozstrzyga o władzy rodzicielskiej nad wspólnymi małoletnimi dziećmi stron, o wysokości alimentów, a jeśli małżonkowie zajmują wspólne mieszkanie - o sposobie korzystania z mieszkania po rozwodzie. Na zgodny wniosek stron sąd może orzec o podziale wspólnego majątku.

Po uprawomocnieniu się wyroku, każdy z małżonków może zawrzeć nowy związek. Małżonek rozwiedziony w okresie 3 miesięcy od uprawomocnienia się wyroku może powrócić do poprzedniego nazwiska. Z chwilą rozwodu następuje rozdzielenie majątkowe i obowiązek dostarczenia środków na utrzymanie rozwiedzionemu małżonkowi (z roszczeniem można wystąpić do 5 lat gdy rozwód był bez orzekania lub za obopólną winą, bezterminowo, gdy rozwód był z orzeczeniem winy), gdy jego status materialny pogorszył się po rozwodzie.

Prowadzone w Polsce badania pokazują, że najczęściej do rozwodu dochodzi w dwóch fazach życia rodziny. Najczęściej dotyczy rodzin z dziećmi w wieku szkolnym (27%) oraz rodzin z dziećmi w wieku przedszkolnym (24%). Jak z tego wynika połowa rozwodzących się małżeństw w Polsce ma dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym. Stosunkowo często rozwodzą się też małżeństwa młode nie mające jeszcze dzieci (14%).

Rozwód pojawia się z coraz większą częstotliwością w późniejszych fazach rozwoju rodziny: w fazie rodziny z dziećmi w wieku przysposobienia zawodowego – dorastającymi dziećmi (7,9%), w fazie stabilizacji rozwoju rodziny - pierwsze stadium (8%), w fazie stabilizacji rozwoju rodziny - drugie stadium (3%), w fazie kurczenia się rodziny – rodzina z dziećmi opuszczającymi dom (3,8%), w fazie pustego gniazda (4,4%) oraz w fazie starszego małżeństwa bezdzietnego (7,7%).

ROZWÓD CZY SEPARACJA?

Przed podjęciem ostatecznej decyzji o rozstaniu, małżonkowie mogą zdecydować się na separację. Separacja jest rozwiązaniem dla osób nie do końca zdecydowanych na rozwód ale przede wszystkim dla tych, które nie chcą rozwodu

z przyczyn światopoglądowych.

Separacja oznacza rozłączenie, rozdzielenie. W małżeństwie będzie ona oznaczała rozdział od stołu i łoża co oznacza że między małżonkami ustaje współżycie seksualne, uchylona zostaje współwłasność majątkowa ale żaden z nich nie ma prawa wstępować w nowy związek małżeński. Niemożliwe będzie orzeczenie separacji gdyby na jej skutek miało ucierpieć dobro małoletnich dzieci lub gdyby to miało być sprzeczne z zasadami współżycia społecznego

Separacja jest również instytucja prawa kanonicznego, uznawaną przez prawo cywilne. Jest rozwiązaniem prawnym, które – nie naruszając zasady nierozwiązalności sakramentalnego związku małżeńskiego – gwarantuje rezygnującym ze współżycia małżonkom takie same skutki prawne, jak rozwód cywilny.

Co różni separację od rozwodu?

- Aby sąd orzekł rozwód musi dojść do zupełnego i trwałego rozkładu pożycia. W przypadku separacji rozkład pożycia musi być zupełny ale nie musi być trwały.
- Po rozwodzie byli małżonkowie mogą zawrzeć nowy związek małżeński. Będąc w separacji nie mogą zawrzeć nowego małżeństwa.
- Na zgodny wniosek stron sąd może orzec o zniesieniu separacji i małżeństwo będzie kontynuowane.
- Separację jest łatwiej uzyskać w sądzie.
- Koszty uzyskania separacji są znacznie niższe. Również znacznie krócej czeka się na orzeczenie.
- Po rozwodzie można wrócić do swego poprzedniego nazwiska, w przypadku separacji nie ma takiej możliwości.
- Po separacji małżonkowie zawsze obowiązani są do wzajemnej pomocy, jeżeli wymagają tego względy słuszności. Po rozwodzie nie ma takiego obowiązku.

Z tego wynika, że separację możemy traktować jako stan przejściowy, odwracalny, z którego w każdej chwili można powrócić do małżeństwa. Po orzeczeniu rozwodu możemy co najwyżej ponownie zawrzeć związek małżeński z tą samą osobą.

W przypadku separacji mediacja może służyć wypracowaniu porozumienia co do spraw opieki nad dziećmi i ich zabezpieczenia finansowego. Nie musimy uwzględniać takich spraw jak tworzenie się nowej rodziny ponieważ małżonkowie w separacji nie mogą zawrzeć nowego związku małżeńskiego.

Pięcioletnia struktura rozpadania się związku małżeńskiego opracowana na podstawie badań Loren Lee (za Henryk Cudak – Funkcjonowanie dzieci z małżeństw rozwiedzionych, s. 22)

1. Odkrycie dyssatisfakcji (rozpoznanie istotnych problemów, konfliktów i braku satysfakcji z małżeństwa)
2. Ujawnienie dyssatisfakcji (zakomunikowanie partnerowi własnego niezadowolenia)
3. Negocjacje (rozmowa o przyczynach braku satysfakcji, sposobie przeciwdziałania)
4. Rozwiązanie (decyzja dotycząca przyszłości związku małżeńskiego)
5. Przekształcenia (aktualne zmiany charakteru związku małżeńskiego)

DYNAMIKA ZMIAN EMOCJONALNYCH W PROCESIE ROZWODOWYM (wg E. Brown)

Inicjator

Nie-inicjator

Zaprzeczanie problemom i możliwości rozstania Złość, obciążanie winą współmałżonka Poczucie straty, żalu i bezradności Poczucie winy i porażki Rozważanie możliwości separacji Poczucie „oddzielenia się” od współmałżonka Decyzja o zakończeniu małżeństwa	Faza podejmowania decyzji	Zaprzeczanie problemom i możliwości rozstania
---	----------------------------------	---

SEPARACJA

*

ZAKOŃCZENIE MAŁŻEŃSTWA

SEPARACJA

Mediacja jest możliwa na każdym etapie, najczęściej jest na etapie oznaczonym*

DYNAMIKA ZMIAN EMOCJONALNYCH

W przypadku nazewnictwa sądowego mamy do czynienia z powodem i pozwanym w przypadku mediacji powoda będziemy nazywali inicjatorem, gdyż to on zainicjował zmianę sytuacji a pozwanego nie-inicjatorem.

Nie-inicjator najczęściej zaprzecza problemowi, nie widzi możliwości rozstania się. Inicjator natomiast rozważa możliwość rozejścia się, może rozważać możliwość separacji, najczęściej wobec współmałżonka, czuje złość, obwinia go za rozpad związku, może wyrażać poczucie żalu, straty, bezradności, porażki czasem może mieć poczucie winy, lub poczucie oddalenia się od współmałżonka, może być gotów na podjęcie decyzji o zakończeniu związku.

Po podjęciu przez strony decyzji o zakończeniu małżeństwa lub separacji przechodzić one będą dalsze zmiany emocjonalne przed nimi będzie stało wiele obszarów do zmiany będą to m. in.:

- > Zrozumienie powodów rozpadu związku i swojego w tym udziału
- > Radzenie sobie z rozległymi zmianami w sposobie życia
- > Akceptacja własnej odpowiedzialności za podjęte działania
- > Konieczność dokonania ponownej oceny uznawanych przez siebie potrzeb i wartości
- > Badanie nowych możliwości i rozwijanie nowych relacji społecznych
- > Ustalanie długoterminowych celów i rozwijanie autonomii.

SPOSOBY ROZWIĄZYWANIA KONFLIKTU PRZEZ PARY

Partnerzy skonfliktowani ze sobą przejawiają najczęściej dwa typy reagowania. Jednym ze sposobów jest walka i wtedy relacje i interakcje pomiędzy nimi mają przebieg bardzo dynamiczny i emocjonalny. Są oni skupieni na walce ze sobą a nie na szukaniu rozwiązań. Nie są gotowi rozmawiać ze sobą problemowo. Drugim sposobem reakcji na sytuację konfliktową jest wycofanie. Z wycofaniem może się wiązać chęć przeczekania bądź też zaprzeczenie istnienia problemu. W interakcjach między partnerami pojawia się styl wzajemnych reakcji przyjmujący charakter ofensywny bądź defensywny. Sposoby rozwiązywania konfliktów pomiędzy partnerami zależą będą od ich osobowości i typu relacji oraz siły pomiędzy partnerami.

Możemy zatem rozróżnić następujące **sposoby rozwiązywania konfliktów**:

- > komplementarny - jeden z partnerów ofensywny, drugi defensywny
- > defensywny obaj partnerzy defensywni lecz zaciekle walczą, o to który został bardziej pokrzywdzony
- > eskalujący obaj partnerzy w sposób ofensywny chcą rozwiązać problem.

W przypadku par rozwodzących się można wyróżnić cztery **wzory rozwiązywania konfliktu (H. Basista)**:

- > autystyczny charakteryzujący się brakiem otwartej komunikacji i otwartego konfliktu dotyczącego rozwodu,

- bezpośredni charakteryzuje się wysokim poziomem konfliktu otwartego oraz częstą, gwałtowną i otwartą komunikacją,
- rozłączny objawia się niskim poziomem konfliktu, rzadką komunikacją brakiem zainteresowania sobą małżonków i czasem ambiwalentnym stosunkiem co do decyzji o zakończeniu małżeństwa,
- splątany - wysoki poziom konfliktu, silnie zaburzona komunikacja oraz ambiwalentny stosunek co do decyzji o zakończeniu małżeństwa.

NIERÓWNOWAGA SIŁ W MEDIACJI

Źródłami nierównowagi sił w mediacji w mediacji mogą być:

• Różnice w dochodach	• Obyczaje
• Majątek, finanse,	• Dzieci
• Moralność	• Intelktualne
• Sfera emocjonalna	• Poczucie bezpieczeństwa
• Umiejętność mówienia i wyrażania siebie	• Przemoc domowa itp.

Mediator w przypadku stwierdzenia nierównowagi sił powinien pomóc stronom pokonać tę nierównowagę .

Czasem pomaga nazwanie tych obszarów, czasem uwspólnienie. Czasem warto odłożyć w czasie mediację do czasu, gdy strony będą w stanie równowagi a w między czasie mogą zamieszkać osobno, zapewnić sobie bezpieczeństwo, skorzystać z porady prawnej czy doradcy, podjąć terapię czy leczenie odwykowe.

Mediator potrafiąc określić źródła nierównowagi może podając się prowadzenia procesu mediacji pod warunkiem zorganizowania tzw. bezpiecznego procesu. W tym celu strony mogą osobno wychodzić i przychodzić, może na nie czekać w holu osoba bliska i wspierająca. Mediator może też wprowadzić procedury w samej mediacji zwiększające równowagę stron służą temu spotkania na osobności , ko-mediacja, czy mediacja wahadłowa.

W przypadku gdy nierównowaga sił jest widoczna i żadne działania jej nie poprawiają mediator powinien przerwać mediację.

PRZYWRACANIE RÓWNOWAGI PO ROZWODZIE

1. Czynniki zagrażające przywracaniu równowagi po rozwodzie

Wiek. Im starsze są osoby rozwiedzione tym trudniejszy powrót do równowagi. W przypadku mężczyzny, im starszy w tym trudniejszej sytuacji znajduje się po rozwodzie. Nie należy zapominać także, że dla mężczyzn przechodzących przez [tzw.] kryzys wieku średniego i rozwód, sytuacja staje się podwójnie skomplikowana ze względu na zbieg kryzysów. A to jak wiadomo, podnosi poziom wymagań płynących z otoczenia i zmusza do podjęcia zwiększonych wysiłków zaradczych. W przypadku kobiet; im starsza kobieta tym trudniej przechodzi przez pierwszą fazę rozwodu. Liczba dzieci i postrzeganie przyczyn rozwodu dodatkowo wydłużają czas przywracania równowagi.

Rola osoby opuszczonej. Sytuacja osoby opuszczonej jest podwójnie trudna co nie sprzyja odzyskiwaniu równowagi. Sam rozwód rodzi poczucie nieadekwatności i negatywnej oceny, bo jego istotą jest odrzucenie. Osoba opuszczona to ta, która zostaje zdradzona, porzucona przez partnera i formalnie jest osobą pozwaną (w sądzie). Osoba opuszczona ma problemy z przejściem do fazy rekonstrukcji. Osoby zdradzone nie mogą opuścić fazy zaprzeczania i pogodzić się z faktem, że małżeństwo zostało raz na zawsze

zakończone. Podsycanie nadziei na powrót współmałżonka, mimo oczywistych wskaźników jego odejścia, nie pozwala także zamknąć okresu żałoby.

Cechy procedury sądowej. Długotrwała procedura sądowa przedłuża proces adaptacji, u wszystkich bez względu na płeć zwiększa czas kryzysu. Przewlekła procedura sądowa działa jak zadanie, w którym małżonkowie są przeciwnikami i rywalami. Stąd też nie sprzyja ona separacji i stabilizacji kontaktów między partnerami, dodatkowo grożąc podniesieniem poziomu agresji.

Alkohol jako przyczyna rozpadu związku. Badania pozwalają na sformułowanie wniosku, że alkohol w rodzinie – jeżeli już jest rzeczywistą podstawą do rozwodu – w sposób długotrwały utrudnia obojgu małżonkom, ale bardziej mężom, ustalenie nowego poziomu równowagi. Ten zróżnicowany wpływ wynika prawdopodobnie z różnicy ról, które w rodzinie uzależnionej przypadają mężczyźnie i kobiecie.

Nieumiejętne posługiwanie się strategiami zaradczymi. Mężczyźni i kobiety w procesie dochodzenia do równowagi posługują się różnymi strategiami. Popołniając przy tej okazji inne błędy.

2. Czynniki sprzyjające przywracaniu równowagi po rozwodzie

- Zdolność do kontrolowania sytuacji.
- Stworzenie nowego związku
- Rodzicielstwo
- Zanik więzi emocjonalnej łączącej małżonków
- Umiejętne posługiwanie się strategiami zaradczymi
- Wykształcenie

ZNACZENIE CZASU W PRZYWRACANIU RÓWNOWAGI PO ROZWODZIE

Odzyskiwanie równowagi po rozwodzie następuje w dwóch etapach. Pierwszy – kluczowy – ma miejsce w pierwszym roku po rozwodzie i polega na uporaniu się z emocjami, wstępnym rozliczeniu się z przeszłością, zbilansowaniu swojego życia i zebraniu sił do dalszego zmagania. To przeorganizowanie życia trwa przez około czterech lat, nie dochodzi jednak do istotnych zmian w sferze emocjonalnej. Drugi etap rozpoczyna się w piątym roku po rozwodzie.

Cztery stadia indywidualnego procesu zaradczego

1. **stadium zaprzeczania** – wstępny okres zmagania się z rozwodem
Pojawiające się oznaki rozpadu związku nie są tak odbierane. Osoba w tym stadium bagatelizuje pierwsze sygnały. Stan ten trwa tym dłużej im sygnały płynące od partnera są dwuznaczne i im silniejsze mechanizmy obronne (zaprzeczanie, wyparcie) zostają uruchomione
2. **stadium żałoby** (okres żalu, straty, depresji) – pojawiają się uczucia żalu i smutku po stracie, poczucie winy, krzywdy wstyd i lęk. Najczęściej faza ta występuje przez okres kilkunastu miesięcy po rozwodzie
3. **stadium złości i gniewu** – dominuje w nim złość za porażkę małżeńską skierowana przede wszystkim na byłego małżonka. Faza obejmuje też akty agresji mającej na celu bezpośrednio lub symboliczne zniszczenie partnera
4. **stadium rekonstrukcji** – jest to czas ostatecznego oderwania się od byłego małżonka, oddzielenie się od złości i gniewu, wykształcenie nowej tożsamości

oraz planowanie przyszłości. W tej fazie następuje wytworzenie nowego, stabilnego i autonomicznego stylu życia, akceptacja tego stylu, rekonstrukcja więzi i zbliżenie do ludzi.

To w jakim stadium znajdują się małżonkowie może mieć istotny wpływ na przebieg mediacji i ostateczne wypracowanie ugody.

Rozwód rzadko kiedy jest wspólną, zgodną decyzją obu stron. Najczęściej dochodzi do wszczęcia procedury rozwodowej na wniosek jednego z małżonków. Inicjator też na początku nie do końca musi być przekonany o słuszności podjęcia takiej właśnie decyzji. Nie musiał być to przecież na zimno wykalkulowany scenariusz zakończenia związku wymyślony jeszcze przed ceremonią zaślubin ale bardziej krzyk rozpaczy i zasygnalizowania drugiej stronie niezgody na dotychczasową formę i funkcjonowanie małżeństwa. To na ile decyzja o rozwodzie jest przemyślana a na ile emocjonalna będzie miało wpływ na zachowanie inicjatora w trakcie mediacji. Tym bardziej z mniejszym lub większym oporem możemy mieć do czynienia ze strony małżonka zmuszonego do rozwodu.

Zachowaniami najczęściej występującymi u osób nie godzących się na rozwód lub niezdecydowanych jest podejmowana przez nich walka o dzieci i sprawy finansowe.

Jeśli w trakcie mediacji małżonkowie nie mogą porozumieć się co do opieki nad dziećmi bądź w sprawach majątkowych powinniśmy zbadać ich gotowość do rozwodu.

Najczęściej niezdecydowanie lub brak zgody na rozwód przez męża skutkuje trudnościami jakie stwarza przy ustalaniu opieki nad dziećmi. W przypadku żony jej niezdecydowanie lub brak zgody na rozwód skutkuje niemożnością uregulowania spraw finansowych.

DZIECKO W SYTUACJI ROZWODU/ SEPARACJI RODZICÓW

Rozwodzącym małżonkom najczęściej wydaje się, że rozwód to tylko ich problem. Nie dostrzegają wpływu jaki rozwód rodziców ma na ich dziecko – jest ono „najsłabszym ogniwem” w rodzinie.

Stadia rozwojowe dziecka i potrzeby dziecka na poszczególnych etapach jego rozwoju.

Od narodzin do trzeciego roku życia

Na tym etapie rozwoju niemowlę musi nabrać zaufania do świata, potrzebuje uśmiechu i radości, poczucia – wyrażonego w głosie, gestach i słowach, że jest kimś ważnym, kto zasługuje na miłość i podziw. Niezbędnym jest poczucie bezpieczeństwa, przejawiające się w tym, że jest przy nim stale ktoś, komu może ufać, kto będzie reagował na jego potrzeby. Szybko zareaguje gdy zacznie płakać, przytuli, ukołysze, nakarmi, zatroszczy się o nie. Pierwsze miesiące życia są dla dziecka niezwykle istotne, dziecko potrzebuje spokoju i czasu by mogło się przekonać, że może liczyć na rodzica i umocnić więź, która zaczęła się tworzyć. Zarówno niemowlaki jak i trzylatki silnie reagują na napięcia i konflikty rodzinne, jeśli w jego obecności dojdzie do aktów agresji, dziecko zeszywnieje i zacznie płakać, okazując na wszelkie możliwe sposoby, że się boi. Nie zechce ssać piersi, ani butelki, będzie miało kłopoty z zasypianiem i może negatywnie reagować na próby uspokojenia go. W sytuacji rozwodu dzieci mogą

reagować rozdrażnieniem, zmianami nastroju, płaczliwością, smutkiem, czy też powracaniem do zachowań z wcześniejszego okresu życia. Nieufność dziecka rodzi się, gdy na jego płacz nikt nie reaguje, gdy ta sytuacja powtarza się wielokrotnie – bo rodzice są zajęci sami sobą – dziecko staje się bezsilne. Gdy dziecko jest starsze, zaczęło już mówić, a jedno z rodziców wyprowadziło się, bardzo istotnym jest zapewnianie stałości kontaktów z nie mieszkającym rodzicem. Rodzic mieszkający z dzieckiem powinien zwracać uwagę na oznaki niepokoju dziecka – związanego z nieobecnością rodzica – i zapewniać o tym, że rodzic się pojawi żeby je odwiedzić, nim jeszcze u dziecko pojawią się objawy gniewu lub zacznie odreagowywać swoje wzburzenie. Ważne jest by dziecko trzymać jak najdalej od spraw związanych z rozwodem i stworzyć dla niego oazę spokoju.

Dziecko od trzech do pięciu lat.

W tym wieku dziecku wydaje się, że rodzice mogą wszystko i mają na wszystko wpływ. Dzięki temu dziecko widzi świat bezpiecznym. W sytuacji rozwodu pierwszą reakcją dziecka jest paniczny lęk. Co się ze mną teraz będzie działo? Kto się teraz mną zajmie? Dzieci w tym wieku nie znają pojęcia odległości, czasu, nie wiedzą jak długo trwa tydzień, miesiąc, nie mają nawet świadomości, że noce i dni występują po sobie nawzajem. W sytuacji gdy jeden z rodziców wyprowadzi się, dziecku może się wydawać, że zostało porzucone, że rodzic odszedł na zawsze. Czas jaki poświęca rodzic, który jest z dzieckiem, mocno może się skrócić. Rodzic może podejmować dodatkową pracę, dla podreperowania budżetu, potrzebuje wsparcia i rozmów z innymi dorosłymi, jest zmartwiony, przygnębiony, nie ma czasu by zająć się dzieckiem jak dotychczas, obowiązki domowe, które do tej pory były podzielone pomiędzy obojga rodziców, teraz obciążają jednego. Okres rozwodu jest pełen zmian i destabilizacji, emocjonalnych wzburzeń, dziecko nie ma świadomości, że ta sytuacja jest tymczasowa, że za rok czy dwa sytuacja powróci do względnej stabilizacji, dla niego może być to połowa jego życia, taka perspektywa czasowa dla dziecka jest nie do ogarnięcia i wydaje się, że tak będzie już zawsze. Często dzieci nie są informowane o tym co się aktualnie dzieje, nagle okazuje się, że jeden z rodziców wyprowadził się, opuścił dom i małżonka. Sytuacja, która była dotychczas gwarantem bezpieczeństwa dziecka zmieniła się, dziecko nie rozumie co się stało, zaczyna się niepokoić czy i ono nie zostanie opuszczone przez rodziców. Repertuar zachowań radzenie sobie przez małe dziecko jest ograniczony, nie ma wielu sposobów pocieszenia się. Pomaga kciuk w buzi, przestępowanie z nóżki na nóżkę, udawanie jeszcze mniejszego dziecka, zwracanie uwagi rodziców wszelkimi sposobami. Umiejętności, które dziecko nabyło, ulegają „zapomnieniu” – korzystanie z toalety, mówienie pełnymi zdaniami. Może pogorszyć się nastrój czy pojawić napady agresji wobec rodzeństwa, rówieśników, wychowawców w przedszkolu czy samych rodziców. Dzieci w tym wieku myślą, że to one są przyczyną rozwodu – z wiekiem postrzeganie tej sytuacji się zmienia, szczególnie ważne jest by rodzice pomogli uporać się z tym problemem. W tej sytuacji, dziecko musi kogoś obarczyć winą za rozwód: siebie samego, mamę, tatę czy rodzeństwo. Ważne w tym okresie jest spędzanie jak największej ilości czasu z dzieckiem, przytulanie go, pocieszanie, zapewnianie, że się go nie opuści, punktualne odbieranie z przedszkola, pozwalanie zabierać ze sobą ulubioną zabawkę.

Dziecko od sześciu do ośmiu lat.

W tym wieku coraz bardziej istotna staje się grupa rówieśnicza. Tworzą się dwa światy: jeden tworzą rodzice i dom rodzinny, drugi koledzy i koleżanki ze szkoły i boiska. Dziecko uczy się funkcjonowanie w grupie, konfrontuje z wymaganiami i regułami szkoły, płacz i prośba przestają być skutecznymi sposobami wpływania na otoczenie. Znacznie wzrastają możliwości intelektualne, zwiększa się zdolność do postrzegania związków przyczynowo – skutkowych, rodzice przestają być osobami, które mogą wszystko i na wszystko mają wpływ. Dziecko zaczyna rozumieć, czym są liczby, oraz pojmować czym jest czas, wykształca się poczucie humoru, interesujące stają się zagadki oraz śmieszne historyjki. Wpada w przerażenie, gdy je ktoś wyśmiewa. Staje się coraz bardziej samodzielnym. W sytuacji rozwodu, obawy dziecka, w dużej mierze będą się koncentrowały na tym jak rozwód wpłynie na jego status w grupie rówieśniczej. Może zacząć wycofywać się ze świata zewnętrznego i reagować zachowaniami z poprzednich faz rozwojowych – ssać palec, mocząc się w nocy. Bywa rozkojarzone, nie odrabia lekcji, mogą być problemy z nauką. Ponieważ niewiele mu się udaje, odczuwa gniew i alienację, wszczyna więc kłótnie i bójki ze swoimi najlepszymi kolegami. Wskutek takich zachowań przyjaciele zaczynają się od niego odsuwać. Przestają go cieszyć gry i zabawy. Boi się, że wracając do domu nie zastanie tam rodziców, a jeśli ktoś nie odbierze dziecka na czas ze szkoły, obawia się, że już nigdy nie zobaczy ojca i matki. Lęk typowy dla młodszych dzieci: „Kto da mi jeść?”, ustępuje miejsca obawie „Gdzie są moi rodzice?, Kto pośpieszy mi z pomocą, jeśli będę jej potrzebować?”. Najbardziej jednak nurtuje je pytanie: „Czy mój dom będzie taki sam?” a jeszcze bardziej martwi „Czy w ogóle mam jeszcze jakiś dom?”. Dzieci w tym okresie najczęściej odreagowują stres, związany z rozwodem, w klasie i boisku szkolnym. Wiele z nich pozostaje drugi rok w tej samej klasie. Najważniejsze w tym okresie jest opanowanie umiejętności czytania, co jest trudne, gdy dziecko nie może się skupić z powodu sytuacji około rozwodowej. Sześć – i siedmiolatki mają słabe pojęcie o geografii, przestrzeni i odległości, znajomość ich ogranicza się do znanej im okolicy. Dziewczynki snują niesłychane fantazje, zdarza się im mylić fantazję z rzeczywistością. Dzieciom w tym wieku wydaje się, że rodzice rozwiedli się przez nie – argumentując to takimi zdarzeniami jak: zapomnienie przekazania informacji ojcu, że dzwoniła do niego matka; myślenie, nim rodzice się rozwiedli, o rozstaniu mamy i taty; bądź też dlatego, że dziecko miało kłopoty w czytaniu. Nie kojarzą jeszcze konfliktów z rozwodem, nawet jeśli dochodziło do ciągłych awantur pomiędzy rodzicami. Dzieci zaprzeczają, że były świadkami krzyków, trzaskania drzwiami, płaczu – ku zaskoczeniu samych rodziców. Dzieci w każdym wieku widzą i słyszą tylko to, co chcą i mają niebywałą zdolność zaprzeczania faktom, a najmniej chcą być świadkami kłótni ich rodziców.

Dziecko od dziewięciu do dziesięciu lat.

W tym wieku dzieci stają się jeszcze bardziej samodzielne, spędzają coraz więcej czasu z rówieśnikami i coraz mniej z rodziną. Więcej czasu spędzają same, są bardziej samodzielne, ich zainteresowania i cele ulegają dalszemu sprecyzowaniu. Tym, co je odróżnia od dorosłych, to brak wytrwałości i zmienność zainteresowań. Umieją myśleć samodzielnie i mieć własne poglądy, zaczynają krytykować, a nawet ośmieszać, uważają, że dorośli muszą sobie zasłużyć na ich szacunek i sympatię. Snują plany na przyszłość, umieją odróżnić dobro od zła, krytykują rodziców za nieuczciwość, niesprawiedliwe traktowanie, a nawet za powtarzanie w kółko tego samego. Dzieci w tym wieku zaczynają się

nudzić w obecności rodziców i wolą przebywać z rówieśnikami lub innymi dorosłymi, którzy zajmują się czymś, co je interesuje. Reagują na nastrój rodziców i wyczuwają go bezbłędnie nawet gdy rodzic próbuje go ukryć. Zdolność do abstrakcyjnego myślenia rośnie, dzieci zaczynają rozumieć zachowanie rodziców i swoje. Są w tym okresie bardzo skoncentrowane na swoim własnym dorastaniu. Zasadniczą reakcję, w tym okresie, na rozwód jest gniew. Dziecko martwi się, że straci rodziców i ich wsparcie, którego tak bardzo potrzebuje dla własnego rozwoju. Gniew może sprawiać, że starsze dzieci zaczną buntować młodsze rodzeństwo przeciwko rodzicom, same zaś będą czyniły rodzicom wymówki i pokazywały kto tu naprawdę rządzi w domu. Może zacząć dopuszczać się drobnych wykroczeń, uciekać z domu, spiskować z jednym z rodziców przeciw drugiemu. Gniew skierowany jest zawsze przeciw rodzicom, a nie towarzyszom zabaw. Jego celem jest zmuszenie rodziców do zmiany decyzji o rozwodzie. Niekiedy dzieci gniewają się najbardziej na tego rodzica, który wystąpił o rozwód (uważają, że to on jest winny i jest przyczyną rozwodu) i sprzymierzają się z rodzicem „opuszczonym”. Takie sojusze mogą być bardzo szkodliwe i długotrwałe. Dziewięcio- i dziesięciolatki doskonale manipulują rodzicami, naprzemiennie rozmawiając, z mamą i tatą, aż osiągną to czego chcą. Strategia ta sprawdza się nawet w rodzinach pełnych, a w stosunku do rodziców rozwiedzionych jest jeszcze bardziej skuteczna. Dostyc łatwo poradzić sobie z manipulacją, gdy rodzice mają wspólny front i jest dobra komunikacja, problem powstaje gdy istnieje konflikt pomiędzy rodzicami i jest słaba komunikacja. Dzieci funkcjonują w ten sposób, aby osiągnąć własne cele, bez względu na konsekwencje.

Dziecko od jedenastu do trzynastu lat.

W tym okresie rozwojowym, dziecko na wiadomość o rozwodzie może zareagować skrajnie: paniką, obojętnością lub radością. Pomimo zaskoczenia nastolatek potrafi skrywać reakcję zarówno przed rodzicami jak przed sobą samym. Gwałtowne reakcje są objawem paniki, która zazwyczaj ustępuje w ciągu kilkunastu godzin lub doby. Niektóre dzieci odczuwają silną potrzebę ucieczki, potrafią zniknąć z domu na całą noc, a nawet na kilka dni, mieszkając u swoich przyjaciół. Można by powiedzieć, że w tym okresie nastolatki mają niekontrolowaną skłonność do zachowań ekstremalnych. Rozwód może wypchnąć dziecko w świat dojrzałości, na długo przed tym niż ją osiągnie. Jednym z najczęstszych zachowań tego typu jest seks bez zabezpieczeń przed planowaną ciążą i chorobami przenoszonymi drogą płciową. Inną reakcją może być całkowite zaprzeczenie faktowi jakichkolwiek zmian w życiu nastolatka. Najczęściej występuje u dzieci, które bardzo dobrze radziły sobie w szkole, dzięki czemu cieszyły się akceptacją otoczenia. Zaprzeczanie może trwać całymi latami. Dojrzewające dziewczynki skupiają się w tym okresie na najbardziej interesującym obiekcie, czyli na sobie samych. Ich nastrój jest zmienny, od czarnej rozpacz do euforii. Uwaga skupia się na porównywaniu z rówieśniczkami. W tym okresie dzieci potrzebują spokoju i ochrony ze strony rodziców, przed nimi trudny okres burzy hormonalnej, która niebawem uderzy z całą siłą.

Dziecko od czternastu do siedemnastu lat.

Nastolatki, w odróżnienie od młodszych dzieci, nie przejawiają jakichś specyficznych objawów na wieść o rozwodzie. Często nie widać żadnej reakcji, dziecko zajęte jest od rana do wieczora lekcjami, zajęciami pozaszkolnymi, odrabianiem lekcji, spotkaniami z przyjaciółmi, randkami. Dzieci w tym wieku nie są zaskoczone informacją o rozwodzie, przeczuwają to już znacznie wcześniej. Mają obawy, że ich życie się zmieni, sytuacja finansowa ulegnie pogorszeniu, nie

będzie można już tak często wyjeżdżać, mogą zmienić miejsce zamieszkania, szkołę, wybór uczelni na której planowali studia, plany na przyszłość staną pod znakiem zapytania. Będą udawały, że nic ich to nie obchodzi, oddalały się od rodziców i skrywały własne uczucia. Nastolatki widzą, że ich rodzicom nie udało się ocalić własnego małżeństwa. Obawiają się, że same nie będą potrafiły trafnie wybrać partnera i stworzyć z nim trwały związek. Dlaczego, skoro nie udało się to moim rodzicom, ma się udać to mnie? Okres ten, jest najtrudniejszym okresem w życiu dziecka, muszą sobie jednocześnie radzić ze zmianami fizycznymi w ciele, zmianami koncepcji o sobie samym, o przyszłości, o zmieniającej się relacji z rodzicami. Nastolatki uważają się z jednej strony za dzieci, z drugiej zaś za dorosłych, dlatego też w tym czasie dzieci bardzo potrzebują swoich rodziców, choć zaprzeczają temu ze wszystkich sił. Potrzebują rodziców by się przeciw nim buntować, by rodzice stawiali im granice, pilnowali ustalonych reguł i ograniczeń, by rodzice byli dla nich. Dzieci dojrzewają powoli i stopniowo, w dogodnym dla siebie tempie, tak by dojrzeć i móc odejść od rodziców.

Dziecko w sytuacji separacji, rozwodu, mediacji

Sytuacja dziecka w separacji, rozwodzie rodziców jest wyjątkowo trudna i złożona. Rodzina, która była podstawą bezpieczeństwa rozpada się. Jedno z rodziców odchodzi, dziecko często nie rozumie tej sytuacji i powodów tych zmian – przyczyn upatruje w sobie, w swoim zachowaniu. W dziecku mogą rodzić się dylematy: Z kim mam teraz być? Czy oboje rodzice nadal mnie kochają? Z kim teraz będę mieszkał w czasie rozwodu i później po jego zakończeniu? Na te pytania dzieci często nie uzyskują odpowiedzi, bo o sytuacji rozwodu z dziećmi rzadko i mało rozmawiają rodzice. Dzieci, mimo że nie wiedzą o sytuacji małżeńskiej rodziców, doskonale wyczuwają to co dzieje się pomiędzy nimi. Rodzice bywają skoncentrowani na własnej sytuacji i własnych emocjach związanych z rozwodem, odejściem partnera, z tym jak sobie poradzą w nowej sytuacji, jak i samą sprawą rozwodową. Są więc pochłonięci swoimi sprawami i mogą mieć kłopot z myśleniem o potrzebach dziecka i braniem pod uwagę jego perspektywy.

Dlatego też tak ważna jest rola mediatora rodzinnego w postępowaniu mediacyjnym, a jednym z jego podstawowych obowiązków jest ochrona interesów dziecka i dbałość, by przyjęte ustalenia respektowały jak najpełniej perspektywę i potrzeby dziecka. W tej sytuacji mediator powinien znać i rozumieć potrzeby najmłodszych członków rodziny, powinien umieć poprowadzić mediację tak, aby rodzice skoncentrowali się w jak największym stopniu na zaspokojeniu tych potrzeb. Mediator powinien umożliwić stronom sformułowanie takiego porozumienia, które zapewni poczucie bezpieczeństwa oraz stabilności zarówno dla stron, jak i dla ich dzieci. Bywa tak, że małżonkowie w trakcie rozwodu koncentrują się na kończeniu swej relacji małżeńskiej, zapominając o tym, iż rolę rodziców będą pełnić dalej. W trakcie mediacji, szczególnie w sytuacji ustaleń dotyczących opieki rodzicielskiej sprawa ta nabiera szczególnego znaczenia. Poznanie perspektywy dziecka, jego potrzeb, obaw i lęków może pomóc rodzicom w jaśniejszym świetle dostrzec swoje, teraz już nowe, role rodzicielskie i pomóc w skoncentrowaniu się na jak najlepszym zaspokojeniu potrzeb.

Warto w tej sytuacji zastanowić się nad włączeniem dzieci do mediacji. Decyzję o ich włączeniu należy głęboko przemyśleć, gdyż może być to w swoich konsekwencjach niekorzystne dla dziecka. Przykładem takiej sytuacji może być

postawienie dziecka w roli osoby podejmującej ostateczną decyzję dotyczącą tego z kim dziecko ma zamieszkać. W momencie, kiedy dziecko znajdzie się w takiej sytuacji, nie będzie żadnego dobrego rozwiązania - jakiej decyzji dziecko by nie podjęło okaże się nielojalne wobec drugiego rodzica. Sytuacja taka w trakcie mediacji jest niedopuszczalna, dlatego też decyzję o włączeniu dziecka trzeba podejmować rozważnie.

Pięć faz przystosowania się dziecka do nowej sytuacji życiowej

- ▶ „zaprzeczenie” – odmowa przyjęcia przez dziecko informacji o rozwodzie i utracie jednego z rodziców;
- ▶ okres „złości” i „gniewu” – dziecko zdaje już sobie sprawę, że rodzice się rozwodzą i usiłuje na swój sposób walczyć;
- ▶ „godzenie” – to działania dziecka mające na celu pogodzenie rodziców;
- ▶ „depresja” – zaprzestanie walki, bezradność, poczucie winy, poczucie odpowiedzialności za to co nastąpiło;
- ▶ „pogodzenie się” – dziecko wie już, że sytuacja jest nieodwracalna i uczy się stałego bycia tylko z jednym z rodziców i okresowych spotkaniach z drugim.

„Jej” i „Jego” ROZWÓD Z PERSPEKTYWY DZIECI (Eraery, 1994)

Dzieci mają trzecia perspektywę, która jest często w konflikcie z poglądami ich rodziców.

Rodzice najczęściej zapominają o potrzebach dzieci.

„Pozorna” troska o dzieci:

- ▶ maskuje próbę przeciwstawienia się zakończeniu małżeństwa
- ▶ maskuje poszukiwanie znaków utrzymującego się „życia” w małżeństwie
- ▶ maskuje dążenie do uzyskania przewagi w negocjacjach
- ▶ maskuje chęć ukarania drugiego rodzica poczuciem winy, odrzucenia, izolacji.

Rodzice często oczekują, że dzieci będą po ich stronie w walce z partnerem. Z perspektywy dzieci najgorszą rzeczą jest zmuszanie do dokonywania wyboru

Stadia radzenia sobie przez dzieci z rozwodem rodziców

Według J. S. Wallerstin, etapy radzenia sobie z długoterminowymi skutkami rozwodu mogą trwać niekiedy około dziesięciu lat. Można wyróżnić sześć stadiów tego procesu:

Etap	Stadium	Czas	Główne problemy	Rozwiązania
I	Uświadomienia sobie rzeczywistości rozpadu małżeństwa rodziców.	Do roku od rozwodu.	Konfrontacje z rozwodem, fantazje, bezsilność.	Przyjęcie rzeczywistości.

II	Oderwania się od konfliktów rodziców i wznowienie zwykłych dążeń.	Okolo półtora roku.	Nabywanie dystansu emocjonalnego.	Powrót do świata rówieśników.
III	Uporania się ze stratami wynikającymi z rozvodu rodziców.	Trwa latami.	Upokorzenie, bezsilność, odrzucenie.	Utrzymywanie miłości i poczucia więzi z obojgiem rodziców.
IV	Radzenia sobie z gniewem i samo obwinianiem się.	Trwa latami.	Negatywne emocje wobec siebie i innych.	Przebaczenie, uwolnienie się od poczucia winy.
V	Zaakceptowania trwałości rozvodu.	Trwa latami.	Zaakceptowanie nieodwracalności i wydarzenia.	Konsolidacja (integracja) własnej osoby.
VI	Osiągnięcia gotowości do wchodzenia w związki interpersonalne.	Trwa latami.	Lęk przed obdarzeniem kogoś uczuciem.	Autentyczne uczestnictwo w związkach z innymi ludźmi.

REAKCJE DZIECI NA ROZWÓD I SEPARACJĘ (Wallerstein'86, Parkinson'97, Grane'02)

Dzieci przedszkolne 2 - 5 lat

- Dezorientacja, lęk, strach - rodzice często nie wiedzą, jak wyjaśnić dzieciom w tym wieku, co właściwie się wydarzyło. Wzrost obaw, lęków - przed ciemnością; wzrost problemów związanych z odżywianiem, kłopoty ze snem, ciągła obawa przed byciem porzuconym.
- Silne fantazje dotyczące pojednania - nadzieja, że rodzice znów powrócą do siebie.
- Podwyższona agresja - złość wynika z poczucia straty i odrzucenia (jeden z rodziców znika z życia, a drugi może być zbyt pochłonięty swoimi problemami). Agresywne zachowanie wobec rodzeństwa, rodzica.
- Poczucie winy - dzieci często wyobrażają sobie, że one są winne, bo były nieposłuszne i dlatego ich rodzice nie są ze sobą razem.
- Regresja - lęk i brak bezpieczeństwa może się wyrażać utratą kontroli nad treningiem czystości, powrotem do nocnego moczenia się. Gdy jedno z rodziców wyprowadza się z domu, przedszkolak zazwyczaj cofa się do wcześniejszego stadium rozwojowego.

Dzieci rozpoczynające naukę szkolną 5 — 7 lat

- Smutek -wynikający z separacji rodziców.
- Tęsknota za nieobecny rodzicem - łącząca się z poczuciem odrzucenia.
- Poczucie porzucenia i strach - obawa przed byciem zapomnianym, a także przed utratą rodzica, który pozostał. Wiele dzieci obawia się, że ich miejsce w

rodzinie zajmie ktoś inny. (Typowe pytanie chłopców: „Czy mój tatuś znajdzie sobie nowego pieska, nową mamusię i nowego synka?”).

- Złość - dzieci często złością się na tego rodzica, który w ich przekonaniu jest odpowiedzialny za przerwanie związku.
- Konflikty lojalności - dzieci czują się złapane w pułapkę lojalności i nie wiedzą, jak to zrobić, by być lojalnym wobec obojga.
- Obawy o zdolności rodziców do poradzenia sobie z sytuacją separacji - dzieci obawiają się, że rodzic nie będzie w stanie troszczyć się o nie.
- Fantazje dotyczące pojednania - dzieci mają nadzieję, że rodzice znów powrócą do siebie.
- Nagłe pogorszenie się wyników w nauce - obserwowane u połowy dzieci po rozwodzie rodziców.

Dzieci szkolne w wieku 8-12 lat

- Świadomość powodów i konsekwencji rozwodu - jest prawdopodobne, że dzieci w tym wieku będą stroną w konflikcie
- Tworzenie przymierza z jednym z rodziców - niekoniecznie z tym, z którym czują się najbliżej.
- Osądzanie - dzieci w tym wieku zazwyczaj przejawiają wrogie uczucia w stosunku do jednego lub obu rodziców, obwiniając ich za zaistniałą sytuację. Najczęściej jednego postrzegają jako „złego” i odrzucają go, drugiego jako dobrego.
- Poczucie wstydu, moralnego oburzenia i obrazy z powodu zachowania rodziców.
- Głębokie poczucie straty, bezradności i samotności.
- Nasilenie złości - napady złego humoru, zachowania roszczeniowe.
- Obawy — fobie i zaprzeczanie.
- Wzrost skarg psychosomatycznych — bóle głowy, brzucha, zaburzenia snu.
- Obniżenie poczucia własnej wartości — ok. 50% dzieci miało trudności w kontaktach z rówieśnikami i w nauce.
- Zachowania „acting out” - jest bardziej prawdopodobne, że niektóre dzieci będą wykazywały zachowania przestępcze (szczególnie chłopcy).

Wg Wallerstein (1986) dzieci rozwodników często cierpią z powodu „syndromu nadmiernego obciążenia”:

1. Często są pozostawiane na długi czas bez opieki i muszą same o siebie zadbać (codzienne obowiązki np.: gotowanie, pranie, zaspokojenie innych podstawowych potrzeb).

2. Na dzieci może też spaść odpowiedzialność za psychiczne funkcjonowanie jednego lub obojga rodziców (choć jest to nieodpowiednie rodzice często zaczynają się zwierzać dzieciom, które w konsekwencji tracą swoją beztroskę i zostają obciążone nadmierną odpowiedzialnością).

Wpływ rozwodu rodziców na nastolatków w wieku 13-18 lat

- Utrata dzieciństwa - starsze dzieci mogą zostać obciążone zwiększoną odpowiedzialnością za młodsze rodzeństwo oraz za emocjonalnie zależnego rodzica.
- Nacisk na dokonywanie wyborów - niektórzy rodzice oczekują, aby starsze dzieci podjęły same decyzję w sprawie kontaktów z drugim rodzicem oraz z kim chcą mieszkać.
- Konflikt - pomiędzy chęcią zobaczenia się z nieobecny na stałe rodzicem a chęcią uczestniczenia w zajęciach z rówieśnikami.

- Martwienie się o pieniądze - nastolatki czują się dotknięte faktem, że mogą otrzymywać mniej niż ich przyjaciele. Stąd naciskają na rodziców, aby zrekompensowali im rozwód poprzez dawanie większej ilości rzeczy materialnych.
- Zwiększenie świadomości i zakłopotania (skrępowania) - seksualnym zachowaniem rodziców i ich zaangażowaniem w związek z nowym partnerem.
- Obawy - dotyczące zaufania ludziom oraz kształtowania długoterminowych relacji. Wielu nastolatków męczy obawa, że w przyszłości oni również się rozwiodą.
- Depresja - wycofanie, odmowa komunikowania się. Jedna trzecia cierpi na depresję, ma myśli samobójcze, cierpi na nadpobudliwość.
- Przestępczość (wykroczenia) - kradzieże, przyjmowanie narkotyków.
- Po półtora roku (18 mieś) od rozvodu rodziców zachowanie chłopców uległo znacznemu pogorszeniu, dziewczęta natomiast potrafiły znacznie lepiej przystosować się do zaistniałej sytuacji.

Im dzieci starsze tym trudniej im było, pomimo upływu czasu, zaakceptować sytuację rozvodu rodziców - po upływie 10 lat od rozvodu rodziców trzy czwarte dzieci, (które w chwili rozvodu rodziców miały od 11-15 lat) zaakceptowało swoją sytuację. W grupie dzieci mających w chwili rozvodu rodziców 16-18 lat jedynie 40% zaakceptowało po 10 latach sytuację i tylko 27% dzieci, mających w chwili rozvodu rodziców 19-23 lat

Rozwód rodziców nadal miał długofalowy wpływ (umiarkowany lub silny) na funkcjonowanie psychologiczne 80% młodych kobiet, których rodzice rozeszli się, gdy były nastolatkami - np. z badań wynika, że jedna trzecia kobiet zaszła w ciążę, ale nie wyszła za mąż. Małe dziewczynki choć z początku wydają się akceptować bieg wypadków, w późniejszym okresie zazwyczaj sprawiają kłopoty wychowawcze.

Wpływ rozvodu rodziców na dorosłe dzieci powyżej 18 lat

Nie jest prawdą, że rozwód ma mniejszy wpływ na dzieci w tej grupie wiekowej.

Studenci ciągle jeszcze potrzebują domu i powrotów do niego - mogą być dalej zależni od finansowego wsparcia rodziców. Ważne jest też wzrastanie w poczuciu martwienia się o swoich rodziców - niektórzy są silnie zaangażowani emocjonalnie w kłopoty swoich rodziców. Niektórzy rodzice stają się zależni od swoich starszych dzieci - ich wsparcia emocjonalnego i praktycznej pomocy. Role rodzicielskie zostają czasem odwrócone - dzieci mogą zacząć opiekować się rodzicami, którzy nie są zdolni właściwie funkcjonować.

Przejęcie odpowiedzialności za rodzica jest dużym obciążeniem dla dziecka - dla wrażliwego i sumiennego dziecka może być problemem uwolnienie się od tego obciążenia obowiązkiem i zajęcie się swoim własnym życiem.

Częstość kontaktów dziecka z rodzicem, który odszedł z domu.

Lp.	Częstość kontaktów	Liczba dzieci	%
1.	Częściej niż raz w tygodniu	12	4,2
2.	1 raz w tygodniu	26	9,1
3.	2 razy w miesiącu	49	17,0
4.	1 raz w miesiącu	59	20,6

5.	Sporadycznie (mniej niż 1 raz w miesiącu)	76	26,5
6.	Nie utrzymuje kontaktów	65	22,6
	Ogółem	287	100,0

Rodzaje kontaktów małżonków z dzieckiem po rozwodzie.

Lp.	Rodzaje kontaktów	Liczba dzieci	%
1.	Wspólne spacery	69	31,1
2.	Wspólne zabawy i zajęcia sportowe	54	24,3
3.	Uczestnictwo w ośrodkach kultury (kino, teatr itp.)	48	21,6
4.	Wspólne ferie lub wakacje	31	14,0
5.	Wizyty ojca w domu rodzinnym dziecka	28	12,6
6.	Wizyty dziecka w domu ojca	49	22,1
7.	Kontakt pośredni (list, telefon)	16	7,2
8.	Przypadkowe spotkania	24	10,8
	Ogółem	319	143,7*

Przejawy zaburzeń emocjonalnych dzieci z małżeństw rozwiedzionych (grupa A) i z rodzin pełnych (grupa B).

Lp.	Przejaw zaburzeń	Grupa A %	Grupa B
1.	Agresywność	10,8	7,6
2.	Kłamstwo	17,1	10,7
3.	Krzykliwość	16,0	11,1
4.	Kłótność	14,3	6,6
5.	Płaczliwość	12,9	8,3

6.	Nieposłuszeństwo	29,3	20,1
7	Upór	20,6	10,0
8	Wulgarne słowa	8,4	6,6
9	Nie występują	5,6	26,6
	Ogółem	135*	106,6*

Wartości uznawane i przejawiane w życiu badanych dzieci z małżeństw rozwiedzionych (grupa A) i z rodzin pełnych (grupa B).

Lp.	Wartości uznawane i przejawiane w życiu	Grupa A %	Grupa B
1.	Rodzina	50,9	65,4
2.	Uczciwość	20,5	29,1
3.	Prawdomówność	20,2	27,3
4.	Odpowiedzialność	21,9	24,9
5.	Sprawiedliwość	24,0	31,8
6.	Dobra materialne	48,1	34,9
7	Przyjaźń	28,9	33,9
8	Opiekuńczość	19,9	22,1
9	Mądrość i wiedza	21,9	30,1
10	Lojalność	18,8	21,4
11	Życzliwość	31,0	38,4
12	Dobroć	28,6	37,4
13	Pomoc innemu człowiekowi	16,7	21,1
14	Zaradność życiowa	44,2	30,8
15	Przedsiębiorczość	35,2	24,9

16	Wykształcenie	24,7	32,2
17	Dobrze płatny zawód	42,8	41,2
18	Tolerancja	16,4	21,5
	Ogółem	515,0*	569,5*

*- respondenci wskazywali więcej niż 1 odpowiedź

Wszystkie tabele za Henryk Cudak „Funkcjonowanie dzieci z małżeństw rozwiedzionych”

Komunikacja między rodzicami i dziećmi.

Rozmowa na temat zmian zachodzących w rodzinie może być pożyteczna zarówno dla Was jak i dla Waszych dzieci. Może pomóc uniknąć nieporozumień między Wami jako rodzicami. Pokażcie też dzieciom, że nadal są dla Was ważne.

Gdy rozmawiacie ze sobą o zmianach:

Zastanówcie się gdzie i kiedy będziecie ze sobą rozmawiać?

Szanujcie nawzajem swoje poglądy.

Wspierajcie się jako rodzice w kwestiach wychowawczych.

Myślcie w kategoriach dalszej Waszej odpowiedzialności jako rodziców a nie jedynie w kategoriach trudności, jakie przechodzi Wasz związek.

Starajcie się nie kłócić i nie krytykować wzajemnie w obecności dzieci.

Pamiętajcie, że wszyscy ludzie popełniają błędy i jeśli jakiś temat spowodował kłótnie nie znaczy to jeszcze, że macie ze sobą przestać rozmawiać.

Gdy rozmawiacie o zmianach z dziećmi

Znajdźcie czas by porozmawiać z każdym dzieckiem osobno jak również razem.

Pokażcie dzieciom, że wspieracie się nawzajem jako rodzice, choć nie możecie już mieszkać razem.

Nie obwiniajcie się wzajemnie

Pamiętajcie że każde dziecko jest inne i będzie reagowało inaczej na Waszą separację czy rozwód.

Ważne uwagi na temat spotkań z rodzicami.

Dla dzieci korzystne jest, gdy spotkania odbywają się regularnie.

Dla młodszych dzieci lepsze są spotkania krótsze i częstsze.

Jeśli spotkania są za rzadkie, zarówno rodzic jak i dziecko mogą się czuć nieswojo, gdy znajdą się razem.

ile to możliwe należy organizować wizyty również na noc ażeby mogli przeżywać razem codzienne, rutynowe czynności.

Jeśli któryś z rodziców nie wywiązuje się ze swych zobowiązań dotyczących spotkań będzie to stresujące dla dziecka i zachwieje jego poczucie bezpieczeństwa.

Jeśli dziecko nie chce iść na spotkanie z rodzicem, trzeba spróbować zrozumieć jego motywacje i omówić je z osobami zaangażowanymi w problem.

Dzieci powinny czuć, że mają wpływ na decyzje ich dotyczące.

Powinny być otoczone miłością i troską w sposób stały i przewidywalny.

Dzieci potrzebują jasnych i uczciwych wyjaśnień oraz stosownych do ich wieku informacji na temat tego, co się dzieje i dlaczego.

Dzieci powinny mieć możliwość wyrażania swoich poglądów i powinny zostać wysłuchane. Nie należy jednak zmuszać ich do wyrażania swoich poglądów np., z którym z rodziców wolą przebywać? Nie można też dawać im do zrozumienia, że

odpowiedzialność za jakiegokolwiek decyzje spoczywa na nich.

Dzieci mogą czuć się niepewnie wobec nowych partnerów swoich rodziców, (gdy tacy się pojawiają.) Nowych partnerów należy przedstawiać im w sposób niezwykle delikatny.

ROZPOZNAWANIE POTRZEB DZIECI - przez rozwodzących się rodziców podczas mediacji (Parkinson, 1997)

Większość rodziców toczących spory o sprawowanie stałej opieki (miejsce zamieszkania dziecka) oraz kontakty jest zdolnych zgodzić się, że dzieci potrzebują:

Być kochane;

Mieć zapewnioną opiekę fizyczną i emocjonalną;

Wiedzieć, że ciągle mają dwóch rodziców, którzy będą się nimi opiekowali;

Utrzymywać bliskie relacje z obojgiem rodziców bez cierpienia z powodu konfliktu lojalności;

Utrzymywać ważne relacje z innymi członkami rodziny;

Mieć dom - lub dwa domy - które dostarczają tak dużo stabilizacji, jak to tylko możliwe;

Mieć poczucie bezpieczeństwa zanim dorosną, emocjonalnie i fizycznie;

Mieć rodziców, którzy są aktywnie zaangażowani - uczestniczą w różnych spotkaniach i wydarzeniach szkolnych;

Mieć możliwość poszerzania swoich zainteresowań i rozwijać różne aktywności.

Po co włączać dzieci do mediacji ?

Żeby rodzice mogli wysłuchać potrzeb, obaw, niepokojów i żalów dziecka, w warunkach bezpiecznych dla dziecka.

Aby dziecko nie czuło się wykluczone.

Żeby zmniejszyć lęk dziecka i pomóc mu zrozumieć sytuację około rozwodową.

Dziecko ma możliwość powiedzenia w jakiej sytuacji się znajduje, zredukowania obaw i napięć związanych z rozwodem.

Uwzględnić punkt widzenia dziecka.

Żeby dziecko miało poczucie, że ma wpływ na to co się będzie działo w przyszłości, że jego perspektywa jest brana pod uwagę.

Poinformować, że rodzice rozmawiają o rozwiązaniach na przyszłość.

Żeby odciążyć dziecko od podejmowaniu decyzji należących do rodziców.

Aby dziecko mogło lepiej dostosować się do ustaleń porozwodowych i nie sabotowało ustaleń poczynionych przez rodziców.

Dokonać wstępnej diagnozy sposobu radzenia sobie przez dziecko z rozwodem rodziców i ewentualnie skierować do odpowiednich specjalistów.

Poinformować dzieci o decyzji separacji, rozwodu.

Poinformować o decyzjach podjętych przez rodziców

Warunki niezbędne do wprowadzenia dziecka na sesję mediacyjną:

Rodzice są skłonni do wysłuchania dzieci i rozważenia punktu widzenia dziecka.

Brak podejrzeń o manipulowanie dzieckiem choćby przez jedną ze stron.

Wyrażenie zgody przez rodziców, iż nie będą w sądzie wykorzystywać informacji uzyskanych od dziecka.

Zgoda rodziców na udział dziecka w mediacji.

Zgoda dziecka na udział w mediacji.

Uzgodnienie z rodzicami, że dziecko nie będzie stawiane w sytuacji wyboru z którym rodzicem chce być, z mamą czy tatą.

Musi zostać jasno ustalony cel, zasady i formy spotkań oraz zakres udziału dziecka, dokładny przebieg spotkania, kto będzie w nim uczestniczył, co w trakcie tego spotkania zostanie poruszone i przez kogo.

Mediator musi zadbać o to, aby dziecko nie czuło się obciążone żadną odpowiedzialnością za przebieg czy wynik mediacji.

Dziecko musi mieć świadomość ewentualnych konsekwencji swego oraz mediatora działania oraz wiedzę w jaki sposób zostaną wykorzystane ujawnione przez dziecko informacje.

Sposoby włączania dzieci do mediacji:

Poświęcenie oddzielnej sesji mediacyjnej na tematy związane z dziećmi.

Rozmowę rodziców z dzieckiem, pomiędzy sesjami mediacyjnymi, której celem jest wyjaśnienie dziecku sytuacji jaka zaistniała, wysłuchaniu jego potrzeb lub poinformowaniu o podjętych przez nich decyzjach.

bezpośrednie uczestnictwo dziecka w sesji mediacyjnej.

spotkanie mediatora z dzieckiem i zdanie relacji z tego spotkania (z zachowaniem poufności) rodzicom.

Zaproszenie dziecka na sesję mediacyjną aby poznać jego odczucia i obawy.

Spotkania mogą odbywać się z dzieckiem indywidualnie, wspólnie z rodzeństwem, z każdym z rodziców oddzielnie lub z obojgiem naraz.

Zaproszenie dziecka na koniec ostatniego spotkania mediacyjnego, aby poinformować je o decyzjach podjętych przez rodziców.

Skonsultowanie z dzieckiem (w obecności rodziców i mediatora) zawartego przez rodziców porozumienia celem wysłuchania perspektywy dziecka i ewentualnego naniesienia stosownych poprawek do porozumienia.

Zaproszenie na mediację osoby bezstronnej, reprezentującej interesy dziecka np. psychologa, który konsultował dziecko.

Korzyści z udziału dziecka w mediacji

Dzieci mogą dostarczyć wiele istotnych informacji, niedostępnych z perspektywy rodziców, a istotnych z punktu widzenia końcowych ustaleń.

W sytuacji gdy znane są rzeczywiste potrzeby dziecka, a nie deklarowane przez rodziców, zawarte porozumienia będą bardziej uwzględniały perspektywę dziecka.

Trudne propozycje są łatwiejsze do przyjęcia dla rodzica, którego bezpośrednio to dotyczy, jeśli są wysuwane przez dziecko, niż od skonfliktowanego współmałżonka

Rodzic może dowiedzieć się bezpośrednio od dziecka o powodach niechęci do kontaktów i sposobie przeżywania sytuacji około rozwodowej przez dziecko.

Bezpośredni udział dziecka w mediacji, może przyczynić się do zwiększenia zadowolenia dziecka z przyjętych ustaleń.

Mediator może skierować dziecko do innych specjalistów w przypadku diagnozy poważnych problemów dziecka.

Przeciwwskazania do udziału dzieci w mediacji:

w przypadku braku ustalenia czy rodzic będzie chciał w przyszłości utrzymywać kontakty z dzieckiem.

wykorzystywanie dziecka przez rodzica do uzyskania korzystniejszych dla siebie rozwiązań.

Brak zgody między rodzicami co do potrzeb dziecka i brak gotowości do ich rozważania.

nie zrozumienie przez dziecko jego roli w mediacji – dziecko może uważać, że dzięki udziałowi w mediacji zapobiegnie rozstaniu rodziców

Wiek dziecka poniżej 6 lat - zalecamy udział dzieci w postępowaniu mediacyjnym powyżej 13 roku życia.

Silny konflikt pomiędzy rodzicami i uwikłanie dziecka po którejś ze stron.

PSYCHOLOGICZNE ZADANIA DLA DZIECI, KTÓRYCH RODZICE SIĘ ROZWODZĄ:

(Wallerstein, 1983; por. teŁ Parkinson, 1997)

1. Uznanie zerwania małżeństwa rodziców za rzeczywisty fakt.
2. Zaakceptowanie nieodwracalności rozwodu.
3. Odłączenie się od konfliktu rodziców i wiążącego się z tym stresu oraz podjęcie zwykłych aktywności.
4. Poradzenie sobie ze stratą.
5. Poradzenie sobie z gniewem i obwinianiem samego siebie.
6. Posiadanie realistycznych nadziei na dobre relacje z rodzicami /szczególnie dotyczy to rodzica nie sprawującego bezpośredniej opieki/.

RODZINA DYSFUNKCYJNA

Poniższy rozdział został podzielony na trzy części: przemoc domowa, krzywdzenie dzieci i uzależnienia. Celem tego podziału jest uzmysłowienie mediatorom czym jest każde z tych zjawisk i jakie są ich specyficzne cechy. Podane poniżej informacje są niezbędne osobom chcącym zajmować się mediacją rodzinną. Często mediator otrzymując sprawę do mediacji musi zadać sobie pytanie czy podejmie się tej sprawy i czy sprawa nadaje się do mediacji? Aby móc odpowiedzieć na to pytanie mediator musi mieć podstawową wiedzę o tym czym jest przemoc, jakie są jej skutki na funkcjonowanie zarówno sprawcy jak i ofiary. Warunkiem niezbędnym do prowadzenia mediacji jest równowaga stron, aby móc strzec tej równowagi mediator musi wiedzieć co wiąże się z przemocą domową, jakie problemy mogą pojawić się w przypadku klientów uzależnionych. Oczywiście prowadząc mediacje rodzinne nie można zapominać o dzieciach będących w tych rodzinach a także, o tym że dziecko będące świadkiem przemocy staje się jej ofiarą.

Szczególną uwagę należy zwrócić na sytuację dziecka w przypadku rozwodzących się rodziców, gdyż, często posługując się frazesem „to dla dobra dziecka” stają się bardzo okrutnymi sprawcami przemocy wobec własnych dzieci. W trakcie całego procesu rozwodowego nie ma miejsca, żeby to sobie mogli uświadomić. Dopiero w trakcie mediacji rodzice dochodzą do tego, że to co oni robią wobec swoich dzieci jest niczym innym jak przemocą. Zatem jeśli mediator ma im towarzyszyć w tym trudnym procesie to musi mieć wiedzę na temat krzywdzenia dzieci.

PROBLEMY DZIECI Z RODZIN I ŚRODOWISK MARGINALIZOWANYCH

I. OPIS PROBLEMÓW

A. PROBLEMY NARASTAJĄCE W OSTATNIEJ DEKADZIE

1. Wzrost liczby dzieci pozbawionych podstawowej opieki.
2. Wzrost liczby dzieci pozbawionych minimum socjalnego.
3. Pogarszanie się stanu zdrowia i higieny dzieci ze środowisk marginalizowanych.
4. Wzrost liczby dzieci wypadających z systemu szkolnego.
5. Wzrost skierowań dzieci do placówek opiekuńczych i resocjalizacyjnych.
6. Rozprzestrzenianie się i radykalizacja form przemocy wśród dzieci i młodzieży.
7. Szybkie narastanie i rozszerzanie się uzależnień wśród dzieci i młodzieży.
8. Rozpowszechnianie się prostytucji dziecięcej.

B. PRZYCZYNY

1. Wzrosła ilość rodzin zmarginalizowanych i ich niewydolność wychowawcza wobec dzieci.

- a. trudności z zaadoptowaniem się wielu rodzin do zmian systemu społecznego i gospodarczego,
- b. utrata perspektyw życiowych i marginalizacja ludzi ze środowisk ubóstwa i patologii społecznej,
- c. wzrost strukturalnego bezrobocia,
- d. rozluźnienie lokalnych więzi społecznych,
- e. zmniejszenie opiekuńczych funkcji państwa,

2. Niewydolność systemu edukacji wobec dzieci z rodzin marginalizowanych.

- a. dzieci ze środowisk marginalizowanych rzadko korzystają z przedszkoli,
- b. rosną różnice w przygotowaniu dzieci do nauki szkolnej,
- c. szkoły ograniczają swoje funkcje środowiskowe i wychowawcze,
- d. brak indywidualizacji nauczania i wychowania w stosunku do uczniów sprawiających kłopoty,
- e. kierowanie słabych i trudnych uczniów do szkół specjalnych i placówek opiekuńczych.

3. Niewydolność systemu opieki zdrowotnej wobec rodzin marginalizowanych.

- a. rodziny z marginesu społecznego mają wiele dramatycznych problemów zdrowotnych,
- b. rodziny te mają niską kulturę zdrowotną (niezdrowy tryb życia, uzależnienia, nieleczone schorzenia itd.),
- c. praktycznie nie korzystają ze zbiurokratyzowanej służby zdrowia (brak dokumentów, ubezpieczenia itp.),
- d. dzieci z tych rodzin nie są objęte opieką zdrowotną (brak opieki medycznej w szkołach, brak badań, szczepie
- e. rodziny te nie mają środków na leczenie i rehabilitację (stomatolog, okulary, sprzęt rehabilitacyjny itd.).

4. Niewydolność systemu pomocy społecznej wobec rodzin marginalizowanych.

- a. znaczne ograniczenie świadczeń poza obligatoryjnych,
- b. przewaga biernych form pomocy społecznej, niewiele środowiskowej pracy socjalnej,
- c. brak praktycznych umiejętności motywowania rodzin zmarginalizowanych do zmiany,

- d. znaczna arbitralność, dyrektywność, częsta arogancja w kontakcie z rodzinami marginalizowanymi,
- e. kierowanie dzieci sprawiających problemy wychowawcze do stacjonarnych placówek opiekuńczych przed dostatecznym wykorzystaniem możliwości wsparcia rodziny marginalizowanej w środowisku,
- f. Centra Pomocy Rodzinie są zbyt zbiurokratyzowane oraz rozbudowują placówki publiczne.

5. Błędna polityka Sądów Rodzinnych i dla Nieletnich wobec dzieci z rodzin marginalizowanych

- a. niewydolność i zbiurokratyzowanie pracy Sądów,
- b. nastawienie sędziów na opiekę instytucjonalną i izolacyjne funkcje placówek
- c. kierowanie wielu dzieci do placówek z powodu biedy,
- d. kierowanie wielu dzieci do placówek z powodu niewydolności systemu nauczania
- e. przedłużanie pobytu dzieci w placówkach bez potrzeby.

6. Patogenne oddziaływanie placówek opiekuńczych i resocjalizacyjnych.

- a. w placówkach stacjonarnych przebywa wiele dzieci poniżej 13-go roku życia,
 - b. w placówkach stacjonarnych większość dzieci przebywa do dorosłości (wiele lat)
 - c. przeważają nadal duże (60-100 miejsc) zinstytucjonalizowane placówki stacjonarne,
 - d. dzieci przebywają w placówkach daleko od miejsca zamieszkania,
 - e. małe zróżnicowanie form i programów pracy, przeważają funkcje opiekuńcze i izolacyjne,
 - f. kadra jest mało zaangażowana i w większości nie jest przygotowana do pracy psychokorekcyjnej,
 - g. brak systematycznych kontaktów i pracy z rodziną naturalną,
 - h. coraz więcej wychowanków placówek nadużywa alkoholu, wacha klej, używa narkotyków,
 - i. w większości placówek o codziennych sprawach dzieci decydują brutalne zasady „drugiego życia”,
 - j. w placówkach dzieci są obsługiwane, niewiele mogą i niewiele muszą, są niesamodzielne i roszczeniowe
 - k. niewiele efektywnych systemów usamodzielniania (grupy usamodzielniania, hostele, mieszkania readaptacyjne)
 - l. dzieci przebywając przez wiele lat w placówkach tracą kontakt i więź z rodzinami naturalnymi,
 - m. rzadko zdarza się by placówka kierowała dzieci do różnych form rodzinnej opieki zastępczej,
 - n. większość absolwentów nie utrzymuje się w pracy, wchodzi w uzależnienie, przemoc,
 - o. wielu rodziców dzieci trafiających do placówek to byli wychowankowie placówek.
- C. NIEDOSTATKI W REALIZACJI REFORMY SYSTEMU OPIEKI I RESOCJALIZACJI

1. Brak programów środowiskowych wspierających rodzinę w problemach wychowawczych

- a. brak środków na realizację programów pracy z rodziną marginalizowaną
- b. niewielu chętnych do aktywnej pracy z rodzinami z marginesu społecznego,
- c. niewielkie umiejętności i kwalifikacje do pracy z nieumotywowaną do zmiany rodziną zmarginalizowaną.
- d. niewiele środków na efektywne szkolenie kadr w zakresie pracy środowiskowej z rodziną z marginesu.

2. Spada ilość i jakość lokalnych, środowiskowych systemów profilaktycznych i resocjalizacyjnych,

- a. brak realnych lokalnych planów polityki społecznej,
- b. samorządy likwidują komisje profilaktyki a środki przekazują na pomoc społeczną,
- c. mało środków (większość środków pochłaniają duże, zinstytucjonalizowane placówki stacjonarne),
- d. spada ilość środowiskowych form resocjalizacji (np. ośrodków kuratorskich),
- e. w większości świetlic przeważają bierne formy opieki (odrabianie lekcji, zajęcia klubowe),
- f. w większości świetlic nie ma stałej, fachowo przygotowanej etatowej kadry (dorabiają nauczyciele itp.)
- g. większość dzieci destrukcyjnych, sprawiających wyraźne problemy wychowawcze nie chodzi do świetlic,
- h. upadek lub degradacja wielu ognisk, świetlic i klubów prowadzonych przez organizacje pozarządowe,
- i. brak różnicujących kryteriów oceny i finansowania placówek i programów środowiskowych,
- j. niewiele środków na szkolenie kadr w zakresie pracy środowiskowej.

3. Niewielki rozwój form niespokrewnionej rodzinnej opieki zastępczej.

- a. powoli wzrasta liczba ośrodków rodzinnych dla małych dzieci, które idą do adopcji,
- b. spada liczba dzieci adoptowanych,
- c. spada liczba miejsc w rodzinnych domach dziecka,
- d. brak kontraktowych rodzin zastępczych rehabilitacyjnych, terapeutycznych, resocjalizacyjnych,
- e. brak niespokrewnionych rodzin zastępczych dla dzieci starszych (10-18 lat), (prawie wszystkie rodziny zastępcze nie zobowiązane do alimentacji to rodziny spokrewnione)
- f. placówki stacjonarne nie są zainteresowane kierowaniem dzieci do rodzin zastępczych, g. brak pracy z dysfunkcyjną rodziną naturalną przygotowującej do przekazania dziecka do rodziny zastępczej,
- h. brak pracy z dzieckiem przygotowującej go do wejścia w rodzinę zastępczą.
- i. brak kompleksowych programów przygotowujących rodziców zastępczych do wychowania korekcyjnego, j. brak grup wsparcia i fachowej pomocy dla rodziców zastępczych.

D. PROPONOWANE ROZWIĄZANIA

1. Wsparcie rodzin dysfunkcyjnych profesjonalną pomocą.
2. Rozwój rodzinnej opieki zastępczej (niespokrewnionej).
3. Rozwój lokalnych środowiskowych programów profilaktycznych (ośrodków, ognisk, świetlic).
4. Zwiększenie wychowawczych i środowiskowych funkcji szkół publicznych.
5. Dofinansowanie opieki przedszkolnej dla dzieci z rodzin marginalizowanych
6. Przywrócenie opieki zdrowotnej w szkołach,
7. Reforma Sądów Rodzinnych i dla Nieletnich.
8. Stopniowe ograniczanie i reforma stacjonarnych placówek opiekuńczych, terapeutycznych i resocjalizacyjnych.
9. Zlecanie zadań opiekuńczych i resocjalizacyjnych organizacjom pozarządowym.
10. Szkolenie kadr organizacyjnych, profilaktycznych, opiekuńczych i resocjalizacyjnych w zakresie metod pracy środowiskowej, pracy z rodziną, społeczności terapeutycznej, resocjalizacji, terapii uzależnień.

PRZEMOC W RODZINIE

PRZEMOC W RODZINIE TO ZAMIERZONE I WYKORZYSTUJĄCE PRZEWAGĘ SIŁ DZIAŁANIE PRZECIW CZŁONKOWI RODZINY, NARUSZAJĄCE PRAWA I DOBRA OSOBISTE, POWODUJĄCE CIERPIENIE I SZKODY.

PRZEMOC W RODZINIE CHARAKTERYZUJE SIĘ TYM, ŻE:

1. Jest intencjonalna

Przemoc jest zamierzonym działaniem, które ma na celu kontrolowanie i podporządkowanie ofiary.

2. Siły są nierówne

W relacji jedna ze stron ma przewagę nad drugą. Ofiara jest słabsza, a sprawca silniejszy.

3. Narusza prawa i dobra osobiste

Sprawca wykorzystuje swoją przewagę i narusza podstawowe prawa ofiary (np. prawo do nietykalności fizycznej, godności, szacunku itp.).

4. Powoduje cierpienie i ból

Sprawca naraża zdrowie ofiary na poważne szkody. Niekiedy zagraża jej życiu. Doświadczanie bólu i cierpienia sprawia, że ofiara ma mniejszą zdolność do samoobrony.

Rodzaje Przemocy:

Przemoc fizyczna

popychanie, odpychanie, obezwładnianie, przytrzymywanie, policzkowanie, szczypanie, kopanie, duszenie, bicie otwartą ręką i pięściami, bicie przedmiotami, parzenie, polewanie substancjami żrącymi, użycie broni, porzucanie w niebezpiecznej okolicy, nie udzielenie koniecznej pomocy itp.

Przemoc psychiczna

wyśmiewanie poglądów, religii, pochodzenia, narzucanie własnych poglądów, stała krytyka, wmawianie choroby psychicznej, kontrolowanie i ograniczanie kontaktów z innymi osobami, domaganie się posłuszeństwa, ograniczanie snu i pożywienia, wyzywanie, poniżanie, upokarzanie, zawstydzanie, stosowanie gróźb itp.

Przemoc seksualna

wymuszanie pożycia seksualnego, nieakceptowanych pieszczot i praktyk seksualnych, seksu z osobami trzecimi, sadystyczne formy współżycia seksualnego, krytyka zachowań seksualnych itp.

Przemoc ekonomiczna i zaniedbanie

odbieranie zarobionych pieniędzy, uniemożliwianie podjęcia pracy zarobkowej, niezaspokajanie materialnych potrzeb rodziny, brak opieki i uniemożliwianie zaspokajania podstawowych potrzeb fizjologicznych (związanych ze snem, jedzeniem, higieną itp.). Uniemożliwianie podjęcia pracy zarobkowej, niezaspokajanie materialnych potrzeb rodziny, brak opieki i uniemożliwianie zaspokajania podstawowych potrzeb fizjologicznych (związanych ze snem, jedzeniem, higieną itp.).

Czasami kobiety pozostają w krzywdzącym związku, uzasadniając to w różny sposób:

On jest dobrym ojcem, mówiąc najczęściej: *On jest złym mężem, ale dobrym ojcem. On tylko mnie bije i poniża, nie robi nic złego dzieciom.*

Nie poradzę sobie finansowo. Często (choć nie zawsze) ofiary przemocy są zależne finansowo od swoich partnerów. Przyczyny są różne. Sprawcy nierzadko utrudniają swoim żonom podjęcie pracy zarobkowej. Często też ofiary nie wierzą, że mogłyby podjąć pracę. A przecież zarówno żona jak i mąż mają prawny obowiązek łóżenia na utrzymanie dzieci i potrzeby domowe. Jeśli mąż nie chce dawać pieniędzy na potrzeby rodziny, można zwrócić się do sądu o alimenty na dzieci i siebie. Istnieją też instytucje (np. Ośrodki Pomocy Społecznej), które pomogą ofierze przezwyciężyć trudną sytuację materialną. Mogą też pomóc w znalezieniu pracy.

On mnie zabije, jeśli będę próbowała coś zmienić. Wszelkie groźby, ostrzeżenia powinnaś traktować bardzo poważnie i informować o nich prokuraturę. Jeśli ofiara czuje, że jej życie jest zagrożone, a prokurator nie podejmuje odpowiednich kroków, by ją ochronić, rozważ opuszczenie domu. Schronienia może szukać w ośrodkach interwencji kryzysowych, w domach samotnej matki itp. Mediator może zasięgnąć informacji o takich placówkach np. w Stowarzyszeniu „Niebieska Linia” .

On się zmieni. Kobiety mówią: *On naprawdę przeprosza, wszystko będzie w porządku.* Pozostają w niszczącym związku, bo wierzą, że on się zmieni. Sprawcy potrafią przeproszać i obiecywać, że to nigdy się nie powtórzy.

To moja wina. Kobiety często obwiniają się za przemoc. Są przekonane, że zrobiły coś (albo czegoś nie zrobiły) i dlatego partner był agresywny. Wierzą, że bicie było uzasadnioną i sprawiedliwą karą. Bijąc ofiarę i poniżając ją łamie prawo. Przemoc w rodzinie jest przestępstwem.

MITY O PRZEMOCY

Mity upraszczają naszą codzienną rzeczywistość. Istnieje wiele mitów i przesądów, które próbują usprawiedliwiać i tłumaczyć przemoc w rodzinie. Powodują, że kobiety boją się szukać pomocy dla siebie i swoich dzieci. Przyjrzymy się kilku z nich:

Przemoc kończy się sama. Nic bardziej mylnego, gdyż przemoc nie skończy się sama. Pierwszym krokiem do jej przerwania jest przełamanie izolacji i milczenia. Nikt nie ma prawa bić i poniżać kogokolwiek bez względu na to, co zrobił czy powiedział.

Kobiety często żyją w przeświadczeniu, że jeśli **są bite, bo sobie na to zasłużyły.**

Czasem uważa się, że dopiero siniaki czy złamania kości to ślady pozwalające uznać kogoś za ofiarę przemocy domowej a przecież poniżanie i obelgi czasem boją bardziej.

Zatem można powiedzieć, że **przemoc jest nie tylko wtedy, gdy są widoczne ślady pobicia.**

Uzależnienie od alkoholu zwalnia z odpowiedzialności za przemoc. Często słyszy się pobłażliwe : to dobry człowiek tylko po alkoholu dostaje małego rozumu. Nic Bardziej mylnego, picie nie zwalnia z odpowiedzialności za swoje czyny i nie usprawiedliwia przemocy.

Przemoc domowa dotyczy środowisk z marginesu. Otóż nie przemoc domowa zdarza się we wszystkich grupach społecznych niezależnie od poziomu wykształcenia i sytuacji ekonomicznej.

To nieprawda, że **przemoc w rodzinie to problem marginesu społecznego**.

PRAWA UŁATWIAJĄCE ŻYCIE W ZWIĄZKU BEZ PRZEMOCY

§ Każdy człowiek ma prawo żyć w domu wolnym od przemocy.

§ Każdy człowiek ma prawo czuć się bezpiecznie w swoim domu.

§ Każdy człowiek ma prawo do szacunku i godnego traktowania.

§ Każdy człowiek ma prawo do swobodnego wyrażania swojego zdania, nawet jeśli jego partner myśli zupełnie inaczej.

§ Każdy człowiek ma prawo współuczestniczyć w podejmowaniu decyzji dotyczących spraw związanych z Jego rodziną, domem, dziećmi, wydatkami. Jego potrzeby, sprawy są równie ważne jak partnera.

§ Każdy człowiek ma prawo szukać profesjonalnej pomocy w sytuacji, gdy jest niezadowolony lub zaniepokojony tym, co się dzieje w domu.

§ Każdy człowiek ma prawo do swobodnego kontaktowania się z bliskimi, rodziną, przyjaciółmi.

§ Każdy człowiek ma prawo popełniać błędy. np ma prawo do bycia niedoskonałą matką czy żoną.

CYKLE PRZEMOCY W RODZINIE

Twórczynią teorii **Cyklów Przemocy** jest amerykańska psycholog Leonora E. Wallker. Badając kobiety doznające przemocy w rodzinie opisała pewne cyklicznie pojawiające się w ich związkach zdarzenia. Na cykl przemocy składają się trzy następujące po sobie fazy: faza narastania napięcia, faza ostrej przemocy i faza miodowego miesiąca.

Faza narastania napięcia

Charakteryzuje ją pojawianie się coraz więcej sytuacji konfliktowych oraz wyczuwalny wzrost napięcia w związku. Sprawca staje się drażliwy, byle co wyprowadza go z równowagi, jest ciągle spięty i poirytowany, swoje emocje wyładowuje na ofierze (np. może ją poniżać, krytykować, itp.). Sprawia wrażenie, jakby nie panował nad swoim gniewem. Każdy szczegół jest dobrym pretekstem do wszczęcia konfliktu i awantury.

Ofiara najczęściej za wszelką cenę stara się jakoś opanować sytuację. Zaczyna przeproszać sprawcę za swoje zachowanie, uspokajać go, wywiązywać się z wielką starannością ze swoich obowiązków i zachcianek partnera. Zaczyna jakoś usprawiedliwiać swoje zachowania. Ciągłe zastanawia się, co jeszcze może zrobić, aby tylko nie doszło do wybuchu agresji, skrzywdzenia jej i dzieci. Tłumaczy sobie powody, przez które partner jest taki nerwowy, poirytowany czynnikami zewnętrznymi: miał zły dzień, to przez alkohol, miał ciężki dzień w pracy.

Niektóre kobiety w tej fazie mogą odczuwać ból żołądka, głowy, bezsenność, zaburzenia w rytmu oddychania, ból w klatce piersiowej, utrata apetytu. Inne stają się apatyczne, przygnębione lub odwrotnie bardzo nerwowe, spięte, niespokojne. Jest to wynik narastania napięcia, które po pewnym czasie staje się nie do zniesienia. Czasem zdarza się, że kobiety same wywołują w pewnym momencie kłótnie po to, żeby „mieć to wszystko już za sobą”.

Faza ostrej przemocy

W tej fazie napięcie, które narastało w partnerze znajduje upust. Zachowanie

sprawcy staje się bardzo nieprzewidywalne, gwałtowne, często wpada w szał. Wybuchy gniewu mogą wywołać małe drobiazgi np. Pozostawienie jakiejś rzeczy w danym miejscu, opóźnienie posiłku. Ofiara ponownie stara się zrobić wszystko, żeby uspokoić partnera i ochronić siebie. Jednak bez względu na to, co robi: przeprosza, stara się uspokoić partnera, jest miła, uprzejma czy też biernie się poddaje stosowanej przemocy, nie przynosi to oczekiwanego efektu. Jego złość, frustracja narastają coraz bardziej.

Faza miodowego miesiąca

W momencie, kiedy sprawca wyładował już swoje emocje i wie, że przekroczył różne granice, zmienia się w zupełnie inną osobę. Zaczyna przeproszać partnerkę za to co zrobił, szczerze żałuje swojego zachowania, obiecuje że to już nigdy się nie powtórzy, że nie wie zupełnie co się z nim stało, starając się znaleźć zewnętrzne wytłumaczenia dla swojego zachowania.

W tej fazie sprawca przemocy zaczyna okazywać skruchę, ciepło i miłość. Przynosi kwiaty, prezenty, zachowuje się tak, jakby przemoc nigdy nie miała miejsca. Dbą o ofiarę, spędza z nią czas i utrzymuje satysfakcjonujące kontakty seksualne, itp.

Patrząc z zewnątrz na takie osoby można odnieść wrażenie, że są szczęśliwą, świeżo zakochaną parą.

Dzięki takiemu zachowaniu partnera kobieta zaczyna wierzyć, że jednak jej ukochany się zmienił i naprawdę niedawny akt przemocy był tylko incydem. Spełniają się jej marzenia o cudownej miłości, odczuwa bliskość i zespolenie z partnerem.

Cykle takie mogą trwać przez wiele lat, przy czym zwykle skracają się fazy „miodowego miesiąca”, wydłużają i bardziej dramatycznie przebiegają fazy narastania napięcia i gwałtownej przemocy. Po pewnym czasie faza „miodowego miesiąca” zanika całkowicie i pozostają tylko dwie fazy.

POZIOMY WIKTYMIZACJI

I POZIOM

ZABURZENIE UTRWALONYCH PRZEKONAŃ NA TEMAT WŁASNY I ŚWIATA

Skrócenie perspektywy czasowej

Utrata poczucia bezpieczeństwa

Czucie się jak małe dziecko

Pragnienie wycofania i izolacji

Przeżywanie bezsilnego gniewu, lęku i złości

II POZIOM

WTÓRNE ZRANIENIA (spowodowane przez niewłaściwe reakcje otoczenia)

Kwestionowanie prawdziwości opowiadania ofiary

Obwinianie ofiary

Odmawianie jej pomocy

Sugerowanie interesowności w podejmowanych działaniach Zaprzeczanie i pomniejszanie doświadczeń ofiary przez inne osoby

III POZIOM

PRZYJMOWANIE TOŻSAMOŚCI OFIARY

Myślenie o sobie jako o osobie skazanej na bycie ofiarą

Nietolerancja własnych błędów (samopotępienie się)

Zaprzeczanie trudnościom osobistym

Poniżanie się i tworzenie z tego filozofii życia

Negowanie swoich podstawowych praw osobistych

Myślenie w kategorii wszystko albo nic

Dzięki uprzejmości pracowników Instytutu Ekspertyz Sądowych im. Prof. dra Jana Senna w Krakowie prezentujemy poniżej konspekt wykładu dotyczącego mediacji rozwodowych prowadzonego w ramach szkolenia sędziów rodzinnych z zakresu ekspertyzy psychologicznej w sprawach dotyczących dziecka i rodziny.

INSTYTUT EKSPERTYZ SĄDOWYCH w KRAKOWIE Ewa Wach, Maciej Szaszkiewicz

MEDIACJE ROZWODOWE

WYMIARY (PŁASZCZYZNY) MAŁŻEŃSTWA

(Rozwód przechodzi przez wszystkie płaszczyzny, zaczyna się w obszarze uczuciowym, zaś w obszarze organizacyjnym widoczne są jego symptomy)

IDEE (NIEKONIECZNIE ŚWIADOME) OBRAZ KOBIETY/MĘŻCZYZNY, PRZEKONANIA O CECHACH I ZADANIACH SZCZĘŚLIWEGO MAŁŻEŃSTWA

ORGANIZACJA (RODZINA JAKO MAŁA SPOŁECZNOŚĆ): ZACHOWANIA ZWIĄZANE Z PEŁNIENIEM OKREŚLONYCH RÓL SPOŁECZNYCH, SPOSOBY KOMUNIKOWANIA SIĘ MIĘDZY CZŁONKAMI RODZINY, SPOSOBY ZDOBYWANIA I WYDAWANIA PIENIĘDZY, WYCHOWANIE DZIECI, PROWADZENIE DOMU

ODPOWIEDZIALNOŚĆ: NORMY ETYCZNE, OCENY MORALNE, ZAKAZY I NAKAZY

UCZUCIA: KLIMAT EMOCJONALNY RODZINY, OPTYMIZM-PESYMIZM, CHŁÓD-CIEPŁO, WRAŻLIWOŚĆ-CYNIZM, RADOŚĆ-ZŁOŚĆ, NIENAWIŚĆ-NAMIĘTNOŚĆ, PUSTKA UCZUCIOWA-PEŁNIA, NAPIĘCIA EMOCJONALNE

INTYMNOŚĆ: INTYMNA, BLISKA SFERA ZWIĄZKÓW MIĘDZY DWOJGIEM LUDZI, ŻYCIE SEKSUALNE; PRZESTRZEŃ NAJBARDZIEJ WRAŻLIWA I CHRONIONA.

WYMIARY (PŁASZCZYZNY) MAŁŻEŃSTWA

KRZYWDZENIE DZIECI

Krzywdzenie dzieci (child abuse) to każde działanie lub bezczynność jednostki, instytucji lub społeczeństwa jako całości i każdy rezultat takiego działania lub bezczynności, który deprawuje równe prawa i swobody dzieci i/lub zakłóca ich optymalny rozwój.

Krzywdzenie dzieci definiuje się przez wyróżnienie jego czterech form:

- **Krzywdzenie fizyczne** wszelkiego rodzaju działania wobec dziecka powodujące nieprzypadkowe urazy/stłuczenia złamania, oparzenia, okaleczenia, urazy wewnętrzne, głodzenie, izolowanie, itp.
- **Wykorzystywanie seksualne** każde zachowanie osoby dorosłej, silniejszej i/lub starszej, które prowadzi do seksualnego zaspokojenia kosztem dziecka. W tym rozumieniu wykorzystywanie seksualne prócz kontaktów seksualnych z dzieckiem obejmuje zachowania ekshibicjonistyczne, uwodzenie, świadome czynienie z dziecka świadka aktów płciowych, zachęcanie do rozbierania się czy oglądania pornografii.
- **Krzywdzenie emocjonalne** Rozmyślne, nie zawierające aktów przemocy fizycznej, zachowania dorosłych wobec dzieci, które powodują znaczące obniżenie możliwości prawidłowego rozwoju dziecka, w tym zaburzenia osobowości, niskie poczucie własnej wartości, stany nerwicowe i lękowe. Do kategorii tego typu zachowań zaliczyć można m.in. Wyzwiska, groźby, szantaż, straszenie, jak też emocjonalne odrzucenie, nadmierne wymagania, nieadekwatne do wieku i możliwości psychofizycznych dziecka, uwikłanie dziecka w konflikty rodziców.
- **Zaniedbywanie** Niezaspokajanie podstawowych potrzeb dziecka zarówno

fizycznych (właściwe odżywianie, ubieranie, ochrona zdrowia i bezpieczeństwa, itp.) jak i psychicznych (poczucie bezpieczeństwa, miłość rodzicielska, troska, itp.)

CZYNNIKI RYZYKA KRZYWDZENIA DZIECI:

RODZINA

- problemy ekonomiczne rodziny
- przewlekła choroba lub inwalidztwo w rodzinie
- związek nieformalny lub małżeństwo mieszane etnicznie
- zaburzenia psychiczne, opóźnienia w rozwoju umysłowym jednego lub obojga rodziców
- posiadanie dzieci z różnych związków
- zgon jakiegoś dziecka w rodzinie z przyczyn niewyjaśnionych
- sytuacja kryzysu w rodzinie
- nałogi

MATKA

- pierwszy poród przed 18 rokiem życia
- poród pierwszego dziecka bez zawarcia związku małżeńskiego z ojcem dziecka
- dwa lub więcej nieudane związki przed 25 rokiem życia
- krzywdzenie dziecka w historii poprzednich związków
- aktualny niesatysfakcjonujący związek z mężczyzną
- znaczna różnica wieku między matką a ojcem / powyżej 8 lat /
- doświadczenia krzywdzenia w rodzinie pierwotnej
- własne poważne problemy emocjonalne, nałogi

DZIECKO

- dziecko z pierwszego małżeństwa nieakceptowane przez drugiego męża
- rozczarowanie związane z płcią dziecka
- dziecko urodzone po śmierci poprzedniego dziecka
- wada rozwojowa dziecka
- wcześniactwo

NIESPECYFICZNE OBJAWY KRZYWDZENIA DZIECI

♦ obrażenia fizyczne: zasinienia i otarcia naskórka oparzenia złamania kości urazy głowy urazy narządów wewnętrznych, objawy psychosomatyczne, bóle głowy i brzucha, wysypki alergiczne o nieustalonej etiologii, zaburzenia kontroli czynności fizjologicznych, spowolnienie rozwoju fizycznego, zaburzenia snu, zaburzenia łaknienia

♦ zaburzenia emocjonalne i zaburzenia zachowania, lęki i fobie, nadpobudliwość psychoruchowa, problemy z nauką, izolowanie i zamykanie się w sobie, zaburzenia nastroju, zachowania agresywne, autoagresja

CO DZIEJE Z DZIECKIEM, GDY JEST ŚWIADKIEM PRZEMOCY W RODZINIE?

- Strach i niepokój Dzieci obawiają się o zdrowie i życie swoich rodziców, a także o własne.
- Poczucie winy. Dzieci czują się odpowiedzialne za przemoc. Myślą, że są przyczyną agresywnego zachowania swoich rodziców.
- Ambiwalencja uczuć. Dzieci odczuwają zarówno miłość, jak i nienawiść do rodzica, który stosuje przemoc. Żyją w chaosie emocjonalnym.
- Brak zaufania. Dzieci, które doświadczają przemocy, mają trudności

z nawiązywaniem bliskich kontaktów z rówieśnikami. Nie potrafią zaufać.

- Agresywność. Wiele dzieci odreagowuje agresją to, co dzieje się w ich domach. Uczą się, że przemoc jest jedynym sposobem rozwiązywania konfliktów.
- Bierność. Niektóre dzieci są gotowe zrobić wiele, by wszystkich zadowolić. Ulegają wszelkim prośbom i naciskom ze strony otoczenia. Czasami mogą pod wpływem innych robić rzeczy, które są dla nich niebezpieczne.
- Zamiana ról. Dzieci często są zmuszane do pełnienia roli osoby dorosłej. Rodzice są zbyt zajęci swoimi konfliktami, by spełniać obowiązki rodzicielskie. Dzieci pozbawione są dzieciństwa.
- Kłopoty w szkole. Dzieci chcą pozostawać w domu, ponieważ myślą, że w ten sposób mogą kontrolować przemoc. Dziecko opuszcza zajęcia w szkole, ma coraz gorsze wyniki w nauce, kłopoty z uczeniem się i koncentracją.
- Smutek. Dziecko czuje się przygniecione ciężarem swojej bezradności wobec przemocy w domu. W niektórych przypadkach dzieci podejmują próby samobójcze jako ostateczne rozwiązanie swoich problemów.
- Opóźniony rozwój. Dzieci, które nie mają zapewnionej właściwej opieki, rozwijają się gorzej od swoich rówieśników.
- Zaburzenia mowy.
- Dolegliwości związane ze stresem. Dzieci często odczuwają dolegliwości somatyczne, takie jak bóle głowy i żołądka, moczenie nocne. Ich ogólny stan zdrowia jest zły.
- Urazy fizyczne. Dzieci często doznają poważnych urazów fizycznych w wyniku przemocy.

UZALEŻNIENIA

Uzależnienie nie pojawia się wraz z pierwszą dawką heroiny, amfetaminy czy, lecz rozwija się stopniowo, przechodząc przez pewne fazy.

Faza I – eksperymenty

Ktoś powiedział, że po marihuanie lub alkoholu jest fajny nastrój, świetnie słucha się muzyki, więc spróbował. Początkowo nic nie czuł, ale zapalił jeszcze jednego skręta czy wypił setkę i było fajnie. Ciekawość została zaspokojona. Może teraz powiedzieć: „Wiem, jak to wygląda, więc nigdy więcej nie wypalę już jointa, nie wypiję” albo: „To jest fajne, chętnie to kiedyś powtórzę”. Tak wygląda faza eksperymentalnego brania, picia. Zwykle ciekawski człowiek chce spróbować, jak to jest po wzięciu narkotyków. Korzysta więc z okazji na jakiejś imprezie lub wspólnie z innymi ciekawskimi kolegami podejmuje się zakupu. Na tym etapie człowiek zwykle zażywa narkotyki lub pije, gdy ma okazję: na imprezie, kiedy ktoś go częstuje. Nie planuje następnego brania.

Faza II – branie (używanie) towarzyskie

Kiedy stwierdził, że po narkotyku/alkoholu mógł się rozluźnić i lepiej rozmawiało mu się z ludźmi, że był dowcipniejszy i bardziej swobodny, zapragnął eksperyment powtórzyć. Już nie czekał, aż ktoś go poczęstuje, lecz idąc na imprezę sam kupił narkotyk/alkohol. To, czy będzie fajnie, uzależnił od tego, jak zadziała. Być może wziął, bo brali koledzy, siedzieli razem i świetnie się rozumieli. Zaczęła się II faza uzależnienia.

Oczywiście przerwanie brania narkotyków/picia alkoholu na tym etapie nie jest jeszcze problemem, jednak kłopot polega na tym, że to się coraz bardziej podoba. Jak jazda na górskiej kolejce – żaden przygód człowiek dopiero wsiadł do

wagonika i zaczyna swoją podróż.

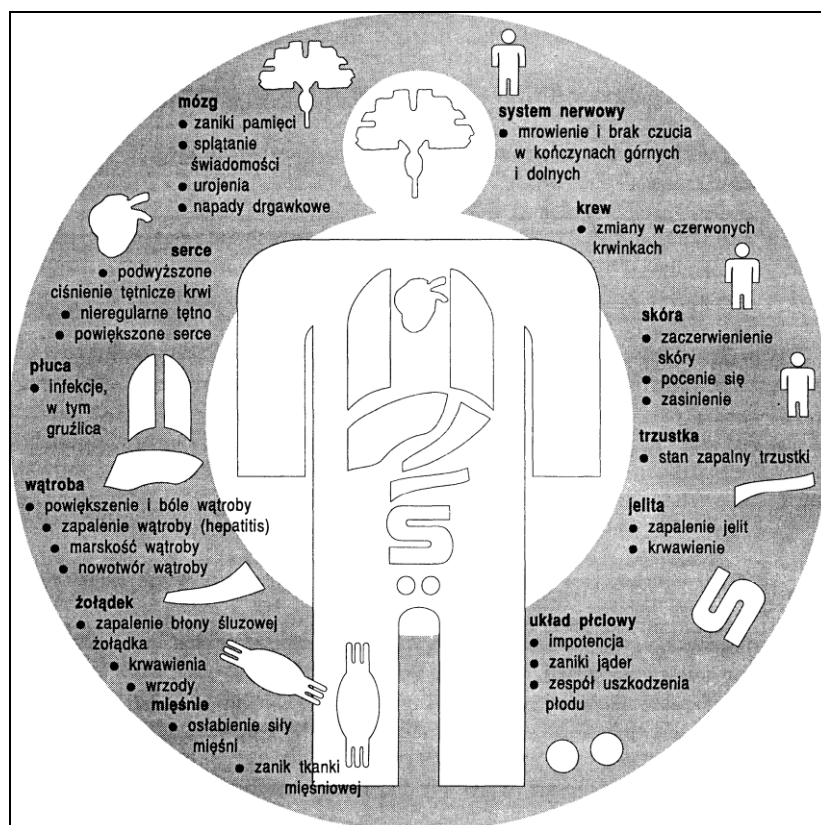
Faza III – częstsze poszukiwanie dobrego nastroju (nadużywanie)

Nauczył się, że narkotyk/alkohol może zmienić jego samopoczucie – że kiedy nudził się lub był zdenerwowany mógł wypalić skręta lub zażyć heroinę/wypić i wszystko się zmieniało. No tak, ale zmieniało się tylko na chwilę, potem znów lądował w samym środku problemów: W nudnym pokoju, z zawałonymi sprawami, które miał załatwić z długami, które zaczęły się pojawiać, odkąd kupuje narkotyki/alkohol. Więc znów chce wziąć i odlecieć”. Narkotyk/alkohol to szybki, choć wcale nie taki tani, sposób na chwilową zmianę sytuacji. Nieważne co będzie potem. Coraz większe ilości kupowanego „szczęścia” kosztują. Zaczynają się kradzieże, długi lub handel narkotykami itp. Pojawiają się też pierwsze konsekwencje, których biorący/pijący nie chce zauważyć, kłopoty z koncentracją i pamięcią, problemy zdrowotne. Coraz większe są długi lub kradzieże.

Faza IV – ciągłe branie (uzależnienie)

Na tym etapie można już mówić o uzależnieniu: człowiek bierze, bo bardzo tego chce, mimo że narkotyk/alkohol wyrządza szkody w jego życiu. Kiedy bierze, przez chwilę jest dobrze, ale gdy mija działanie narkotyku/alkoholu, pojawia się koszmar codziennego życia i problemy, które się do tej pory nagromadziły. Bierze/pije, aby zapomnieć, aby nie czuć. Bierze/pije codziennie i coraz większe ilości właściwie nie bywa trzeźwy. Bierze też coraz mocniejsze narkotyki. Do uzależnienia psychicznego dołącza się fizyczne: ciało przyzwyczaiało się do codziennej dawki narkotyku/alkoholu, włączyło go w swój metabolizm i kiedy go zabraknie, młody człowiek czuje się chory. Ma dreszcze, biegunkę, wymiotuje, bolą go mięśnie - to tzw. głód. W IV fazie zwykle już nie chodzi do pracy, nie jest w stanie sprostać swoim obowiązkom.

WPŁYW ALKOHOLU NA ORGANIZM (met. ETOH)

Rysunek ilustruje szerokie spektrum problemów zdrowotnych związanych z piciem alkoholu. Mimo iż zaprezentowane na schemacie skutki picia dotyczą głównie osób uzależnionych, należy zauważyć, że już codzienne picie alkoholu w ilości 20-40 gramów, jest czynnikiem ryzyka jeśli chodzi o wypadki, uszkodzenia i przewlekłe schorzenia.. Osoby prowadzące mediacje mogą się zetknąć się w swej pracy z wieloma osobami pijącymi w sposób szkodliwy lub ryzykowny.

Sposoby rozpoznawania uzależnienia od alkoholu

Badanie przesiewowe jest procedurą wykorzystywaną do rozpoznawania sposobów picia alkoholu, problemów z nim związanych, bądź uzależnienia od alkoholu. Dotychczas stosowano trzy rodzaje metod przesiewowych: wywiady od pacjentów (np. kwestionariusze); badania markerów biochemicznych i hematologicznych oraz badania kliniczne. Wiele testów lub narzędzi przesiewowych opartych jest na jednej bądź kilku spośród tych metod. Analizy metod z zakresu alkoholowego badania przesiewowego wykazują, iż pewne zmiany zachodzące w sferze społecznej oraz zmiany behawioralne, takie jak regularne nadużywanie alkoholu, częste intoksykacje, zaniepokojenie otoczenia czymś piciem, wypadki związane z piciem alkoholu, mogą być wczesnymi objawami picia problemowego oraz jednoznacznymi objawami ryzyka uzależnienia od alkoholu. Można łatwo dokonać oceny w tym względzie, przeprowadzając wywiad z pacjentem, przy założeniu, że nie czuje się on zagrożony, a rzetelne udzielanie odpowiedzi na pytania leży w jego własnym interesie. Ważne jest również znaczenie objawów somatycznych w procesie diagnozowania picia szkodliwego. Chodzi o drżenie rąk, odbiegające od normy

unaczynienie skóry, zmiany w obrębie błon śluzowych (np. zapalenie spojówek) oraz jamy ustnej (np. zapalenie języka).

ROZPOZNAWANIE ZABURZEŃ ZWIĄZANYCH Z PICIEM ALKOHOLU (opracowano przez Światową Organizację Zdrowia).

PICIE RYZYKOWNE

- 1. Częstotliwość picia**
- 2. Typowa ilość wypijanego alkoholu**
- 3. Częstotliwość nadmiernego picia**

OBJAWY UZALEŻNIENIA

- 1. Utrata kontroli nad piciem**
- 2. Picie staje się coraz ważniejszą sprawą w życiu**
- 3. Potrzeba porannego picia**

PICIE SZKODLIWE

- 1. Poczucie winy po wypiciu alkoholu**
- 2. Zaniki pamięci spowodowane piciem alkoholu**
- 3. Urazy fizyczne spowodowane piciem alkoholu**
- 4. Zainteresowanie innych osób piciem danej osoby**

Somatyczne objawy uzależnienia

DOZNANE URAZY FIZYCZNE

- 1. Urazy głowy doznane po 18 r.ż.**
- 2. Złamania kości doznane po 18 r.ż.**
- 3. Zaczerwienienie spojówek**
- 4. Odbiegające od normy unaczynienie skóry**
- 5. Drżenie rąk**
- 6. Drżenie języka**
- 7. Powiększenie wątroby**

PRZEBIEG MEDIACJI

Cele mediacji rodzinnych

Członkowie rodzin zgłaszają się na mediację w sytuacji kryzysu, kiedy samodzielnie nie potrafią poradzić sobie z konfliktami w ich rodzinie. Może być to kryzys związany z konfliktami między małżonkami dotyczącymi ich współżycia, relacji z dziećmi (np. różne wizje dotyczące sposobu wychowania), rodzicami współmałżonka czy innymi członkami rodzin pierwotnych.

Celami mediacji rodzinnych związanych z sytuacjami kryzysu w związku są:

- Podjęcie ostatecznej decyzji dotyczącej rozstania czy pozostania w związku
 - Ustalenie zasad, warunków wzajemnego powrotu do siebie – jeśli para zdecyduje się na pozostanie w związku, Np. podjęcie decyzji o terapii małżeńskiej
 - Ustalenie zasad, warunków separacji lub rozwodu - jeśli para zdecyduje się na rozstanie, są to m. in.:
 - a) sposób rozstania: rozwód/separacja;
 - b) rodzaju pozwu: z orzekaniem, bez orzekania o winie, czy ze wspólnym orzekaniem o winie;
 - c) zasady opieki nad dziećmi (plan opieki rodzicielskiej), miejsce stałego zamieszkania dzieci;
 - d) finansowanie utrzymania dziećmi – alimenty;
 - e) ewentualne zobowiązania finansowe wobec współmałżonkaNależy ustalić, czy któreś z małżonków potrzebuje alimentacji w związku z pogorszeniem się jego sytuacji materialnej z powodu rozwodu.
1. ustalenie wysokości i rodzaju zobowiązań finansowych.
 2. ustalenie potrzeb małżonków
 3. ustalenie kosztów stałych
 4. ustalenie kosztów zmiennych

f) podział wspólnego majątku – w trakcie rozwodu sąd może choć nie musi orzec podział majątku. Jeśli strony zdecydują się na włączenie podziału majątku do mediacji, wtedy należy:

- ustalić co wchodzi w skład majątku dorobkowego małżonków, jaki ma status i wartość rynkową.
- jakie są potrzeby małżonków i preferencje.
- ustalić składniki majątku możliwych do podziału
- ustalić składniki majątku niemożliwych do podziału
- ustalić form możliwej rekompensaty za składniki niemożliwe do podziału

g) inne – np. ustalenie, w jaki sposób poinformować dzieci o podjętej decyzji rozwodu/separacji, jak strony widzą relacje byłych małżonków z rodziną współmałżonka, itd. zgodnie z oczekiwaniami stron.

- Sprawy związane ze zmianą kontaktów z dziećmi.

Oczywiście mediacji rodzinnych nie można ograniczyć tylko do relacji między małżonkami. Problemy w rodzinie rozwiązywane w trakcie mediacji dotyczą

również stosunków pomiędzy innymi członkami rodziny. Celami mediacji może być:

- 1 Ustalenie zasad opieki nad starzejącymi się rodzicami;
- 2 Ustalenie zasad korzystania ze wspólnego mieszkania – między rodzicami jednego z małżonków, a młodym małżeństwem, między rodzeństwem;
- 3 Ustalenie warunków opieki dziadków nad wnuczkami, uwspólnienie często różnych poglądów na wychowanie pomiędzy rodzicami a dziadkami,
- 4 Sposób podziału spadku i inne;

Rola mediatora

Mediator rodzinny przestrzega tych samych zasad i reguł, które są obowiązujące w pozostałych rodzajach mediacji. Warto zwrócić uwagę na specyfikę konfliktów rodzinnych.

Mediator jest bezstronny – szczególnie dba o równowagę stron – mediator nigdy nie reprezentuje „dobra” żadnej ze stron, nie opowiada się po żadnej stronie. Mediator rodzinny powinien pamiętać, że rodzina tworzy swój własny system relacji i sposobów komunikacji prowadząc mediację nigdy nie może pozwolić sobie na włączenie w ten system.

Mediator nie jest robotem i czasami może być dla niego trudnością odczuwanie współczucia lub irytacji dla jednej ze stron. Zwłaszcza w mediacjach okołorozwodowych, gdy jeden z parterów jeszcze „tkwi” w związku i reaguje w sposób bardzo emocjonalny, nie potrafiąc jasno przedstawić swoich potrzeb, oczekiwań i stanowiska. W takich sytuacjach typowe jest skłanianie się ku stronie, która przedstawia swoje oczekiwania w sposób bardziej racjonalny, jednakże swoim zachowaniem w żaden sposób nie może tego okazać. Ważne w takim wypadku jest zwrócenie uwagi na czas, jaki poświęca się każdej ze stron. Zwykle, ponieważ łatwiej rozmawia się z osobą bardziej racjonalną, jej poświęca mediator więcej czasu. Z drugiej strony, kiedy mediator przeformułuje wypowiedzi strony bardziej emocjonalnej szczególnie powinien zadbać o neutralność swojego języka. Mediator ma obowiązek być stale świadom swoich emocji i kontrolować ich wyrażanie.

Bezstronność mediatora – równowaga stron, a odpłatność za mediację; zasadą powinno być, że strony płacą za mediację po połowie.

Mediator jest neutralny - mediator nie może być zwolennikiem konkretnego rozwiązania. Nie może dopuścić, aby jego światopogląd, system wartości w jakikolwiek sposób wpływał na to, jak strony rozwiązują swoje konflikty. Ważne jest w sytuacji par zgłaszających się na mediację, aby mediator wspierał strony w poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie, czy potrafią rozwiązać swoje konflikty jeszcze jako para, czy raczej powinni się rozstać, a nie podążał za swoją opinią dotyczącą ich związku. W mediacjach rodzinnych w odróżnieniu od innych rodzajów mediacji każdy - w tym mediator żyje w rodzinie i jest w system rodzinny włączony. Prowadząc mediację ofiara – sprawca czy gospodarczą lub pracowniczą można założyć, że mediator nie był stroną i nie będzie w takich konfliktach. Zdecydowanie łatwiej jest zachować wtedy neutralność. Dlatego tak ważne jest, aby mediator nie prowadził mediacji rodzinnych, jeśli sam przeżywa w danym czasie podobne problemy.

Mediator zachowuje poufność mediacji – mediator nie informuje nikogo „trzeciego” o przebiegu mediacji, o tym, co wydarzyło się w jej trakcie. Postępuje zgodnie z Kodeksem Etyki Mediatora oraz z Kodeksem Cywilnym i Kodeksem Postępowania Cywilnego.

Praktyką jest, że strony otrzymują projekt ugody przed jej podpisaniem w celu omówienia jej z bliskim czy pełnomocnikami prawnymi. Mogą też po omówieniu i zakończeniu dane tematu np. alimentów spisywać cząstkowy projekt ugody. Mediator powinien tak przygotować projekt ugody, aby w żaden sposób nie można było zidentyfikować stron. Projekty nie zawsze zostają podpisane przez strony, bywa, że strony decydują się jednak na rozstrzygnięcie sądowe. W takiej sytuacji projekt ugody może zostać przekazany przez pełnomocnika do sądu i w ten sposób mediacja może wpływać na postępowanie sądowe i mediator nie zachowa zasady poufności, bezstronności i neutralności.

Mediator jest organizatorem spotkań – dba o bezpieczne i dogodne miejsce do prowadzenia mediacji, zapewniające neutralność, poufność i bezpieczeństwo stronom. Umawia strony na posiedzenia mediacyjne.

Mediator czuwa nad procesem i procedurą mediacji – zadaniem mediatora jest wyjaśnienie stronom w sposób jasny i zrozumiały dla nich, na czym polega proces mediacji. Dokładne omówienie zasad mediacji, roli mediatora jak i wspólne ze stronami ustalenie reguł posiedzeń mediacyjnych czyni proces bardziej zrozumiałym. Daje to uczestnikom mediacji z jednej strony poczucie bezpieczeństwa jak również pozwala im się zorientować, czy mediacja jest dla nich właściwym sposobem poradzenia sobie z konfliktami w rodzinie. Może oczekiwać czegoś innego np. terapii lub porady prawnej.

Mediator dba również o to, aby procedura mediacji była zgodna z przepisami prawa.

Mediator jest edukatorem - w mediacji rodzinnej mediator powinien informować rozwodzących się rodziców o sytuacji rozwojowej dziecka, o typowych sposobach reagowania, zachowania się dziecka, kiedy rodzice rozwodzą się, a także o emocjach, jakie dziecko przeżywa. Pełni specyficzną rolę rzecznika dziecka nie wychodząc jednakże ze swojej roli osoby bezstronnej i neutralnej. Nie powinien robić tego w sposób zbyt narzucający i z pozycji osoby wszystko wiedzącej gdyż będzie to nie do przyjęcia przez strony.

Wspiera strony w:

- otwartej komunikacji między nimi – mediator posiada umiejętności komunikacyjne – zna i umie stosować odpowiednie techniki (dobrej, otwartej komunikacji bez przemocy), w ten sposób porozumiewając się ze stronami modeluje również komunikację między nimi. Może także wprost proponować techniki ułatwiające otwartą komunikację. Zwłaszcza jeśli problemy między stronami wynikają z błędów w komunikacji wtedy rola mini-edukatora jest szczególnie ważna.
Komunikacja, gdzie nie ma miejsca na wzajemne obrażanie, przerywanie sobie, oskarżanie się, wypowiadanie się tylko w swoim imieniu sprzyja w osiąganiu satysfakcji psychologicznej przez strony.
- ustaleniu najważniejszych problemów, kwestii do omówienia – mediator porządkuje kwestie do omówienia w trakcie mediacji, wspólnie ze stronami ustala kolejność ich rozwiązywania. Mediator uwspólniając zdefiniowanie kwestii i właściwie ją formułując pomaga stronom:

- a) zobaczyć problem jako możliwy do rozwiązania,
- b) zobaczyć problem jako wspólny – brak znalezienia jego rozwiązania powoduje straty obu stron i jednocześnie - aby go rozwiązać obie strony potrzebują zmienić swoje zachowanie i/lub swoje stanowiska,
- budowaniu przyszłych relacji między stronami – skupieniu się na przyszłości, a nie na przeszłości
- budowaniu przez strony realnego porozumienia – jest odpowiedzialny za weryfikację warunków porozumienia w taki sposób, aby były one możliwe do wypełnienia przez strony. Zadaniem mediatora jest również upewnienie się, że strony są świadome konsekwencji wspólnych uzgodnień.
- formułowaniu problemów, z którymi przychodzą w sposób rozwiązywalny, – czyli w sposób neutralny i wzajemny. Przejście od sformułowania problemów, którego istotą jest zmiana zachowania, stanowiska drugiej strony, do takiego ich zdefiniowania, gdzie rozwiązanie przyniesie korzyść obu stronom.

Posiada podstawową wiedzę na temat regulacji prawnych i działań sądu – mediator jest odpowiedzialny za formalną stronę porozumienia mediacyjnego – czy jest ona zgodna z procedurami mediacyjnymi.

Kwalifikacja spraw do mediacji

W mediacjach rodzinnych jak i w pozostałych jednym z zasadniczych warunków prowadzenia mediacji jest zgodność stron, co do faktów, choć relacja z przebiegu wypadków, interpretacja faktów i podawane przyczyn ich wystąpienia mogą być różne. Mediator bierze pod uwagę te same czynniki, które wpływają na obniżenie zdolności do mediacji jak w pozostałych rodzajach mediacji, są to:

- Uzależnienia od środków odurzających (narkotyki, alkohol)
- choroby psychiczne, opóźnienia umysłowe

Dodatkowym, bardzo ważnym czynnikiem warunkującym prowadzenie mediacji rodzinnej lub nie, jest występowanie przemocy domowej. Mediator nie prowadzi mediacji:

- w sytuacjach, kiedy jest zagrożone bezpieczeństwo uczestnika mediacji,
- na temat zmian zachowania osoby stosującej przemoc, tzn. celem mediacji nie może być ustalenie warunków wspólnego codziennego życia.

Celem mediacji w sytuacji przemocy domowej może być:

- ustalenie wspólnych warunków podjęcia terapii, przede wszystkim przez osobę stosującą przemoc, jak także przez osobę doznającą przemocy. Oczywiście zawsze trzeba pamiętać o zapewnieniu bezpieczeństwa współmałżonkowi jak i całej rodzinie oraz o realności tych ustaleń.
- ustalenie warunków rozstania – przy takiej mediacji, mediator powinien zwrócić szczególną uwagę na zachowanie równowagi stron.

Emocje w mediacji

Konflikty w rodzinie, rozwód są jednymi z najbardziej stresogennych czynników w życiu człowieka. W okresie tym najczęściej pojawiają się emocje negatywne, jak złość, rozczarowanie, niechęć, niepokój, rozgoryczenie, poczucie zawodu, chęć odwetu. Uczucia te zwykle pojawiają się na początku mediacji, silne emocje

utrudniają stronom wspólne rozmowy, negocjacje problemowe. Rolą mediatora jest pomoc stronom w opanowaniu emocji negatywnych stron i ukierunkowanie ich na poszukiwanie rozwiązań. W takim rozwiązywaniu dużą rolę odgrywa wiedza i umiejętności mediatora, a także dobra znajomość i opanowanie technik mediacyjnych

W trakcie mediacji możemy mieć do czynienia z konfliktami i emocjami powstałymi na bazie:

- obecnej sytuacji
 - ♦ emocjonalne reakcje na zranienie, których źródłem jest postępowanie rozwodowe
 - ♦ przeciwstawne interesy stron
 - ♦ poczucia zagrożenia, gdy strona dostrzeże, że jej interesy mogą być niezaspokojone
 - ♦ konfrontacyjny charakter systemu prawnego, procesu sądowego
- przeszłości
 - 1. utajnione lub jawne konflikty między małżonkami, które stały się powodem rozwodu

Brak kontroli nad sposobem wyrażania emocji prowadzi do eskalacji konfliktu.

Mediator prowadzi proces mediacji w sposób, który nie prowadzi do eskalacji konfliktu, starając się pomóc stronom kontrolować sposób wyrażania emocji. Pomaga temu m. in.:

oddzielenie skonfliktowanych stron:

- a) odpowiednie przygotowanie miejsca prowadzenia mediacji - ustawianie krzeseł,
- b) prowadzenie rozmowy za pośrednictwem mediatora – strony kierują swoje wypowiedzi do mediatora a nie do siebie
- c) spotkania na osobności
- d) pójście na galerię
- e) w nadzwyczajnych sytuacjach mediator może zdecydować się na rozpoczęcie mediacji posiedzeniem/posiedzeniami pośrednimi. Trzeba mieć jednak na uwadze, iż mediacja pośrednia w nikłym stopniu przyczynia się do poprawy relacji między rodzicami i byłymi małżonkami i tak naprawdę, aby mediacja rodzinna przyniosła pozytywne efekty dla stron powinna zakończyć się posiedzeniami wspólnymi. Trudno wyobrazić sobie, że jeżeli strony nie potrafią rozmawiać ze sobą na mediacji – w bezpiecznych i neutralnych warunkach, będą to robić w życiu codziennym

ustalenie na początku spotkania reguł postępowania mediacyjnego:

- a) dopuszczalnych i niedopuszczalnych zachowań emocjonalnych,
 - b) niedopuszczanie przez mediatora powrotu do negatywnych słów, zachowań z przeszłości
 - c) niedopuszczanie do krytykowania, obwinianie, oskarżanie, narzekanie
 - d) dostrzeganie emocji stron – obserwacja mimiki, gestów, sposobu mówienia itp. i odpowiednie reagowanie
- rozpoznanie i nazwanie emocji stron – nazywając uczucia, dajemy stronom pozwolenie, że mogą je odczuwać, nie dajemy natomiast przyzwolenia na sposób reakcji mogący ranić, obrażać drugą stronę. Uświadomienie sobie przez stronę własnych uczuć z reguły powoduje spadek emocji. Nazwanie emocji i opisanie

sposobu zachowania strony pozwala się przekonać, czy reakcje stron, sposób ekspresji nie jest manipulacją.

- wentylowanie emocji/neutralizowanie – danie stronom przyzwolenia na wyrażenie swoich emocji: gniewu, złości, innych negatywnych emocji. Wentylowanie jest również zachęceniem do wyrażania swoich potrzeb, – ale bez obwiniania drugiej osoby, zachęceniem do mówienia o swoich przeżyciach związanych z obecną sytuacją, bez ataków na stronę przeciwną, trzeba pamiętać, aby strony wykazując emocje nie używały ich do wzajemnego karania się. Technika ta służy zmniejszeniu napięcia stron, nie jest zmianą wzajemnego postrzegania stron. Najbezpieczniej jest stosować wentylowanie przede wszystkim na spotkaniach wstępnych i na spotkaniach na osobności, w trakcie sesji wspólnej należy pamiętać, aby wyrażanie uczuć nie przekształciło się we wzajemne oskarżanie i obwinianie.

- blokowanie/minimalizowanie – nie dawanie stronom przyzwolenia na wyrażanie ich negatywnych emocji, zwłaszcza, jeśli widzimy, iż strony używają ich do karania siebie. Wyrażanie silnych negatywnych emocji może prowadzić do takich samych zachowań drugiej strony, co może uniemożliwić prowadzenie mediacji. Technika ta jest szczególnie przydatna, jeśli widzimy na rozmowach wstępnych, że jedna ze stron ma kłopoty z kontrolowaniem swoich emocji i nie jest w stanie ich opanować. Jeśli na rozmowach wstępnych dowiadujemy się, iż w rodzinie występowała przemoc zarówno psychiczna jak i fizyczna powinniśmy zwrócić szczególną uwagę na umiejętnym opanowaniem emocji – wyrażania złości i gniewu przez osobę stosującą przemoc – może to prowadzić do braku równowagi stron – podporządkowania się osoby doznającej przemocy. Blokowaniu emocji pomaga:

1. sztywna i wyraźna struktura procesu mediacji – sprecyzowanie celów i oczekiwań, co do mediacji - jasne i szczegółowe reguły mediacji,
2. sztywna struktura posiedzenia mediacyjnego – odwoływanie się do procedury, przypominanie o ramach czasowych,

W procesie mediacji dużym wyzwaniem dla mediatora jest radzenie sobie z negatywnymi emocjami stron. Jednakże przede wszystkim najważniejsze jest budowanie i wspieranie stron w tworzeniu emocji pozytywnych, zwłaszcza w stosunku do siebie. Można to uzyskać poprzez:

- a) tworzenie atmosfery bezpieczeństwa i zaufania – ważna rola spotkań wstępnych
- b) jasne formułowanie myśli
- c) podkreślanie pozytywnych zachowań stron w stosunku do siebie (można wykorzystać chociażby punktualność przybycia na mediację, co świadczy o wzajemnym szacunku wszystkich uczestników mediacji)
- d) podkreślanie ich dobrej woli, chęci poradzenia sobie ze swoim problemem w sposób satysfakcjonujący obie strony
- e) podkreślenie, że dla obojga partnerów ważna jest rola rodzica i oboje chcą ją spełniać jak najlepiej potrafią
- f) podkreślanie wzajemnych korzyści stron w porozumieniu
- g) podkreślanie wzajemnych ustępstw i okazywania pomocy

Techniki mediacyjne:

NORMALIZACJA

Osoby pozostające w konflikcie, które zgłosiły się na mediację, są przekonane, że nie są w stanie tego konfliktu samodzielnie rozwiązać, przecież dotychczasowe próby skończyły się niepowodzeniem. Wynikająca z tych założeń frustracja powoduje, że zachowanie stron może być bardzo emocjonalne, co utrudnia racjonalne podejście do konfliktu i prób rozwiązania go w mediacji. Zadaniem mediatora jest m. in. pokazanie stronom, iż podobne problemy spotykają innych ludzi, którzy poradzili sobie z nimi, czyli że są to sytuacje rozwiązywalne. Strony przychodząc na mediację przedstawiają swój konflikt jako wyjątkowy, przez to niemożliwy do rozwiązania chyba, że druga strona zmieni się, zmieni swój sposób zachowania i postępowania. Podtrzymując swoją wersję o rozwiązaniach jednostronnych nie są otwarci na poszukiwanie wspólnego wyjścia z obecnej sytuacji, wspólnego jej rozwiązania wymagającego zmian postaw obu stron. Mediator powinien wskazać im, że ich sytuacja jest normalna, że inni ludzie w podobnej sytuacji również się tak zachowują i że jest to spowodowane stresem związanym z rozводом. Mediator dąży do usunięcia „unikalności” sytuacji, jeśli sytuacja jest normalna, to normalny problem może być rozwiązany w obrębie typowych zachowań, typowych rozwiązań. Co nie przekreśla zasady, że każda mediacja wymaga twórczego podejścia.

WZAJEMNOŚĆ

Strony z reguły przedstawiają swój konflikt winiąc za jego wystąpienie tylko drugą stronę, zaprzeczając swojej osobistej odpowiedzialności, najczęściej początkowe przedstawienie problemu, to atak i obwinianie drugiej strony. Zadaniem mediatora jest spowodowanie, by strony przestały w ten sposób widzieć problem, by odeszły od indywidualnych definicji i starały się tak przededefiniować problem by podkreślić jego neutralność i wzajemność.

Strona 1: **Ona nigdy nie słucha, co do niej mówię**

Strona 2: **Powtarzałam mu to kilkanaście razy i nigdy mnie nie wysłuchał**

Mediator: **Mówicie o tym, że oboje chcecie być wysłuchani**

UWSPÓLNIANIE

Strony przedstawiają swoje problemy w sposób jednostronny. Mediator poszukuje wspólnych interesów, stara się tak przeformułować problem, aby podkreślić ich wspólny dla stron charakter, poszukuje kwestii wspólnych, które łączą małżonków. Najczęściej tą kwestią są dzieci.

Strona 1: **Dzieci potrzebują ojca**

Strona 2: **Nie, właśnie, że dzieci w tym wieku potrzebują przede wszystkim matki**

Mediator: **Z reguły dzieci potrzebują obojga rodziców i matki i ojca**

Stwierdzenie mediatora podkreśla, że strony mają wspólny problem, nie kwestionując w żaden sposób wypowiedzi każdego z rodziców, wspólny problem naturalnie ukierunkowuje strony do poszukiwania wspólnego rozwiązania.

Uwspólnianie to również poszukiwanie i podkreślanie wspólnych interesów stron (dobre wyniki dzieci w szkole), wzajemnych zależności między stronami a także problemów, w których strony łatwo mogą osiągnąć porozumienie.

PRZEDDEFINIOWANIE

Technika ta pomaga w:

- zmianie modelu postrzegania sytuacji – od indywidualnego do modelu pary rodzicielskiej

- unikaniu podziału małżonków na dobrych i złych
- osiągnięciu nowego sposobu myślenia i nowych emocji związanych z danym zachowaniem, postawą
- zamknięciu emocji małżeńskich i przejście na emocje rodzicielskie
- odejściu od obwiniania, oskarżania i skupieniu się na pozytywnych motywach
- zidentyfikowaniu wspólnego gruntu do rozmowy, wspólnych trosk

PRZEFORMUŁOWANIE

Mediator przeformułowuje wypowiedzi stron z:

- emocji na myślenie
- z wartości na interesy i zadania
- z intencji negatywnych na pozytywne
- z perspektywy indywidualnej na wspólną
-

Technika ta polega na pozytywnym interpretowaniu zachowań, które na ogół postrzegane są negatywnie.

Strona: **On się widuje z dziećmi tylko raz w miesiącu**

Mediator: **Warto zapytać się męża, dlaczego tak postępuje, może chce dać dziecku czas na odbudowanie swojego życia w nowym otoczeniu i nie chce tego zaburzać, z tego, co Pani mówi zrozumiałam, że Pani uważa, że dziecko potrzebuje więcej kontaktów z ojcem.**

Przydatna jest również, gdy strony używają słów oceniających, wyrażających negatywne emocje. Mediator wówczas powtarza to, co mówiła strona, ale językiem neutralnym, pozbawionym słów oceniających.

Strona: **Czyż nie uważasz, że zawsze byłam bardzo dobrą matką i teraz dzieci powinny być tylko ze mną?**

Pytanie takie, jest pytaniem złożonym – zawiera w sobie dużo treści – ewentualna odpowiedź tak lub nie może odnosić się tylko do jednego z jego fragmentów. Mediator tak przeformułowuje pytanie, aby oddzielić punkt widzenia męża na kompetencje żony od pytania, z kim teraz powinny zostać dzieci.

KONCENTROWANIE SIĘ NA PRZYSZŁOŚCI

Skupienie uwagi na przeszłości, przeszłych zachowaniach i wydarzeniach powoduje, że strony stoją w miejscu, umacniając się w swoich indywidualnych poglądach na spór i wydarzenia, które ją wywołały. Mediator skupiając się na uświadomieniu stronom, że nie można zmienić przeszłości, naprowadza je na poszukiwanie wyjścia z obecnej sytuacji wskazując, iż wymaga to spojrzenia w przyszłość. Równocześnie daje to jeszcze ten plus, że strony nie mogą się nawzajem oskarżać i obwiniać, nie mogą narzekać na przeszłość. Koncentracja na oczekiwaniach, co ma się wydarzyć w przyszłości powoduje, że strony zaczynają myśleć o potencjalnych rozwiązaniach obecnego konfliktu.

Mediatora nie interesuje przeszłość, nie zadaje pytań jej dotyczących, nie jest zainteresowany tym, kto miał rację, ani poszukiwaniu „obiektywnej prawdy” zainteresowany jest tym jak strony mają zamiar budować swoje przyszłe relacje.

Najprostszym sposobem kierowania uwagi stron na przyszłość jest pytanie o skutek, o rezultat, np. Mediator: **Czego Pani/Pan oczekują od mediacji?, Czego Pani/Pan w tej sytuacji chce?, Dlaczego Pani/Pan tutaj przyszła, przyszedł? Jaką Pani/Pan ma wizję przyszłych kontaktów z dziećmi?, Co byłoby najlepszym rozwiązaniem?**

Pytania o skutek, o przyszłe efekty działań powinny być zadawane na każdym etapie postępowania mediacyjnego, na każdym poziomie szczegółowości: od ogólnych do najbardziej szczegółowych.

PODSUMOWANIE

Ma dwojakie znaczenie – z jednej strony pozwala mediatorowi na oddzielenie informacji ważnych, potrzebnych od informacji, które nie mają znaczenia w mediacji, pozwalając mu skupić się na tych informacjach, które budują porozumienie, przybliżają strony do wzajemnego porozumienia, wzmacniając wzajemny pozytywny kontakt. Informacjami tymi mogą być:

- dane na temat sporu,
- cele, do których dążą strony,
- zachowania będące przejawem strategii, jakie strony realizują w negocjacjach,

Z drugiej strony mediator pomija wypowiedzi o charakterze emocjonalnym, ocennym, wzajemne oskarżenia się stron, żądania, pytania do mediatora o charakterze rozstrzygającym – Co pani/pan zrobiłaby na moim miejscu - aby to nie było przedmiotem dyskusji.

Technika ta pozwala również mediatorowi zbadać jak ważne są dla stron deklarowane cele i jak sztywne są zajmowane przez nie stanowiska.

Podsumowanie jest techniką stosowaną na każdym etapie postępowania mediacyjnego. Np. na etapie definiowania kwestii szczególnie ważne jest podsumowywanie deklarowanych oczekiwań stron.

Bardzo ważna jest również przy domykaniu poruszanych kwestii i problemów. Podsumowanie wspólnie wypracowanych uzgodnień np. dotyczących opieki nad dzieckiem, spisanie ich – dopytanie się stron, czy nie mają żadnych uwag i czy uważają tę kwestię za zamkniętą pozwala mediatorowi zakończyć temat i przejść do następnych problemów. Pozwoli to przy omawianiu innych tematów np. podziału majątku nie wracać już do spraw opieki nad dzieckiem, a także nie pozwala stronom na ewentualną manipulację.

Podsumowując zakończenie każdej sesji mediacyjnej warto jest wspólnie ze stronami przygotować listę pytań, rzeczy, na które strony powinny sobie odpowiedzieć, przemyśleć przygotowując się do następnego spotkania.

TECHNIKI SŁUŻĄCE POPRAWIANIU KOMUNIKACJI MIĘDZY STRONAMI

- **pozytywne wzmacnianie prawidłowo przebiegającej komunikacji między stronami** - mediator tworzy w ten sposób klimat dla rozwoju zasad komunikacji sprzyjającej wspólnemu rozwiązaniu konfliktów. Uświadamia stronom, że zrozumienie czyjegoś punktu widzenia nie oznacza jeszcze jego akceptacji. Mediator może osiągnąć to poprzez głośne docenianie, dowartościowanie, rozładowanie napięcia humorem – pamiętajmy, że żarty powinny być jak najbardziej neutralne i nieraniące nikogo.

- **uruchomienie bezpośredniej komunikacji między stronami** - polegające na poleceniu żeby małżonkowie rozmawiali ze sobą wprost nie zwracając się do mediatora. Taka decyzję mediator podejmuje w momencie, gdy strony są zdolne do wzajemnego słuchania i rzeczowej rozmowy, jednakże jest między nimi mało interakcji.
- **ignorowanie wypowiedzi wywołujące złość, agresję** - działanie mediatora skierowane na utrzymanie atmosfery spokoju podczas posiedzeń mediacyjnych.
- **odwracanie ról** - wymiana ról zmusza małżonków do podjęcia wysiłku wczuwania się w sposób myślenia drugiej strony, stwarza szanse na zrozumienie jej potrzeb i oczekiwań.

METAFORA

Metafora w mediacji może być stosowna wtedy, kiedy mediator widzi, iż powiedzenie czegoś wprost może wzbudzić sprzeciw stron. Osoby rozwodzące się, zarówno inicjująca rozwód jak i współmałżonek odczuwają poczucie winy w stosunku do siebie, do dzieci, są skoncentrowani na sobie i swoich uczuciach, szukają usprawiedliwienia dla siebie. W takich okolicznościach metafora może być używana w celu zasiania w umysłach stron jakiegoś pomysłu, idei. Musi odzwierciedlać życie konkretnych stron, obrazować ich problem i pokazywać rozwiązania, sposoby wyjścia z sytuacji. Typowe tematy metafor w sytuacji osób rozwodzących się:

- podróże
- mosty
- woda
- guma
- drzwi i klucze
- kalejdoskop

WYWOŁYWANIE WĄTPLIWOŚCI I DYSONANSU

W sytuacjach, kiedy strony mają bardzo silne pozycyjne nastawienie, jest bardzo duża różnica stanowisk, jednocześnie strony reprezentują niską gotowość do współpracy mediator stara się wzbudzić wątpliwości i wprowadzić do ich myślenia dysonans. Służą temu następujące techniki:

- poszukiwanie trzeciego wyjścia, – jeśli strony przedstawiają swoje punkty widzenia, przygotowane i wcześniej ustalone np. z pełnomocnikiem. Mediator po wysłuchaniu stron, zadaje każdej z nich pytanie, jakie jest możliwe inne akceptowalne dla nich rozwiązanie. Zmusza to strony do szukania nowego rozwiązania, a ponieważ dzieje się to po wysłuchaniu stanowiska drugiej strony najczęściej jej punkt jest również brany pod uwagę.
- ustawianie spraw w hierarchii ważności, – co jest dla nich bardzo ważne i nie są w stanie zmienić w tej sprawie stanowiska, co jest do negocjacji z drugą stroną, a z czego mogą ewentualnie zrezygnować
- sięgnięcie do opinii eksperta - mini edukacja – istotne i konieczne zwłaszcza przy ustalaniu kontaktów i relacji z dziećmi, gdzie mediator może przedstawić typowe np. zachowania dzieci rozwodzących się rodziców. Skierowanie stron do zewnętrznego eksperta np. prawnika przy sprawach związanych z podziałem majątku dorobkowego.

Rodzaje pytań w mediacji

- pytania informacyjne – pytania opisujące sytuację, poszerzające rozumienie aktualnej sytuacji, pytania otwarte -
- pytania pomocne w ustalaniu problemu – szukanie motywów stron
- pytania o uzasadnienie – szukanie przyczyn decyzji stron
- pytania ogniskujące – pomagające sprowadzić rozmowę z powrotem do głównych punktów
- pytania hipotetyczne – pytania wnoszące nowe myśli do rozmowy
- pytania stymulujące – mogące prowokować nowe myśli
- pytania pomocnicze w ustaleniu realiów – pytania o skutki, konsekwencje
- pytania o wybór - pytania zostawiające stronom dwie lub więcej alternatyw do porównania
- pytania naprowadzające – pytania stymulujące rozważanie innych możliwości
- pytania dla zrozumienia – pytania sprawdzające, czy strony i mediator rozumieją w ten sam sposób - parafraza
- pytania kontaktowe – pytania pozwalające sprawdzić, czy napięcie emocjonalne, jakie dostrzegacie jest właściwe – odzwierciedlenie uczuć
- pytania dla uczestnictwa – pytania podkreślające uczestnictwo stron w poszukiwaniu rozwiązań
- pytania cyrkularne – dotyczą całościowej sytuacji, poszukują punktu widzenia stron – Jak Pani/Pan myśli jak mogłaby zachować się mąż/żona gdyby Pani/Pan tak zrobiła?, odnoszą się do przyszłości, są opisujące, neutralne
- pytania linearne - pytania przyczynowo-skutkowe, odnoszą się do faktów,

- - co?, gdzie? kiedy?, poszukują obiektywnej prawdy

PYTANIA POMOCNE W DALSZYCH ETAPACH MEDIACJI (Haynes)

Pytania pomocne w ustaleniu problemu:

DLACZEGO?

o Na czym polega problem? (Ustalenie motywów)

o Dlaczego na tym Panu! Pani zależy? (Dlaczego tego oczekuje, chce...)

o Nie jestem pewna czy dobrze zrozumiałam, dlaczego tego Pan/ Pani chce?

o Proszę pomóc mi zrozumieć, dlaczego to jest takie dla Pana ważne?

DLACZEGO NIE?

o Pytanie to jest ważne, jeśli ktoś niechętnie ujawnia to co jest dla niego ważne, swoje interesy, lubi krytykować

o Dlaczego nie można tego zrobić w taki sposób?

o Co złego jest w tym podejściu (rozwiązaniu)?

Pytania o uzasadnienie

Ułatwiają mediatorowi zebranie informacji, dowiadywanie się o przyczyny, dlaczego każda ze stron przyjmuje określone stanowisko.

- Dlaczego uważa Pan/ Pani że...?

- Jak ta propozycja rozwiąże ten problem?

- Jak będzie to funkcjonowało w życiu codziennym?

Pytania „ogniskujące”

- Mają za zadanie sprowadzić rozmowę z powrotem do głównych punktów

- Co robimy dalej?

- Co ma to wspólnego ze sprawą dzieci?

Pytania naprowadzające

Pytania te stymulują rozważenie innych możliwości

- Biorąc pod uwagę rodzaj problemu (rozważając ten konkretny problem...) którym mamy do czynienia, czy byłoby możliwe, żeby...?

- Czy jest to jedyna możliwość wyboru (jedyne możliwe wybory, który wart jest przemyślenia)?

- Zastanawiam się, czy to co inna para małżeńska sobie przemyślała mogłoby być dla Państwa korzystne?

Pytania „zakańczające” (pomagające zakończyć proces)

- Pomagają parze małżeńskiej oszacować swoje postępy, swoją przyszłość

- Dlaczego Pani zdaniem nie posuwamy się w tym punkcie dalej?

- Co się stanie, jeśli dalej będziemy tak robić (w ten sposób działać, tzn. w sposób, który do tej pory był stosowany)? Co się stanie jeśli będziemy to kontynuować?

Podsumowanie - jest podkreśleniem i powiązaniem tych treści

faktów, które mogą być przedmiotem dalszych negocjacji. Jest zwróceniem uwagi na postęp, który został osiągnięty (np. „Argumenty, które Pan do tej pory przedstawił można podsumować następująco...” Wydaje mi się, że najważniejsze sprawy / kwestie, myśli! to... proszę sprawdzić, czy nie pominęłam czegoś?)

Pytania hipotetyczne

Są to pytania, które wnoszą nowe myśli do rozmowy

- Załóżmy że wypróbowałby Pan tę możliwość, co Pana zdaniem wydarzyłoby się?

- Jeśli mógłby Pan określić przebieg „co zrobiłby Pan?

Pytania stymulujące

- Mogą sprowokować pojawienie się nowych myśli

- Czy istnieją inne możliwości rozwiązania tego problemu?

Pytania pomocne w ustalaniu realiów

- Jak Pan/ Pani myśli, co się stanie, jeśli nie dojdzie do porozumienia? (jakie będą koszty, konsekwencje braku zgody?)
- Jak Pani sądzi, co zrobi mąż, jeśli nie dojdzie do porozumienia?
- Co by Pani zrobiło na jego miejscu?
- Co jeszcze może Pani zrobić w tej sprawie?
- To jedna z możliwości, a jakie są inne...?
- Co zatem można zrobić, ażeby..?

Pytania o wybór

Zostawiają klientom dwie lub więcej alternatyw do porównania

- Którą z tych dwóch możliwości uważa Pan za najlepszą?
- Czy obie możliwości są równie dobre dla Państwa (najlepiej się nadają)?

Umowa o przeprowadzenie mediacji

Umowa nr...../...../.....

W dniu została zawarta umowa pomiędzy Polskim Centrum Mediacji (stowarzyszenie pozarządowe) z siedzibą w Warszawie przy ul. Jagiellońska 58 lok. 122, KRS 29263, REGON 017260765, zwanym dalej PCM, reprezentowanym przez:

.....
.....

a Stronami:

.....
.....

1. Przedmiotem umowy jest przeprowadzenie mediacji ze Stronami przez mediatorów PCM:

.....
.....

2. Przedmiotem mediacji jest:

.....
..... Strony ustalają czas trwania mediacji na

3. Strony zgodnie oświadczają, że wyrażają zgodę na mediację w dobrej wierze.

Warunki przeprowadzenia mediacji:

- Mediacja zostanie przeprowadzona w lokalu PCM, ul.
- Mediacja zostanie przeprowadzona przez wykwalifikowanych mediatorów/mediatora, członków/członka PCM.
- Mediatorzy/mediator zobowiązuje się do przeprowadzenia mediacji zgodnie z zasadami i standardami PCM, a Strony akceptują poniższe zasady:
 - a) mediacja jest dobrowolna, Strony mają prawo do wyrażenia zgody na mediację oraz rezygnacji z niej na każdym etapie postępowania mediacyjnego,

- b) mediacja jest poufna, mediatorzy są zobowiązani do zachowania poufności danych personalnych Stron, treści wypowiedzi, szczegółów mediacji oraz zachowania Stron w trakcie mediacji. Poufnością nie są objęte nazwiska Stron oraz terminy spotkań w przypadku mediacji skierowanych przez sąd, powyższe informacje zostają zawarte w protokole z mediacji przesyłanym przez mediatora do sądu,
 - c) mediator zachowuje bezstronność i neutralność w stosunku do Stron i przedmiotu konfliktu,
 - d) mediator na spotkaniach wstępnych – informacyjnych/posiedzeniu mediacyjnym przedstawia Stronom zasady i reguły mediacji oraz odbiera od nich pisemną zgodę na przeprowadzenie mediacji.
- Mediator może zrezygnować z przeprowadzenia mediacji, gdy:
- a) Strona mediacji jest mu znana prywatnie lub służbowo,
 - b) zachowanie Strony mediacji narusza bezpieczeństwo mediatora lub innych uczestników mediacji,
 - c) Strony nie dotrzymują zasad lub reguł mediacji.
- 5 Mediator sporządza protokół z mediacji. Odpis protokołu po zakończeniu mediacji doręcza Stronom oraz przesyła do właściwego sądu wraz z ugodą mediacyjną i wnioskiem stron o zatwierdzenie ugody. Jeśli mediacja nie zakończy się podpisaniem ugody mediator przesyła do właściwego sądu tylko protokół z mediacji.
 - 6 Strony oświadczają, że znane są im zasady odpłatności za usługi mediacyjne przyjęte przez PCM i wyrażają zgodę na ich stosowanie. Strony zobowiązują się pokryć koszty mediacji w równych częściach.
 7. Strony zobowiązują się dokonać zapłaty wynagrodzenia za przeprowadzenie mediacji na zakończenie mediacji na konto PCM (nr konta) lub do kasy PCM.
 8. Mediator nie ponosi odpowiedzialności za szkody powstałe w związku z mediacją w następstwie jego działania lub zaniechania.
 9. Wyłączenie odpowiedzialności mediatora nie dotyczy odpowiedzialności za szkody będące wynikiem jego winy umyślnej lub rażącego niedbalstwa
 10. Umowa została sporządzona w jednobrzmiących egzemplarzach po jednym dla Stron i jeden dla PCM.

Strony

PCM

POLSKIE CENTRUM MEDIACJI ZARZĄD GŁÓWNY
03-468 Warszawa, ul. Jagiellońska 58 lok. 122
tel. 22 / 826 06 63; fax. 22 / 692 48 16
e-mail: zgpcm@mediator.org.pl strona internetowa: www.mediator.org.pl

Warszawa, dn. 19.09.2006 r.

Sygn. akt
Sąd Okręgowy

Sąd

Protokół z przebiegu mediacji

W związku z wydaniem postanowienia o skierowaniu do mediacji sprawy pomiędzy panią Ewą Kowalską a panem Jackiem Kowalskim przesłanym z Sądu Okręgowego XXV Wydział Cywilny-Rodzinny Odwoławczy - sygn. akt XXV C 13/07, przesyłamy wyniki postępowania mediacyjnego.

Mediacja odbyła się pomiędzy panią Ewą Kowalską zamieszkałą w Warszawie przy ul. a panem Jackiem Kowalskim zamieszkałym w Warszawie przy ul.

Mediację prowadzili mediatorzy Polskiego Centrum Mediacji, zamieszkała w Warszawie przy ul. i zamieszkały w Warszawie przy ul. Posiedzenia mediacyjne odbywały się w siedzibie Polskiego Centrum Mediacji w Warszawie przy ul. Okólnik 11/9.

Po przyjęciu sprawy mediatorzy skontaktowali się ze stronami i zaprosili strony na spotkania wstępne informacyjne. Spotkania te odbyły się w dniu 05.01.09 r. o godz. 15.00 z panią Moniką i o godz. 17.00 z panem Marcinem

W trakcie tych posiedzeń mediacyjnych mediatorzy poinformowali strony o zasadach mediacji, a strony potwierdziły chęć uczestniczenia w niej.

Następnie odbyły się kolejne posiedzenia mediacyjne w dniach: (wspólne),09 r., ,09 r., (posiedzenia mediacyjne pośrednie) i09 r. (posiedzenie mediacyjne wspólne), na którym strony podpisały ugodę mediacyjną.

W załączeniu przesyłamy ugodę i wnioski stron:

- o udzielenie rozvodu bez orzekania o winie
- o zatwierdzenie ugody mediacyjnej
- o zwrot $\frac{3}{4}$ wpisowego dla powódki pani Ewy Kowalskiej

Z wyrazami szacunku

Mediatorzy

Wykonano w 4 egzemplarzach:

- egz. nr 1 – Sąd Okręgowy, – egz. nr 4 – PCM
- egz. nr 2 – Ewa Kowalska, kopia dla pełnomocnika, – egz. nr 3 – Jacek Kowalski

**Plan rodzicielstwa (wychowawczy) - wspólna opieka
i wychowywanie dzieci, kiedy rodzice nie mieszkają razem.**

Rozstanie, separacja, rozwód to dorosłe problemy i decyzje małżonków, których skutki dotyczą bezpośrednio dzieci. Gdy małżonkowie podejmują taką decyzję i w jej konsekwencji jedno z rodziców wyprowadza się z domu, dzieci czują się zagubione, złe, smutne mogą mieć poczucie winy za zaistniałą sytuację. Świadomość stałej odpowiedzialności obu rodziców za wychowanie i odczucia dzieci pomogą im dzieciom znaleźć się w tej nowej dla wszystkich członków rodziny sytuacji.

Plan rodzicielstwa (wychowawczy – zgodnie ze zmianami w Kodeksie Rodzinnym z 13 czerwca 2009r) pomaga rodzicom usystematyzować nowe zadania wychowawcze i edukacyjne oraz nowe zasady wzajemnej opieki nad dziećmi.

Sytuacja rozstania/separacji/rozwodu jest dla dzieci wyjątkowo trudna. Dzieci powinny być otoczone miłością i troską w sposób stały i przewidywalny, dlatego dobrze jest, jeśli:

- mają możliwość wyrażenia swoich poglądów i opinii jednakże, to nie one dokonują wyboru i nie można na nie w tej sprawie naciskać – to rodzice mają zaproponować np. gdzie mają mieszkać i wysłuchać zdania dziecka. Jeśli decyzja jest podjęta wbrew woli dziecka, należy to przyznać i wyjaśnić powody.
- otrzymują jasne i uczciwe informacje na temat tego, co w ich domu się dzieje, mają możliwość poinformowania o swoim punkcie widzenia na podejmowane decyzje rodziców dotyczące ich bezpośrednio i ich przyszłości.
- oboje rodzice wspólnie nakreślają ramy wychowawcze dotyczące dzieci, podejmują wspólne decyzje o codziennym życiu dzieci. Istotny jest stały i regularny kontakt z obojgiem rodziców – zbyt krótkie i rzadkie spotkania mogą spowodować, iż zarówno rodzic jak i dziecko będą się czuli ze sobą nieswojo i nie będą umieli spędzać ze sobą czasu. Nie wywiązywanie się z ustalonych spotkań jest dla dziecka bardzo stresujące i może spowodować, iż będzie się czuło odrzucone, a przez to utraci poczucie bezpieczeństwa. Jeśli dziecko nie chce spotykać się z rodzicem trzeba próbować poznać i zrozumieć jego motywację i wspólnie z osobami zaangażowanymi w problem omówić je i próbować znaleźć rozwiązanie.

Aby pomóc dzieciom przejść przez ten trudny okres pokażcie dzieciom, że chcecie wspólnie wychowywać dzieci i wspierać je jako rodzice, choć nie mieszkacie już razem.

- 1.
2. Zastanów się jakie potrzeby ma Wasze dziecko/dzieci na obecnym etapie jego/ich rozwoju:

.....
.....

3. Zastanów się w jaki sposób można je zaspokoić:

.....
.....

4. Zastanów się na jakiego człowieka, chcecie wychować Wasze dziecko/dzieci, jakie wartości chcecie mu/im przekazać:

.....
.....

5. Zastanów się jakie są trzy najważniejsze pozytywne cechy ma Twoja małżonka/małżonek jako matka/ojciec. Opisz konkretne przykłady.

a)
.....

b)
.....

c)
.....

6. Ustalenia dotyczące miejsca zamieszkania dziecka/dzieci:

- a) Gdzie i z kim dzieci będą mieszkać przez większą część czasu?
(ustalenie stałego miejsca zamieszkania dziecka/dzieci)

.....
.....

..... **Ustalenia dotyczące wspólnej opieki wychowawczej:**

- a) Jak będą realizowane spotkania dziecka /dzieci z rodzicem, z którym na co dzień nie mieszkają?

1. w ciągu tygodnia (poniedziałek – piątek) i w jakich godzinach:

.....
.....
.....

2. w ciągu weekendu – jak często, w jakie dni oraz w jakich godzinach:

.....
.....
.....

3. Inne dni jak: długie weekendy, w długie weekendy (majowy, czerwcowy - Boże Ciało, listopadowy - Święto Niepodległości) itp.

4. *w wakacje:*

zimowe

.....
.....

letnie.....
.....

5. w święta:
Wielkanoc

Boże Narodzenie

Nowy Rok

1 Listopada

inne

6. w święta rodzinne:

imieniny/urodziny

dziecka.....

imieniny/urodziny matki

imieniny/urodziny ojca

imieniny/urodziny pozostałych członków rodziny (dziadkowie, ciocie,
wujkowie itp.)

b) W jaki sposób dzieci będą dowożone i odwożone na spotkania?

c) Jeśli z jakiś przyczyn spotkanie musi zostać odłożone, to:

- na ile dni wcześniej poinformujesz/chcesz być poinformowana/y o zmianie terminu spotkania

- jak organizowane będzie kolejne spotkanie/jaka będzie zasada „odbierania” odwołanych spotkań

- jak rozwiązana będzie kwestia rozmów telefonicznych rodzica nie mieszkającego na co dzień z dziećmi?

7. Ustalenia dotyczące utrzymywania kontaktów z pozostałymi osobami z grona rodzinnego i przyjaciół, z którymi dziecko/dzieci do tej pory utrzymywały kontakt.

- jak często będą się z nimi mogły kontaktować i w jaki sposób?

8. **W jaki sposób chcecie podzielić obowiązki wobec dziecka/dzieci między siebie:**

a) obowiązki związane ze szkołą : zebrania, spotkania z nauczycielami, pomoc w odrabianiu lekcji, przygotowywanie materiałów na zajęcia szkolne

-
.....
b) obowiązki związane z życiem pozaszkolnym: organizacja zajęć pozaszkolnych, przywożenie i odwożenie z nich, sprawy związane z zainteresowaniami dziecka/dzieci, sprawy związane z życiem towarzyskim dziecka/dzieci
.....
.....
.....

- c) obowiązki związane z opieką lekarską – stałe wizyty u lekarza, opieka w trakcie choroby
.....
.....

- d) w jaki sposób będziecie się powiadamiać jeśli dziecko będzie potrzebowało pomocy np. nagła choroba, wypadek dziecka itp.
.....
.....

9. Rozwiązywanie różnych spraw związanych ze wspólnym wychowywaniem dziecka/dzieci:

- a) w jaki sposób będziecie decydować o edukacji dzieci - jaka szkoła, zajęcia pozalekcyjne, w jaki sposób będziecie ustalać plany wakacyjne, itp.?
.....
.....
.....

- b) czy i jak zawiadomicie przedszkole, szkołę o zmienionej sytuacji
.....
.....
.....

- c) czy wyrażasz zgodę na wyjazdy zagraniczne dziecka?
.....
.....

- d) jak będziecie obchodzić niedziele, święta, szczególne dni w życiu Waszej rodziny?
.....
.....

- e) jakie zasady codziennego życia chcecie wpoić dziecku/dzieciom – dotyczące np. palenia, telefonu komórkowego, korzystania z komputera, internetu, spotkań z przyjaciółmi, itp.
.....
.....

- e) czy są kwestie, co do których trudno będzie Wam się zgodzić?
.....
.....

10. **Sprawy finansowe:**

- a) W jaki sposób podzielicie wydatki na dzieci?
.....

.....

b) co będzie finansowane z alimentów?

.....

.....

c) czy będą jakieś dodatkowe wydatki (kieszonkowe, wakacje itp.) i kto je będzie ponosił?

.....

.....

.....

.....

.....

podpis matki

.....

podpis ojca

Wybrana literatura

- Roger Fisher, Wiliam Ury, „*Dochodząc do TAK*”, PWE, 1990.
- Wiliam Ury, „*Odchodząc od NIE*”, PWE, 1998.
- A. Lowen, „*Duchowość ciała*”, Warszawa 1992.
- A. Pease, „*Mowa ciała*”, Kielce 2001
- „*Mediacja – nieletni przestępcy i ich ofiary*” Oficyna Naukowa IWS, 1999.
- „*Probacyjne środki polityki karnej - stan i perspektywy*” Senat RP, 2001.
- Beata Czarnecka-Działuk, Dobrochna Wójcik, „*Mediacja w sprawach nieletnich w świetle teorii i badań*”, Wyd. Typografia, 2001
- „*Kodeks Etyki Mediatora*”, Polskie Centrum Mediacji, wyd. II 2003.
- „*Prawo a rozwiązywanie sporów*”, Polskie Centrum Mediacji, wyd. II 2003.
- Konferencja naukowa: „*Mediacja w polskiej rzeczywistości*”, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, 2003.
- Praca zbiorowa „*Mosty zamiast murów*”, PWN, 2004.
- Jim Consedine „*Sprawiedliwość naprawcza. Przywrócenie ładu społecznego*”, Polskie Stowarzyszenie Edukacji Prawnej, 2004.
- Martin Wright, „*Przywracając szacunek sprawiedliwości*”, Polskie Centrum Mediacji, Polskie Stowarzyszenie Edukacji Prawnej, Polskie Towarzystwo Kryminologiczne, 2005.
- „*Mediator*” kwartalnik wydawany przez Polskie Centrum Mediacji od 1996r.

- Jill Burnett „*Rodzicielstwo po rozwodzie*”, wyd. Rebis
- Archibald D. Hart „*Rozwód/ jak ratować dzieci*” wyd. „W drodze”
- Morton Teutsch, Peter T. Coleman „*Rozwiązywanie konfliktów*”, wyd. WUJ
- Kelvin Browne, Martin Herbert „*Zapobieganie przemocy w rodzinie*”, WSiPSA
- Sharon Wegscheider – Crusoe „*Nowa szansa. Nadzieja dla rodziny alkoholowej*”, IPZ, Polskie Towarzystwo Psychologiczne
- Maria Ziemska „*Rodzina i osobowość*”
- Judith S. Wallerstein, Sandra Blakeslee „*Druga szansa – mężczyźni, kobiety i dzieci 10 lat po rozwodzie*” wyd. „Charaktery”
- Bogdan de Barbaro „*Terapia systemowa rodzin*”
- Henryk Cudak „*Funkcjonowanie dzieci z małżeństw rozwiedzionych*”